

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Slavoj Žižek

"Kendinizi, kendinizle zaman geçirmeyi yalnızlık sanmayacak şekilde yetiştirin."

ISSN 1309-3304
9 771309 330402

73

düşünbil

ÖZGÜRLÜK, DÜŞÜNMEKTİR

KASIM 2018 | YIL 12 | FİYATI 20 TL

"Ben kendim olarak yokum,
sadece Öteki'nin somutlaşmış fantezisiyim."

Slavoj Zizek

101
 102
 103
 104
 105
 106
 107
 108
 109
 110
 111
 112
 113
 114
 115
 116
 117
 118
 119
 120
 121
 122
 123
 124
 125
 126
 127
 128
 129
 130
 131
 132
 133
 134
 135
 136
 137
 138
 139
 140
 141
 142
 143
 144
 145
 146
 147
 148
 149
 150
 151
 152
 153
 154
 155
 156
 157
 158
 159
 160
 161
 162
 163
 164
 165
 166
 167
 168
 169
 170
 171
 172
 173
 174
 175
 176
 177
 178
 179
 180
 181
 182
 183
 184
 185
 186
 187
 188
 189
 190
 191
 192
 193
 194
 195
 196
 197
 198
 199
 200
 201
 202
 203
 204
 205
 206
 207
 208
 209
 210
 211
 212
 213
 214
 215
 216
 217
 218
 219
 220
 221
 222
 223
 224
 225
 226
 227
 228
 229
 230
 231
 232
 233
 234
 235
 236
 237
 238
 239
 240
 241
 242
 243
 244
 245
 246
 247
 248
 249
 250
 251
 252
 253
 254
 255
 256
 257
 258
 259
 260
 261
 262
 263
 264
 265
 266
 267
 268
 269
 270
 271
 272
 273
 274
 275
 276
 277
 278
 279
 280
 281
 282
 283
 284
 285
 286
 287
 288
 289
 290
 291
 292
 293
 294
 295
 296
 297
 298
 299
 300
 301
 302
 303
 304
 305
 306
 307
 308
 309
 310
 311
 312
 313
 314
 315
 316
 317
 318
 319
 320
 321
 322
 323
 324
 325
 326
 327
 328
 329
 330
 331
 332
 333
 334
 335
 336
 337
 338
 339
 340
 341
 342
 343
 344
 345
 346
 347
 348
 349
 350
 351
 352
 353
 354
 355
 356
 357
 358
 359
 360
 361
 362
 363
 364
 365
 366
 367
 368
 369
 370
 371
 372
 373
 374
 375
 376
 377
 378
 379
 380
 381
 382
 383
 384
 385
 386
 387
 388
 389
 390
 391
 392
 393
 394
 395
 396
 397
 398
 399
 400
 401
 402
 403
 404
 405
 406
 407
 408
 409
 410
 411
 412
 413
 414
 415
 416
 417
 418
 419
 420
 421
 422
 423
 424
 425
 426
 427
 428
 429
 430
 431
 432
 433
 434
 435
 436
 437
 438
 439
 440
 441
 442
 443
 444
 445
 446
 447
 448
 449
 450
 451
 452
 453
 454
 455
 456
 457
 458
 459
 460
 461
 462
 463
 464
 465
 466
 467
 468
 469
 470
 471
 472
 473
 474
 475
 476
 477
 478
 479
 480
 481
 482
 483
 484
 485
 486
 487
 488
 489
 490
 491
 492
 493
 494
 495
 496
 497
 498
 499
 500
 501
 502
 503
 504
 505
 506
 507
 508
 509
 510
 511
 512
 513
 514
 515
 516
 517
 518
 519
 520
 521
 522
 523
 524
 525
 526
 527
 528
 529
 530
 531
 532
 533
 534
 535
 536
 537
 538
 539
 540
 541
 542
 543
 544
 545
 546
 547
 548
 549
 550
 551
 552
 553
 554
 555
 556
 557
 558
 559
 560
 561
 562
 563
 564
 565
 566
 567
 568
 569
 570
 571
 572
 573
 574
 575
 576
 577
 578
 579
 580
 581
 582
 583
 584
 585
 586
 587
 588
 589
 590
 591
 592
 593
 594
 595
 596
 597
 598
 599
 600
 601
 602
 603
 604
 605
 606
 607
 608
 609
 610
 611
 612

50

09

FEEL SEE DEER

This image shows a blank white page from a book or document. The top portion of the page is mostly white with some faint, light gray smudges or shadows, possibly from the scanning process. A distinct horizontal line separates this upper section from a solid black area at the very bottom, which appears to be the inner cover or binding of the book. There is no text, handwriting, or printed matter on the page.

POLICE

73

Lacan'ın
Hegelci Öznesi
Dr. Mutluhan İzmir

Video Seminer 2

Modern Nörobilim
Çerçevesinde
Zihin-Beyin
Özdeşliği Sorunsalı

Doç. Dr. Tolga E. Özkurt

Video Seminer 3

Düşünbil Akademi
Video Seminerlerine devam ediyor...
Detaylı Bilgi
www.dusunbilakademi.com
adresinde...

düşünbil

AYLIK FELSEFE DERGİSİ

YIL 12 / SAYI 73 / KASIM 2018

İmtiyaz Sahibi

Düşünbil Yayıncılık Tic. Ltd. Şti.
adına Olcay Yılmaz

**Sorumlu Yazı İşleri ve
Genel Yayın Yönetmeni**
Olcay Yılmaz

Yayın Editörü
Hamza Celaledin Okumuş

Yayın Koordinatörü
Cemre Yılmaz

Düzeltili
Hamza Celaledin Okumuş

Çeviri Editörü
Gözlem Küçük

Görsel Yönetmen
Olcay Yılmaz

Kapak Fotoğrafı: Reiner Riedler

Reklam ve Halkla İlişkiler
info@dusunbil.com
www.dusunbil.com/reklam

Üyelik Koşulları
Yıllık (12 Sayı) Abonelik: 240 TL
Yıllık Yurt-dışı Abonelik: 60 €
Kütüphanelere, Kurum ve Kuruluşlara
Yıllık Üyelik: 480 TL

Abonelik ve Dergi Satış: www.dusunbilkitap.com

Web: www.dusunbil.com

E-posta: bilgi@dusunbil.com

ISSN: 1309-3304
Yaygın Süreli Yayın

Yönetim Adresi: Remzi Oğuz Arık Mah. Büklüm Sok.

No: 47/3 ÇANKAYA / ANKARA

Telefon: (12.00-17.00 arası): 0(312)926 72 60

Baskı: Desen Ofset

Birlik Mh. 448. Cd. 476. Sk. No:2

Çankaya, Ankara

Telefon: 0 (312) 4964343

Basım Tarihi: 25 Ekim 2018

Baskı Adedi: 3.000

Dağıtım: Dünya Dağıtım

Makalelerde dile getirilen düşüncelerden ve kaynakların doğruluğundan yazarlar sorumludur. Düşünbilde yayınlanan yazılar dergi yönetiminden izin alınmaksızın internet dahil herhangi bir yayın organında yayımlanamaz, çoğaltılamaz ve kaynak gösterilmeden kullanılamaz.

EDITÖRDEN

Zor Zamanlar Hep Olur

Yayıncılık sektörü üç aydır büyük krizde. Matbaa maliyetlerinin büyük oranda artmasıyla bir anda dergi-kitap basılamaz oldu. Birçok dergi kapandı, bazıları baskıyı azalttı bazıları ise e-dergiye döndü. Yayınevleri baskılarını durdurdu. Peki bu durum yeni mi, elbette değil. Geçmiş dönemlere bakıyorum, aynı durum son yüz yılda da yaşanmış. Örneğin Aziz Nesin'in anlattığına göre, 1960'larda SEKA'nın ürettiği kâğıda yayıncılar ulaşamıyormuş. Karaborsacılık, stokçuluktan söz ediliyor. Yayınevleri kitap basamıyor. Yine 1978-80 yıllarında çıkan Yazı Dergisi'nin Genel Yayın Yönetmeni (sanırım Enis Batur olacak) 4/5. sayısının sunusunda şöyle diyor:

"Yayın piyasası son birkaç ay içinde iyice gergin bir hal aldı. Yazı dergisi okurundan gördüğü büyük ilgiye karşın bir hayli güç bir durumda: Kâğıt ve baskı giderleri nedeni ile derginin fiyatını 75 ile 100 lira arasında bir esnekliğe sürüklüyoruz."

Dergi 1978'de 40 TL iken, 1979'da 100 TL olmuş. %100'den fazla zam gelmiş. Ama dergi iki sayı sonra kapanmak zorunda kalmış. Muhtemelen 1980 darbesinden sonra çıkmadı. Şu günlerde biz de böyle sıkıntılı bir dönemden geçiyoruz. Özellikle dergiyi büyük bir dağıtımçıya vermiş olmamız ise başlı başına büyük bir sorun oldu. Dağıtımla ilgisi olmayan faturalar 10.000 TL'yi aştı. Matbaa giderleri 20.000 ila 25.000 TL arasında gidip geliyor. Bu koşullarda dergi çıkarmak maalesef imkânsızlaşıyor.

Düşünbil olarak biz de önlemlerimizi aldık. Artık büyük dağıtımçı ile çalışmayacağız. Dergiyi her yerde bulamayabilirsiniz. Bu nedenle abone olabilir veya e-dergi alabilirsiniz. Özellikle fiyatın yüksek olduğunu düşünenler e-dergi olarak **dusunbilkitap.com** adresi üzerinden dergiyi okuyabilir. Sizler dergi aldıkça biz raflarda olacağız. Bu zor zamanlarda değer verdiğiniz şeylerin peşini bırakmayın. Hep birlikte bu durumdan daha sağlam çıkacağız.

Keyifli okumalar...

Olcay Yılmaz

/dusunbildergisi

@dusunbildergisi

@dusunbildergisi

/dusunbildergisi

düşünbil

1

Endişe, arzunun nesne nedeni eksik olduğunda ortaya çıkılmaz; endişeyi doğuran şey, nesnenin eksikliği değil, nesneye fazla yaklaşmamız ve böylece eksikğin kendisini kaybetmemiz tehlikesidir. Endişe arzunun ortadan kalkmasıyla oluşur.

Điřek, S., *Yamuk Bakmak*, Metis Yayınları, s. 21.

Slavoj

“

”

Žižek

KAPAK

- 06** Slavoj Žižek Perspektifinde Arzunun Gerçeğinden Kaçış
Abdurrahim Tunç

- 09** Slavoj Žižek ile Söyleşi
Söyleşi: Anja Steinbauer
Çeviren: Meltem Çetin Sever

- 15** Slavoj Žižek'in Zararlı Hakikatleri
Serhat Yenisan

- 19** Slavoj Žižek – Filozofi'nin Elvis'i?
Chris Bainbridge
Çeviren: Gökhan Çuhacı

- 24** Žižek'in "Nihai Tüketici"si ve Modern Zamanda Maneviyat ile Aşkın Tüketimi
Oğulcan Altuğ

- 27** Yabancılaşmanın Nihai Biçimi: Müşteri Değil Meta Olmak
Nilsu Yiğitoğlu

- 31** Kaynak ve Bakış: Žižek'in Sinema Eleştirmenliği
Vecdi Demir

34 Žižek ve Tarihin Sonu
Yalın Gündüz

37 Parçalanmış Bir Aile Kumardan
Daha Tehlikelidir: Modris (2014)
Ahmet Can Demir

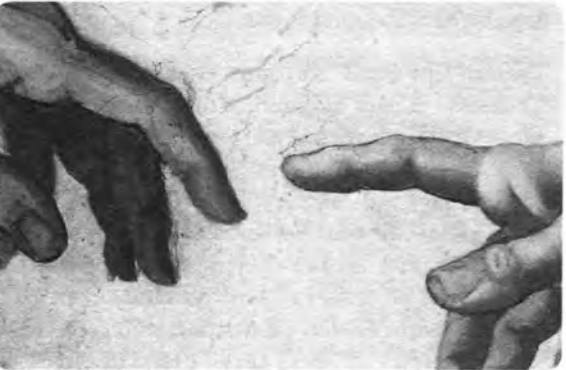
41 Öteki Dil Oyunları:
Wittgenstein ve Derrida
Umut Karagöz

46 Kant'ın Kitaplarını Okumak
Neden Zordur?
Fevzi Barış Akpınar

50 Friedrich Nietzsche ile Modern
Felsefenin Bozumu
Hamza Celâleddin

55 Perdenin Gerisindekilere Bir El
ve Yeniden Anlam: Yapısöküm,
Postkolonyalizm, Madunluk
Sem Çamlıdağ

59 Uyandırma Dersleri -VII-
Sağlık Bilgisine İnsanca
Bir Giriş
Muhammet Akyıldız

Freud'un *Wunsch* kavramı İngilizceye *wish* (istek) olarak çevrilegelmiştir. Lacan'da ise bu kavram ihtiyaç (*besoin*) ile talep (*demande*) arasında bir konuma sahip olduğu için cinsel çağrışımları daha fazla olan arzu (*desir*) ile karşılanır. İstek tikel ve adlandırılabilir, tatmini mümkündür; arzu ise nesnesinin belirsizliği ile kesintisiz, tatmin edilemez zorlayıcılığı ile tanımlanır (1). Lacan'a göre ihtiyaç ile talep arasındaki sınırsız boşlukta yer edinen arzular, histerik öznenin konumunu tanımlamaktadır.

Klasik Lacancı formüle göre, histerik talebin mantığı şudur: "Senden bunu talep ediyorum, ama aslında senden talebimi çürütmeni istiyorum çünkü talebim bu değil!" (2). Žižek "Che vuoi?" ("Arzuladığın nedir?", "Aslında ne istiyorsun?") sorusuyla, arzunun nedeni ile nesnesi arasındaki örtüşmezliğe dikkat çeker. Özne arzusunun farkındadır ama bunun tam olarak ne olduğunu idrak edemez. Dolayısıyla nesnesinin belirsizliği, gerçek arzunun asla tatmin edilemeyeceğini göstermektedir.

Hakikati "Başka Sahne"de Aramak

Bilimkurgu ve gerilim hikâyelerinin değişmez klişesi, fantezi ile yaratılan yeni bir mekândır. Arzunun gerçeğinden kaçışı temsil eden imkânsız tasarılar yaşamın nihai hakikati midir? Yoksa sunulan kurgusal dünya, tamamıyla aldatıcı mıdır?

Lacancı teoride fantezi, öznenin a ile kendi arzusunun nesne-nedeni ile kurduğu "imkânsız" ilişkiye

karşılık gelir. Fantezi çoğunlukla öznenin arzusunun gerçekleştiren bir senaryo olarak tasarlanır. Bu temel tanım, onu düz anlamıyla kabul etmemiz koşuluyla, gayet yeterlidir: Fantezinin sahnelediği şey, arzumuzun gerçekleştirildiği, bütünüyle karşılandığı bir sahne değil, tam tersine arzunun kendisini gerçekleştiren, sahneye koyan bir sahnedir. Psikanalizin temelde söylediği, arzunun önceden verili bir şey değil, inşa edilmesi gereken bir şey olduğudur – öznenin arzusunun koordinatlarını vermek, nesnesini saptamak, öznenin onun içinde benimsediği konumu belirlemek tam da fanteziye düşen roldür. Özne ancak fantezi yoluyla arzulayan özne olarak kurulur: Fantezi yoluyla, arzulamayı öğreniriz (3). Žižek'e göre, fanteziyi arzunun gerçekleşmesini sağlayan hayali bir kurgu olarak görmek yanıltıcıdır. Çünkü fantezi sahnesinde arzu tatmin edilmez, yalnızca nesneler sunulur ve böylelikle arzulamayı öğreniriz. Žižek'in Lacancı teori temelinde ortaya koyduğu anlayış bu bağlamda değerlidir.

Fantezi "Che vuoi?" sorusuna, Öteki'nin arzusunun, Öteki'deki eksiğin dayanılmaz muammasına verilen bir cevap olarak görünüyor; ama deyim yerindeyse, arzumuzun koordinatlarını sunan, bir şeyi arzulamamızı sağlayan çerçeveyi inşa eden şey de fantezinin kendisidir aynı zamanda. Bu yüzden alışılmış fantezi tanımını ("arzunun gerçekleştirilmesini temsil eden hayali bir senaryo") biraz yanıltıcıdır, en azından muğlaktır: Fantezi sahnesinde, arzu gerçekleştirilmez, "tatmin edilmez", kurulur (ona nesneleri su-

nulur, vb.) – fantezi sayesinde, “nasıl arzulanacağı”nı öğreniriz. Fantezinin paradoksu bu ara konumda yatar: Fantezi hem arzumuzu koordine eden çerçevesidir, hem de “Che vuoi?” sorusuna karşı bir savunma, Öteki’nin arzusunun boşluğunu, uçurumunu gizleyen bir perdedir. Paradoksu en uç noktasına –totolojiye– varana kadar keskinleştirecek olursak, arzunun kendisinin arzuya karşı bir savunma olduğunu söyleyebiliriz: Fantezi sayesinde yapılanan arzu, Öteki’nin arzusuna karşı, bu “saf”, fantezi-ötesi arzuya (yani saf biçimiyle “ölüm dürtüsü”ne) karşı bir savunmadır (4). Lacan tarafından formüle edildiği biçimiyle psikanaliz etiğinin düsturunun (“arzuna kapılmamak”) psikanaliz sürecinin kapanma anıyla, “fanteziden geçme”yle niye örtüştüğünü görebiliriz artık: “Kapılmamamız” gereken arzu, fantezinin desteklediği arzu değil, Öteki’nin fantezi ötesindeki arzudur. “Arzuna kapılmamak”, fantezi-senaryolara dayalı arzuların bütün zenginliğinden radikal bir biçimde vazgeçmeyi içerir. Psikanaliz sürecinde, Öteki’nin bu arzusu analistin arzusu biçimine bürünür: Analiz edilen kişi en başta bu uçurumdan aktarım sayesinde –yani kendini analistin sevgisinin nesnesi olarak sunması sayesinde– kaçmaya çalışır; “aktarımın çözülmesi”, analiz edilen kişi Öteki’deki boşluğu, eksiği doldurmaktan vazgeçtiği zaman gerçekleşir. (Lacan’ın “neden, her zaman yanlış giden, ters giden [Fransızca: ‘ca cloche’: aksayan] bir şeyin nedenidir” tezinde de arzunun arzuya karşı bir savunma olması paradoksuna benzer bir mantıkla karşılaşıyoruz: Nedenselliğin alışılmış, “normal” çizgisel nedenler zincirinin psikanalizde ilgilendiğimiz nedene karşı bir savunma olduğunu söyleyebiliriz; bu neden tam da “normal” nedenselliğin yürümediği, takıldığı noktada ortaya çıkar. Örneğin dilimiz sürçtüğünde, söylemeye niyetlendiğimiz şeyden başka bir şey söylediğimizde, yani “normal” konuşma faaliyetimizi düzenleyen neden-sonuç zinciri koptuğunda, tam bu noktada o neden sorusu dayatılır bize: “Bu neden oldu?”) (5).

Fantezinin işleyiş biçimi, Kant’ın *Saf Aklın Eleştirisi*’ne göndermede bulunarak açıklanabilir: Arzu ekonomisinde fantezinin rolü, bilgi sürecinde aşkın şematizmin oynadığı role benzer (6). Aşkın şematizmi Kant’ta, ampirik içerik (olumsal, iç dünyaya ait, ampirik deneyim nesneleri) ile aşkın kategoriler ağı arasındaki bir arabulucu, bir ara unsurdur: Ampirik nesnelerin, onları (belli özellikleri olan, nedensel bağlara tabi tözler, vb. olarak) algılama ve tasarlama biçimimizi belirleyen aşkın kategoriler ağı içine dahil edilmelerini sağlayan mekanizmanın adıdır. Fantezide de benzer bir mekanizma yürürlüktedir: Ampirik, pozitif olarak verili bir nesne nasıl bir arzu nesnesi hâline gelir; bir X, bilinmeyen bir nitelik,

“onda ondan fazla olan” ve onu arzumıza değer hâle getiren bir şeyi içermeye nasıl başlar? Fantezi çerçevesine girerek, öznenin arzusuna tutarlılık kazandıran bir fantezi-sahnesine dahil edilerek (7). Bu bağlamda Žižek’in Fritz Lang’ın Vitrindeki Kadın filmi değerlendirilmesine karşılık, Sabahattin Ali’nin *Kürk Mantolu Madonna*’sında Raif Efendi’nin tasarladığı fantezi dünyasını betimlemek yerinde olacaktır.

Fritz Lang’ın Vitrindeki Kadın filminde; yalnız yaşayan bir psikoloji profesörünün akıllı, müdavimi olduğu kulübün girişinin yanındaki mağazanın vitrininde asılı olan bir *femme fatale* (meşum kadın) portresine takılır. Ailesi tatile gittikten sonra, kulüpte uyuyakalır. Görevlilerden biri saat on birde profesörü uyandırır, o da kulüpten ayrılır, bu arada da her zamanki gibi vitrindeki portreye göz atar. Ama bu kez, vitrindeki resim profesörden ateş isteyen, sokaktaki güzel kumralın camdaki yansımasıyla örtüşünce portre canlanır. Profesör daha sonra kadınla ilişkiye girer, bir kavgı sırasında onu öldürür; polis müfettişi olan arkadaşından bu cinayetle ilgili soruşturmanın nasıl gittiği konusunda bilgi alır, tutuklanmasına az kaldığını anlayınca bir sandalyeye oturup zehir içer ve uykuya dalar. Daha sonra bir görevli onu uyandırınca bütün bunların rüya olduğunu anlar. Rahatlayan profesör, tehlikeli kumrallardan uzak durması gerektiğinin bilinciyle eve döner. Gelgelelim, sonda yaşanan bu tersine dönüşü, Hollywood kurallarına verilen bir taviz olarak görmememiz gerekir. Filmin mesajı teselli edici değildir; “sadece rüyaymış, aslında katil herkes gibi normal bir adam” değildir, şudur: *Bilinçdışımızda, arzumuzun gerçeğinde, hepimiz katiliz.* Ölü oğlu karşısına çıkıp onu “Baba, görmüyor musun yapıyorum?” diye suçlayan babayla ilgili Freudcu rüyanın Lacancı yorumunu şerh ederek, profesörün (herkes gibi normal bir insan olmayla ilgili) rüyasını sürdürmek için, yani arzusunun gerçeğinden (psikik gerçekliğinden) kaçmak için uyandığını söyleyebiliriz. Gündelik gerçeklik içinde uyanıp kendi kendine “sadece rüyaymış!” diye oh çekerken, uyanırken “rüyasının bilincinden başka bir şey olmadığı”nı gözden kaçırmaktadır. Başka bir deyişle, Lacan’ın sıkça alıntılandığı Zhuang Zi ve kelebek rüyasından uyarlayarak söylersek, karşımızdaki bir an bir katil olduğunu düşleyen sakin, kibar, nezih, burjuva bir profesör değildir; tam tersine günlük hayatında sadece nezih, burjuva biri olduğunu düşleyen bir katildir (8).

Türk edebiyatında Sabahattin Ali’nin *Kürk Mantolu Madonna*’sında ise Raif Efendi arzusunun gerçeğinden kaçamaz, kendisini kurguladığı fantezi boşluğuna bırakır. Babasının mis sabunculuğunu öğrenmesi için Almanya’ya gönderdiği Raif Efendi’nin düşledi-

ği tek şey hayallerine mevzu olan Avrupa'yı görme ve tanıma fırsatıdır. Almanya'ya gelme gayesini aklından çıkaran Raif Efendi, zamanını şehrin müzelelerinde geçirir. National Galerideki tabloları saatlerce seyredip günlerce aynı çehreyi ve manzarayı zihninde canlandıran Raif Efendi, kürk mantolu bir kadın portresinin önünde fantezi evresine girer.

“Yalnız orada, kürk mantolu bir kadın portresinin önünde, mıhlanmış gibi durduğunu hatırlıyorum. Resimleri seyredip geçenler, vücutlarıyla beni sağa sola itiyorlar, fakat ben olduğum yerden ayrılamıyordum. Bu portrede ne vardı? Bunu izah edemeyeceğimi biliyorum; yalnız o zamana kadar hiçbir kadında görmediğim garip, biraz vahşi, biraz mağrur ve çok kuvvetli bir ifade vardı. Bu çehreyi veya benzerini hiçbir yerde, hiçbir zaman görmediğimi ilk andan itibaren bilmeme rağmen onunla aramızda bir tanışıklık varmış gibi bir hisse kapıldım. Ben bu kadarını yedi yaşımdan beri okuduğum kitaplardan, beş yaşından beri kurduğum hayal dünyalarından tanıyordum. Onda Halit Ziya'nın Nihal'inden, Vecihi Bey'in Mehçure'sinden, Şövalye Buridan'ın sevgilisinden ve tarih kitaplarında okuduğum Kleopatra'dan, hatta mevlid dinlerken tasavvur ettiğim Muhammed'in annesi Amine Hatun'dan birer parça vardı. O benim hayalimdeki bütün kadınların bir terkibi, bir imtizacıydı” (9).

Kürk Mantolu Madonna portresini seyrederek çeşitli fanteziler kuran Raif Efendi, aslında bilinçdışımızda arzularının gerçeğinde var olan kadın imajını canlandırır. Günlük gerçeklikte bastırılan arzular, kurgu yoluyla ortaya çıkmaktadır. Öznenin arzusuna tutarlılık kazandıran bir fantezi sahnesi olarak tanımlanan bu mekanizma bilinçdışıyla doğrudan ilintilidir. Arzu nesnesi hâline gelen Kürk Mantolu Madonna portresi, Raif Efendi için arzusunu tatmin edemeyeceğini bildiği halde sonu bilinen bir oyundan ibarettir. Fantezi sahnesi ile arzulamayı öğrenen Raif Efendi, kurgusal çarkın dinamiklerini tanır ve

arzusunun psişik gerçekliğinden kaçışı ile döngüsel evreyi tamamlar.

Freud'a göre paranoyakça kurgular temelinde kendimizi sağaltma, bu ikame formasyon yoluyla kendimizi gerçek “hastalıktan”, dünyanın sonundan, simgesel evrenin çöküşünden çekip çıkarma çabasıdır (10). Bu bağlamda Freud, psikotik çözümün bir gereği olarak kurguya işaret eder.

Sonuç olarak, arzumuzun hakikati ancak kurgusal mekânda, bu “başka sahne”de dile dökülebilir; Lacan işte bu yüzden “hakikat kurgu gibi yapılanmıştır” der. Hakikat, her “an” kurduğumuz başka sahnelerde gizlidir.

Dipnotlar

- (1) Žižek, S. (2004). *Yamuk Bakmak* (Çev. Tuncay Birkan). İstanbul: Metis Yayınları, s. 227.
- (2) Žižek, S. (2008). *İdeolojinin Yüce Nesnesi* (Çev. Tuncay Birkan). İstanbul: Metis Yayınları, s. 128.
- (3) Žižek, S. (2004). *Yamuk Bakmak* (Çev. Tuncay Birkan). İstanbul: Metis Yayınları, s. 19.
- (4) Žižek, S. (2008). *İdeolojinin Yüce Nesnesi* (Çev. Tuncay Birkan). İstanbul: Metis Yayınları, s. 135.
- (5) Žižek, S. (2008). *İdeolojinin Yüce Nesnesi* (Çev. Tuncay Birkan). İstanbul: Metis Yayınları, s. 135.
- (6) Baas, Bernard (1987). “Le desir pui”, *Ornicar?* 43, Paris.
- (7) Žižek, S. (2008). *İdeolojinin Yüce Nesnesi* (Çev. Tuncay Birkan). İstanbul: Metis Yayınları, s. 136.
- (8) Žižek, S. (2004). *Yamuk Bakmak* (Çev. Tuncay Birkan). İstanbul: Metis Yayınları, s. 32.
- (9) Ali, S. (2012). *Kürk Mantolu Madonna*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, s. 55.
- (10) Žižek, S. (2004). *Yamuk Bakmak* (Çev. Tuncay Birkan). İstanbul: Metis Yayınları, s. 35.

Kaynaklar

- ALİ, S. (2012). *Kürk Mantolu Madonna*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- ŽIŽEK, S. (2004). *Yamuk Bakmak* (Çev. Tuncay Birkan). İstanbul: Metis Yayınları.
- ŽIŽEK, S. (2008). *İdeolojinin Yüce Nesnesi* (Çev. Tuncay Birkan). İstanbul: Metis Yayınları.
- ŽIŽEK, S. (2002). *Kırılğan Temas* (Çev. Tuncay Birkan). İstanbul: Metis Yayınları.

YAZAR

Abdurrahim Tunç

Araştırma alanları felsefe, psikanaliz ve toplumsal cinsiyet üzerinedir. Egzistansiyalizm ve Jean-Paul Sartre'in Bulantı'sından düşünsel anlamda etkilenmiştir. Bir yandan Türkçe öğretmenliği yapmakta diğer yandan yazılarıyla var olmaya çalışmaktadır.

SLAVOJ ŽIŽEK İLE SÖYLEŞİ: SENİ ÖLDÜRMEMİ İSTEMİYORSAN EĞER, BANA PROFESÖR DEME

SÖYLEŞİ: ANJA STEINBAUER

ÇEVİREN: MELTEM ÇETİN SEVER

Anja Steinbauer, Londra'da bir kafede, *idiosyncratic* (nev'i şahsına münhasır) kelimesini icat eden filozofla sohbet ediyor.

Profesör Žižek...

Seni öldürmemi istemiyorsan eğer, bana profesör deme. Biri beni profesör diye çağırdığında çok huzursuz oluyorum. Profesör nerede? Resmi ünvanlarla ilgili bir sorunum var. Böyle çağrıldığım zaman gurur duymuyorum. Biri bana profesör dediğinde bunu otomatik olarak bir ironi olarak algılıyorum.

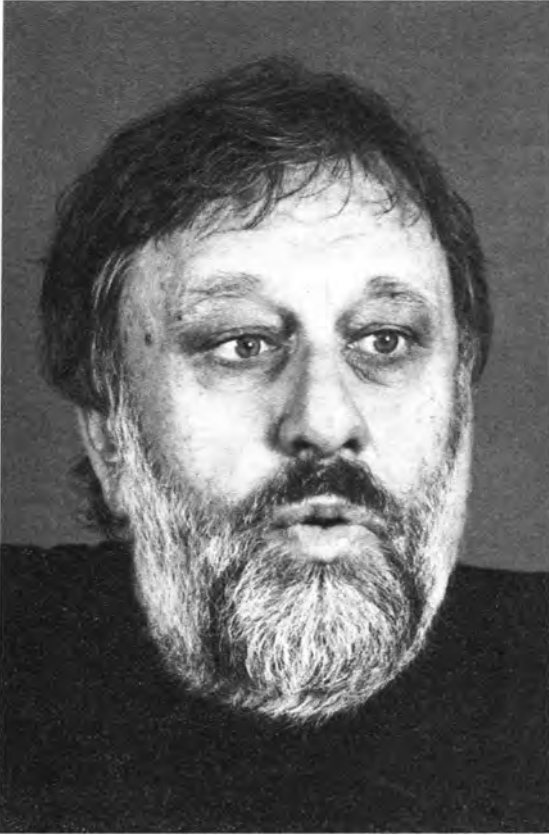
Sizinle ilgili en bariz gerçek, sadece bir filozof değil ünlü bir filozof olmanız. Ünlü olmanızın sizin için anlamı nedir? Şöhret önemli mi?

Her şeyden önce, şöhret çok tanındıktır. Bildiğiniz gibi çok düşmanım var; sadece bir palyaço olduğumu düşünen insanlar, benim eğlenceli doğacımla altında şeytanî bir protofaşist veya Stalinist boyutun olduğunu düşünen insanlar var. Öyleyse, sözüm ona şöhretimin temelde sadece yaptığım şeyle mesafe koymamın ve ciddi olarak ilgilenmememin bir yolu olduğunu düşünüyorum. Gerçekten gurur duyduğum şey ise, çılgın kitabım *Less Than Nothing*'in (Hiçten Az) neredeyse İncil kadar uzun olması. Çok

iyi sattı. Bu beni, halkı hafife almamamız gerektiği konusunda umutlandırdı. Yayıncılar Donald Trump üzerine de en çok satan bir kitap yazmam konusunda baskı yaptılar ama neden yazmalıyım? Trump bir insan olarak ilginç değil; sıkıcı bir budala.

Fakat kitaplarınızın kahve masası kitapları hâline gelmesinden endişe duymuyor musunuz? Biliyorsunuz insanlar satın alıyor ama okumuyorlar.

Endişeliyim ama okunmayan sadece kahve masası kitapları değil. Çok satanları ve klasikleri düşünün; insanlar onları satın alır ama okumaz. Örneğin, John Rawls'ın *A Theory of Justice*'ini (Bir Adalet Teorisi) ele alın; New York'ta Rawls hakkında kitap yazan ama Rawls'ın kitabını okumadıklarını itiraf eden kişiler tanıyorum. Ve haklı olduklarını düşünüyorum çünkü Rawls'ın yazdıklarını 50 sayfaya sıkıştırabilir ve çok fazla bir şey kaybetmezsiniz. Bir noktaya kadar Hegel ile ilgili de bazı şüphelerim var. İnsanların onun *Logic*'ini (Mantık Bilimi) okuduklarına dair şüphelerim var ancak benim için bu önemli değil. Fransız yazar Pierre Bayard'ın harika kitabı *How To Talk About Books You Haven't Read?*'i (Okumadığımız Kitaplar Hakkında Nasıl Konuşuruz?) okudunuz mu? En iyi Fransız tarzında yazılmış ve sadece ironi de değil. Bazı yazarlar hakkında yazılan en iyi

kitapların o yazarları okumayan kişiler tarafından yazıldığı konusunu ciddiyetle ele alıyor. Tek bir özellik üzerine odaklanmanız gerektiğini ve bu yaklaşımın tüm yaklaşımımızı renklendirmesine izin vermeniz gerektiğini söylüyor. Gerçekten yeni bir şey üretmenin tek yolu bu. Bu felsefe paradoksuna göre her şeyi okumak zorunda değilsiniz. Çok fazla şey biliyorsanız, sadece kafanız karışır.

Eğer insanlar kitaplarınızı alıyorlar ve okumuyorlarsa, yine de bunun insanların felsefeye ilgi duyduğuna dair iyi bir işaret olduğunu düşünür müsünüz?

Evet, benim gizli umudum sadece şaka aramayan belirli bir kesimin olması. *Absolute Recoil* gibi daha felsefi kitaplarımdan sonra (ki bana silah zoruyla soruyorsanız eğer bence bu benim en iyi kitabım), “Şakalar nerede?” gibi mektuplardan nefret ettim. Bazı insanlar benim kaba şakalarımın arkasında çok geleneksel bir filozof olduğumu iddia ediyor. Bazı yönlerden haklılar. Lacan’ı kullanmamın nedeni kesinlikle Hegel’i yeniden yorumlamak için bir araç olması. Felsefe tarihindeki en büyük şey Kant’tan Hegel’e olan harekettir.

Sizce felsefe zamanımızda ne yapabilir ya da ne yapmalıdır ve özellikle Hegel önemli mi?

Kesinlikle. Belki de bugün dünyayı değiştirme zamanı değil de geriye doğru adımlar atma ve enine boyuna düşünme zamanı. Bugün ihtiyacımız olan şey, Marx’ın Hegel’e geri dönüşü olan materyalist bir geri dönüştür. Hegel incelik anlamında Marx’tan çok daha iyi bir materyalistti. Hangi Hegel’i sevdiğimi biliyor musunuz? *Philosophy of Right*’ta “*Minerva’nın baykuşu sadece akşamları uçar*” diyen Hegel. Bu basit cümle, Hegel’in muhafazakâr olduğu ve *Philosophy of Right*’ta neredeyse protofaşist bir toplum tipini savunduğu iddiasına dayanır. Hegel, belirli bir tarihsel düzenin ancak zamanının neredeyse bittiği zaman anlaşılabilirliğini söylediğinde, aynı şeyin *Philosophy of Right* için de geçerli olacağını bilmeyecek kadar aptal olduğunu mu düşünüyorsunuz? Toplumun nasıl görünmesi gerektiğine dair bir sistem çizmiyor. Zamanı geçmiş bir durumu çizdi ve bunu biliyordu. Bizim durumumuz Marx’tan çok Hegel’in durumudur. Marx yine de bir tür minimal teleolojiye inanıyordu; hâlâ bir şansın olduğu kritik bir noktada olduğumuza inanıyordu; proleter devrim ya da evrensel kurtuluş. Hegel ise durumunu devrim sonrası bir unsur olarak gördü. Fransız Devrimi’ni düşünün; bir anlamda yanlış gitti ama Hegel onu yeniden ele geçirmek için burada. Düşüncesinin bütün sorunu, Fransız Devrimi’nin saçmalık olduğunu söylemek değil, felaket sonuçlarına rağmen, mirasını canlı tutmaktır. Ve bence bizim durumumuz da aynı; 20. yüzyıl radikal kurtuluş girişimleri başarısız oldu. Tarihin treninde taşıdığımız Marksist metaforu terk etmeliyiz. Marksistler, karanlık olsa bile tünelin sonunda ışığı görebildiğini söylemeyi severler. İronik olarak “*evet öyle ama gelen başka bir trenin ışığı*” demeyi seviyorum. Yani, bu bizim durumumuz ve Hegel bunu biliyordu. Açıkçası hiçbir plan yapamayız.

Fakat ışık her şey olabilir; başka bir tren olmak zorunda değil. Tünelin sonunda gerçekten ışık olmaz mıydı?

Evet ama işte bu yüzden başlangıç yanlış umutlardan kurtulmaktır. Günümüzde, en solcular Fukuyama-ists’tir; temelde liberal demokrasiyi ve bir tür kapitalizmin şehirdeki tek oyun olduğunu düşünürler. Bu yüzden daha iyisini yapalım diyorlar; daha fazla dayanışma, sağlık, eşcinsel evlilikler vs. Benim Fukuyama’ya cevabım; tamam diyelim ki haklısınız kapitalizm kazandı. Bugün dünyadaki kapitalizmin en verimli yöneticilerinin hâlâ iktidarda olan komünistler olması ironi değil mi? Sanırım 20. yüzyılda işlerimizi yapma şeklimizin sona erdiğini kabul etmeliyiz.

Bu etiketleri kullanmamızla ilgili bir sorun olabilir mi? “Kapitalizm, iktidardaki komünistler tarafın-

dan yönetilir” cümlesinde kapitalizm derken tam olarak ne demek istiyorsunuz? Birçok form alır. Ve kapitalizmi yöneten komünistler, elbette, kendilerini için hâlâ öyle düşünseler de gerçek komünist degillerdir.

Peki, hangi anlamda hâlâ bir komünistim? Çok sınırlı bir anlamda. Bugün büyük bir ironiye tanık değil miyiz? Soldan kalan her ne olursa olsun, gerçek bir uygulanabilir küresel alternatif sunamaz. Occupy Wall Street’in ne zaman olduğunu hatırlıyorum, New York’ta onlarla beraberdim ve onlara aptalca bir soru sordum: “Ne istiyorsunuz?” Ve kimse bana bir cevap vermedi. Bence tam olarak ne istediklerini bilmedikleri için. Sol, ahlakçılığa ve politik doğruluğun aşırılıklarına kaçır. Ve işte sorun şu; bir yandan net bir amacı olmayan bu protestolara sahibiz ve öte yandan etrafımızdaki göstergeleri algıyamıyoruz. Kapitalizm bir sona mı yaklaşıyor? Ekolojiye bakın; kapitalizmin vergiler ve düzenlemeler yoluyla bir şeyler yapabilmesine rağmen, yeterli olmadığı açıktır. Kurmaca sermayeye ve kurgusal sermaye ticareti yapan insanlara bakın. Sonra mülteci sorunu var. Bana sorarsan kapitalizm parçalanıyor. Büyük bir felaket olduğunda daha büyük eylemlere ihtiyacınız var. Biyogenetiğe bakın; beynimiz doğrudan bilgisayarlarımıza bağlanabilir. Bu, bir insanın ne olduğunun tanımını değiştirecektir. Ve burada her zaman uyardığım gibi üzücü sonuçlarım var; bugün ideal ülke, küresel bir pazara tam olarak entegre olan ancak aynı zamanda kendi kültürüne odaklanmış ideolojik olarak etnik merkezli bir ülkedir. Trump bile bunu yapıyor. Bu yüzden Trump diktatörlerle iyi geçiniyor. Çin, Hindistan, Putin bu oyunu oynuyorlar. Küresel pazarın evrensel olarak kabul edilmiş özgürleştirici kuralların eksikliği ile birlikte yaşayacağı yeni bir dünyaya yaklaşıyoruz. Bu çok üzücü ama soruna geri dönelim; neden komünizm? Çünkü saydığım tüm problemlerin sonuçta Marx’ın “ortak” olarak adlandırdığı problemler olduğunu düşünüyorum. Bu, bazı paylaşılan maddelerin özelleştirilmemesi ve pazara bırakılmaması anlamına geliyor. Ekoloji, doğal maddemizin sorunudur, onu ne ölçüde manipüle edebiliriz? Entelektüel mülkiyet de aynı zamanda ortak bir problemdir, biyogene-

tik de. Bu anlamda, ironik olarak ortaya koyduğumuzda komünizm çözüm değil, bugünkü sorunun adıdır. Çözümü bu düzeyde bulmak zorundayız; piyasa ilişkilerinin dışında müştereklerle nasıl başa çıkacağımızı bulmalıyız. Arkadaşım Peter Sloterdijk, *What Happened in the Twentieth Century?* kitabında aynı sonuca ulaşıyor; ulus devleti çağının en yüksek etik değeri olan “Ülkeniz için kendinizi feda etmeye hazır mısınız?” bitti. Daha büyük, uluslar ötesi koordinasyon biçimlerine ihtiyacımız var; örneğin biyogenetikle uğraşmanın tek yolu budur. Her ne kadar iyi bir Marksist olsam da, kapitalizme karşı değilim çünkü insanlık tarihindeki en dinamik sistem. Ama ben küresel kapitalizme karşı savaşmak için yerli geleneklere güvenmeye tamamen karşıyım. Yok hayır! Yeni bir evrensel vizyonla onun kendi şartlarıyla mücadele etmeliyiz. Benim söylemeye ça-

lıştığım kapitalizmle yol almamız gerektiğidir ama aynı zamanda ilerlemek zorundayız çünkü ütöpik olduğumdan ve daha fazlasını istediğimden değil ama kapitalizmin, karşılaştığı ekolojik ve benzeri problemler karşısında bir krize yaklaşmakta olduğu açıktır. Kapitalizmin bu sorunları kendi şartlarıyla çözebileceğini düşünmüyorum. İnsanların işsizliğe sebep olacak diye küreselleşmeden korkmalarının mantıksız olduğunu düşünüyorum.

Hayır diyorum, bu sahip olabileceğimiz en iyi şans! Kimse “Mükemmel! Daha az çalışabiliriz!” demez. Hayır, otomatik varsayım bunun bir felaket olmasıdır.

Peki filozof ne yapmalı? Kendinize genel olarak bir teorisyen olarak mı bakıyorsunuz? Ayrıca aktivizm hakkında da konuştunuz; teori ve pratik arasında bir bağlantı var mı?

Aktivizmin nerede başarısız olduğunu görmek için teoriye ihtiyacınız vardır. Özellikle solcu politik teori. Geçen yüzyılda solun bütün hikâyesi, büyük bir başarısızlık hikâyesi değil mi? Bu yüzden en iyi Marksist kitapları genellikle bir devrimin neden yanlış gittiği gerçeğini analiz eder. Elimizde sadece neden kaybettiğimize dair mükemmel analizlerin olması üzücü değil mi? Peki neden felsefe? Öncelikle pratiğe güvenmiyorum. Pratik, teori olmadan kördür. Teoriye her zamankinden daha çok ihtiyacımız

var; doğrudan aktivist teori demek istemiyorum.

Sizce pratik gerçekten teoriyi takip ediyor mu?

Burada mütevazı olacağım; filozofların yeni bir siyasî program sunması konusunda kuşkuluyum. Fakat burada, doğru cevapları vermektense doğru soruları sormanın daha önemli olduğunu söyleyen Deleuze'ü takip ediyorum. Ve bu konuda felsefenin faydası olabilir. Bugün ciddi sorunlarla uğraşıyoruz. Ama ya bu problemleri formüle etmenin ne kadarının onları çözmediğini analiz edersek, problemleri yeniden üretirsek ne olur?

Siyaseten doğruluktan bahsediyorsunuz. Sizce bu sorun mu?

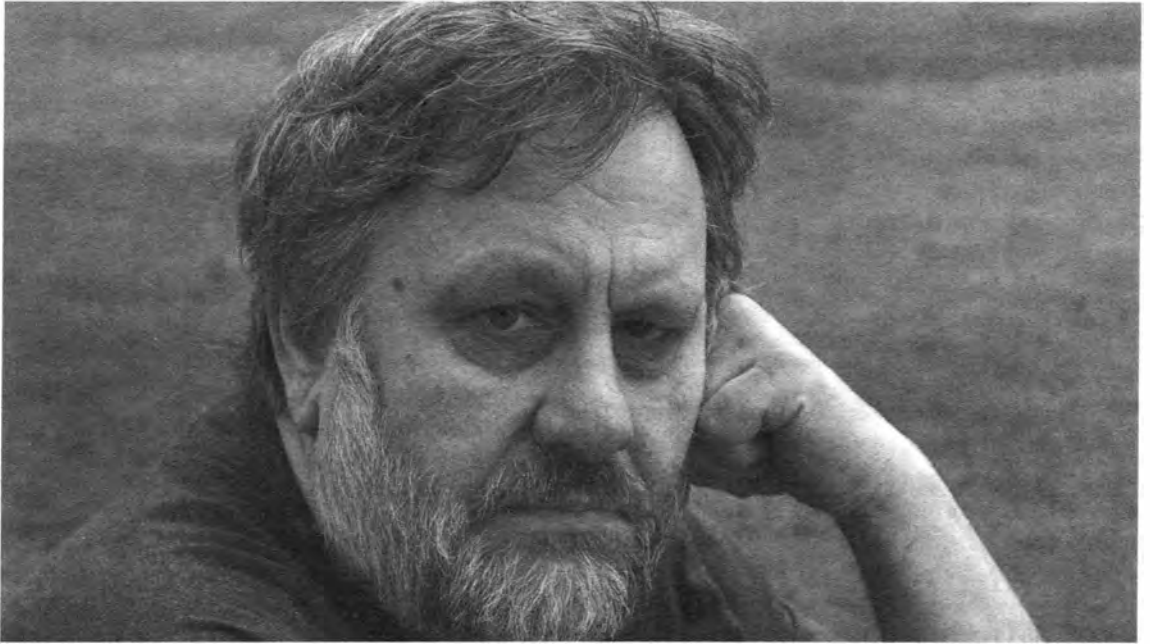
Siyaseten doğruluk hakkında şüphelerim var. Elbette amaçlarına katılıyorum –küçük düşürme yok, güç ilişkilerine karşı– fakat “insanlık” figürünü düşünün; siyaseten doğruluk tarafından sessizce önceden var-sayılan, taciz ve mağduriyet takıntısı ile hep tehdit altında. Biz her zaman tehdit altındayız. Gözlerinize iki saniyeliğine çok uzun bakıyorum; görsel tecavüz

lı, ironik, ırkçı olmayan bir şekilde kullanılmalıdır. Müstehcen küçük bir alışveriş olmadan, başka biriyle gerçek temas kurulabileceğinden şüpheliyim.

Zamanımızın çarpıcı bir sorusu olarak tek bir felsefi soru olduğunu düşünüyor musunuz?

Belki görünüm durumu. Her zamanki sorun, Kant için bile: “Görünen dünyamızla sınırlı mıyız? Gerçekliğin kendisine ulaşmak için ötesine geçebilir miyiz?” Hegel’in büyüklüğü, onun probleminin tam tersi olmasıdır: Gerçeklik kendine nasıl görünebilir? Çünkü görünüm korkunç bir boşluk anlamına gelir. Şeyler doğrudan oldukları gibi değildir, kendilerine görünürler. İşte ben kesinlikle Hegelyenim. En az yansıma –görünüm– kesinlikle evrenseldir. Benim için kuantum fiziği dersi, görünümünün önemli olduğudur; nasıl ölçtüğün, şeylerin nasıl ortaya çıktığı, şeylerin nasıl olduğunu belirlediğidir.

Burada bir çeviri sorunu var mı? Birisi kuantum hakkında konuşmaya başladığında genellikle anlamada bir boşluk olur...

oluyor. Siyaseten doğruluğun altında yatan görüş çok üzücü, “hepimiz potansiyel kurbanlarız” görüşü.

Siyaseten doğruluk bütünüyle, dile getirdiğimiz önyargılardan ziyade dilimizi dünya gerçekliğine uyarlamamız gerektiğini söyler mi?

Bana göre, ırkçılığın ötesine geçmek için doğru adım dili değiştirmek değildir; aynı dil kullanılsa bile fark-

İnsan özgürlüğünü doğrudan belirsizliğe veya gerçekliğin belirsizliğine doğru zemin hazırlamak isteyen basite indirgemecilere tamamen karşıyım. Beni cezbeden soyut bir fikir, gerçeğin ontolojik yetersizliği fikri. Ya kendi içinde gerçeklik tamamen gerçek değilse? İşte benim en sevdiğim hikâye, felsefe için popüler bir giriş olduğunu düşünüyorum. Video oyunlarına dayanarak kuantum fiziğini okumayı

deneyen adam. Bir oyuna daldığı-
nızda, gerçeklik tam olarak oluş-
maz. Örneğin, arka planda bir or-
manın varlığı. Ormana gitmek
oyunun bir parçası değilse, ağaç-
lar ayrıntılı olarak programlan-
maz; sadece dışarıyı görürsünüz.
Programcı neden tam bir gerçek-
lik inşa etmez? Çünkü bu zaman
kaybettirir, anlamsızdır. Oyunun
bir parçası değilse eğer, evin içi
neden programlanır? Fikir, (mükemmel bir şekilde çok basit değil mi?) Tanrı evreni yaratırken aynı şeyi mi yaptı? Sub-atomik bir seviyede durdu çünkü insanların şimdiki hâline ilerleyemeyecek kadar aptal olduklarını düşünüyordu, öyleyse neden programlama hızı ile uğraşsın ki? Fikir güzel ve alaycı. Tanrı bizi hafife aldı; kuantum fiziği ile Tanrı'yı utanç içinde yakaladık. Fakat şimdi benim için materyalizmin gerçek tanımı geliyor. Tanrı olmadan bu tamamlanmamışlığa adapte olabiliriz, bunun için bir yaratıcıya ihtiyacımız yok. Gerçeklik tamamlanmadı. Bu mega bir sonuç, diğerleri gibi.

Hadi yeni kitabınız hakkında konuşalım biraz; *Incontinence of the Void: Economico-Philosophical Spandrels*. "Felsefe, psikanaliz ve politik ekonominin eleştirisi arasındaki boş alanlar"ı araştırdığınızı okudum. Bu yüzden, mimariden gelen ancak evrimsel biyolojide kullanılan bir kavram olan spandrel (kemer üstü dolgusu boşluğu) hakkında konuşuyorsunuz. Bu yüzden spandreller hakkında konuşmak, bu disiplinlerin bütünlüğünü varsaymak...

Bu konuda şüpheliyim. Niye mi? Benim çözümüm şunlar olurdu; eğer var olmak için her şeyin bir spandrel, dönüştürülebi-
cek boş bir yere ihtiyacı varsa ne olurdu? Bu Stephen Jay Gould'un tezi. Gould'a göre tüm evrim spandrellere dayanmaktadır. Boş

alanlarınız var; apandis gibi hiç kullanmadığınızı organlarınız var. Gould'un fikrinin güzelliği, insan dilini bu şekilde yorumlamasıdır; bir yan ürün olarak.

Ancak, spandeller aslında uyarlamalı değerler tarafından yönlendirilen şeylerin yan ürünleridir [ör. Evrimsel süreçte hayatta kalma değeri olduğu için gelişmiştir].

Evet, ama adaptasyon spandeller aracılığıyla çalışır. Bu benim de görüşüm olabilirdi. Paradoks, şeyin kendisinin kavramsal olarak tamamen işlevini yerine getirememesidir. Yan ürünlere ihtiyacınız var. Tüm insanî ilerleyişimiz ve hatta hayvan krallığındaki ilerlemeler yan ürünlere dayanmaktadır. Şöyle söyleyeyim, modern felsefeyle ilgili olan şeyler (ben eski kafalıyım; Kantçı düşüncüyü kastediyorum) başka alanlar arasında ayrıcalıklı bir bağ oluşturur. Örneğin, psikanaliz ile. Freud'un sadece pozitivist bir bilim insanı olmadığını iddia ediyorum. Bu belki de işimin en temel tezi. Freud'un imâ ettiği felsefe ya da

felsefi duruş, cinsellik söyleminin önemli olduğu basit bir natüralizm değildir. Freud'un önerdiği şey, Kantçı felsefeye veya Alman idealizmine uyan insanlığın görüşüdür. Benim en büyük görevim, psikanalizin bizi getirdiği arka plana karşı tekrar Alman idealizmini okumak olacaktır. Çünkü psikanaliz çok daha hassas bir şeydir; bilinçdışının temeli ya da "bilinçli egomuz buzdağının ucu gibidir" gibi aptalca metaforlar değildir. Hayır, bilinçdışı Freud için olağanüstüdür. Programım, psikanalizi sadece Alman idealizmiyle okuyarak, psikanaliz devriminin gerçekte ne anlama geldiğine ya da gelmediğine ulaşabilir miyiz? Sadece Freud aracılığıyla, yeniden okuyarak Alman idealist felsefesi geleneğini canlı tutabilir miyiz? Orada Freud, cinsellik, cinsel farklılık ve ontoloji arasında bağlantı buluruz. Bir sonraki adım eski moda bir Marksist düşüncüyü içeriyor; kapitalizmde bulduğumuz "artık değer" mantığı, bir şeyin –bir meta– artık değer olmadan var olamayacağı ve ikincil bir fazlalık olarak ortaya

çıkan şeyin oluşturulmasını tetikleyen itki.

Kitabın ikinci bölümünde Lacan'ın "artık keyif" olarak adlandırdığı artık değer kavramına detaylarıyla birlikte gireceğim; bizim genellikle vurgulu bir terim olarak söylediğimiz "keyif" kelimesi ile basit bir zevke dönüşür. Beni büyüleyen şey, acıdan zevk almanın korkunç bir politik örneğidir; 1943 başlarında Goebbels'in *Totaler Krieg* konuşması. Korkunç bir şekilde ustaca bir şeyler yapar. Alman halkına verdiği söz daha çok acı çekmeleridir. Diyor ki: "*Ne kadar acı çekeceğinizi bile hayal edemeyeceğiniz bir savaş ister misiniz?*" Ve hepsi neşeleniyor. Yani bu, acı içinde zevk paradoksudur ya da bir tür cinsellik, belki de Protestan cinselliktir, kendinizi suçlu hissetmiyorsanız gerçekten zevk alamazsınız. Gerçekten keyif almak için zevklere suçluluk eklemelisiniz. Ve bence tüm bu döngüler bir engelin –bu durumda suçluluk ya da acı– şeyleri engellemekten çok uzak olduğunu ve onu hareket ettirdiğini gösteriyor. Bu temel dengesizlik, harmoniyi sınırlayan fazlalık, harmoninin çok geriye dönük hâlidir. Marx bunu takip etti ama yeterince radikal değildi. Marx'ın komünizm rüyası, bu paradoks olmadan, engeller olmadan kapitalist dinamikleri elde edebilmemizdi. Benim için kapitalizm bu anlamda ontolojik bir olgudur. Dengesizliğin bir sorun değil çözüm olduğu, insanlık tarihindeki ilk toplumsal düzendir. Marksistlerin kapitalizmle ilgili problemi olmasının nedeni budur; her zaman bir krize neden oluyorlar ama aslında daha fazla krizde olan kapitalizm daha güçlü ortaya çıkıyor. Bu yüzden kapitalizmin bu ontolojik sonucunu ele alıyorum ve sonunda kötümser bir şey yapıyorum. Klasik Marksist görüşte, bu burjuva çıkmazında proleter devrimlerin yer almayacağını iddia ediyorum; özgürlük gibi bir şey istiyorsunuz ama sonuç felaket.

Hayır, tüm devrimlerin ve hatta proleter devrimlerin bile egemen olmadıkları bir sürece yakalandıklarını kabul etmeliyiz.

Yani hiç kontrollü bir devrim olamaz mı?

Evet, kontrollü devrim diye bir şey yok. Bu çok Hegelyen bir görüş. Marx, proleter devrimin şeffaf bir eylem olacağı düşüncesindeydi. Tarihin bu noktasında işçi sınıfı ne yaptığını bilir ve yapar. Fakat hayır, kontrol edilmez veya kendi kendini şeffaflaştırmaz; önceki tarihlerdeki gibi aynı tarihsel diyalektik ile karşılaşırız. Kitabın sonunda komünizmin ölümlülük konusuna yaklaşıyorum. Sadece devrimlerin şeffaflığına karşı değil, komünizmde özel hayatın da bir şekilde daha iyi olacağına dair görüşlere karşı mücadele ediyorum. Kim bilir? Belki daha kötü olur. Marksizme ihanet etmeden, "tarihsel yoğunluk"ı tanımlamalıyız. Bütün şeffaf olmayan toplumsal süreçlerde sonuç başka bir şeydir, bu da aslında ne yaptığımızı asla bilmememiz anlamına gelir.

Röportajın sonuna yaklaştığımızda okuyucularımız yazdığınız tüm kitapların içinden gerçekten okunması gerekenleri merak edebilirler.

Benim seçimim *Event: Philosophy in Transit* olurdu. Daha fazla enerjiniz varsa, *Absolute Recoil*. Elbette benim için üç en büyük filozof vardır; Platon, Descartes ve Hegel. Niye? Çünkü her biri kendi kuşaklarını tanımladı. A.N. Whitehead şöyle yazar: "*Felsefenin tüm tarihi, Plato eleştirisinin tarihi değil midir?*" Descartes'tan sonra, hepsi Descartes'tan kurtulmak istediler ve 19. yüzyılda Hegel'den kurtulmak istediler. Yani bu üçü bir olayın filozofları.

Kaynak: https://philosophynow.org/issues/122/Slavoj_Zizek

ÇEVİRMEN

Meltem Çetin Sever

Bilime meraklı bir doğa aşığı. Doğa yürüyüşleri yapmayı ve fotoğraf çekmeyi çok seviyor. Çektiği fotoğrafları da kullanarak bilimsel yazılar yazıyor. Uzun zamandır İngiltere'de yaşıyor. Genellikle bilimsel ve felsefi olmak üzere çeşitli alanlarda çeviriler yapıyor. Hayata bakışını en güzel Carl Sagan'ın sözünün açıkladığını söylüyor: "I don't want to believe. I want to know." Yani; "İnanmak değil, bilmek istiyorum."

SLAVOJ ŽIŽEK'İN ZARARLI HAKİKATLERİ

SERHAT YENİSAN

Bir mekânın kapısında şöyle yazar; “eğer ırkçı, seksist, homofobik ya da aşağılık herifin tekiyseniz içeri giremezsiniz!” Žižek ırkçı, seksist ya da homofobik olmamasına rağmen yine de mekândan içeri giremez. Bu fıkra onun “kötü şöhretini” açıklamanın en kestirme yollarında biri sanırım. Buradaki “kötü şöhretten” kastım, sözde çağdışı kalmış enstrümanlarla günümüz sorunlarına merhem olmaya çabalamasının, kimi aklıselim anlayışa gülünç gelmesi falan değildir. Yani, Hegelci ya da Freudyen kuramlara yönelik çoğu yüzeysel/klişe yanlış okumalar ve bu iki kuramın derinliğine asla hâkim olmadan yapılan anlamsız eleştiriler konumuz dahilinde değildir (Hegel salak ve şarlatan, Freud her şeyi sekse bağlıyor vs.). Zaten Žižek de bu yüzeysellikte gezinenleri pek ciddiye almaz. Sadece ara sıra ince bir nükleyle onların rolüne bürünebilir, hepsi bu.

Peki bu sükseli “kötü şöhretinin” asıl kaynağı nedir? Kısaca şu yanlış anlaşılıma bir son vermek gerekli; Žižek’in kimi eserlerinde, derdi okura bir şey anlatmaktan çok, başkalarıyla (başta Alain Badiou olmak üzere) tartışmak ve onlara Hegel’in ya da Lacan’ın ağzından laf yetiştirmek değildir. *Hiçten Az*’ın tam ortasında, onun neye kızdığını bile anlayamadan Deleuze’le kavgaya başlamaya başladığında, tam “acaba bize kızdı ve hıncını Deleuze’den mi çıkarıyor” diye düşünmeye başlayacakken, elbette artık klasikleşmiş üslubuyla; “zaten Hegel, tam da bunu kast eder!”

diyerek kavgayı bitirmesine yakın, bize okuttuğu onlarca sayfa anlamsızlığa son verecek bilgileri aktarmayı akıl eder ve sonunda kafamızda birkaç taş yerine düşebilmeye başlar. Hem o hem biz, muhtemelen Alfred Hitchcock’un bir filmi, Foucault, Deleuze ve ekolojik soykırım arasındaki bağlantılar ve bu bağlantıların tümünün, zaten “Fenomenoloji’de önceden yazıyor olması” sayesinde sakinleşiriz. Bunlar genelde, yirmi sayfa önce yazılsa özellikle Deleuze’nün fikirlerine aşina olmayan bir okur için, yazının kalan kısmının okunabilmesi açısından ferahlatıcı şeylerdir. Kendi tabiriyle; (bu aynı zamanda, “onun yolunu şaşırmış bir faşist mi, yoksa bir Marksist mi olduğunu anlamamanın neden bu kadar güçleştiği” sorusuna da verdiği cevaptır); eğer “bunu bizim için kolaylaştırmak zorunda değilse” bile, bunları söylemeyi neden metnin sonuna bırakır? İşte buna verilecek son derece “Žižekçi-Hegelci” bir cevap bile vardır: Neredeyse ortasından başlanıp, sonra sonundan tekrar başına dönülse, okumanın son derece basitleşeceği bir metni bize neden bu şekilde sunduğunun cevabını, kendimizi Deleuze okurken ya da Vertigo’yu izlerken bulduğumuzda alırız. Ya da belki de bu metin bizim için yazılmamıştır. Son zamanlarda sonuna yine Einstein’ın adının eklediği ve çok fazla insanın arkasına sığındığı bir söz dolanıyor: “Eğer bir şeyi basitçe anlatamıyorsan, anlamamışsındır.” Yani suç yine onlarda değil de, mevzuyu anlatmayı beceremeyen karşı taraftadır elbette.

Žižek, her ne kadar Hegelci ve Marksist gruplar da dahil olmak üzere, oldukça kalabalık bir kitlenin tepkisini çekmeyi başarsa da, çoğunlukla arkamıza mendili bize fark ettirmeden bırakır ve çevremizde dönmeye devam eder. Hemen her şeyi okurken belirlediği iki sınır olan Hegel ve Lacan'ı zorlamaya uğraştığı ve diğer kitaplarına nazaran okunması kısmen daha sıkıntılı olan *Hiçten Az*'da okurla sapkınca bir oyun oynar. Gerçekten de yeterince dikkatli bakılmadığında, ağzından çıkan çoğu şey feminist, Marksist, çevreci, azınlık, hayvansever vs. demeden aklımıza gelecek hemen her kesimden insanı gücendirecek güçtedir. Fakat bunu, onun yaptığı şekilde yapmak üstün bir incelik gerektirir: *Hiçten Az*'ın "embesiller için Hegel rehberi" olduğunu söylemeden önce, kendisini bir embesil olarak tanıtır ve bu, günümüzde başarılı çoğu komedyenin de sıkça kurduğu bir tuzaktır. İlk önce kendi salaklıklarından ve değersizliğinden dem vurduktan sonra, kişinin elinde artık herkese değdirebileceği sihirli bir değnek oluşur ve onun sayesinde hemen her şeyle dalga geçip aşık atacak bir pozisyona düşer. Çoğunlukla gözden kaçan unsur şudur ki, bu sihirli sopa elimizde değilse bile, hayatın içerisinde saldırgan-mizahi unsurlar daima vardır. Bunlardan sakınmak ve saklanmak ise son derece tehlikeli ve saçmadır, çünkü bu unsurlar "normallik" düzeyi için de kurucudurlar. Fakat bu birbirine dolanık iki unsur ters yüz olup zararlı kısımlar hasıraltı edildiğinde, saldırgan kısımlar ikincil pozisyona düşerler ve sonradan gelen onlarmış gibi hissedilir. Žižek de bunu aynı yöntemle tam tersine çevirir. Elbette fazladan bir beceriyle beraber: Hegelci diyalektik... Hegel'in diyalektiği onu eleştirmeye tutuşacaklar için tuzaklarla doludur. Kendimizi bir anda tam da onun dediği şeyi söylerken bulabiliriz. Bu potansiyele içkin hatanın patlaması için, ona alanı açan Hegelci "kurnaz akıl"dır. Sorunun kaybolacağı böylesi aç kaymaları, başka sorunların görüneceği bir açının yakalanmasını da sağlar. Nazi-Yahudi, erkek-kadın, kapitalizm-doğa çiftlerinin sırası sürekli, müthiş bir incelikle değişir ve diyalektik bir düşüncenin içeriği olurlar. Žižek'in gibi görünen mezhep sapkınlığı, aslında özgürlüğün mezhep sapkınlığıdır ve bu sapkınlık, bizim özgürlük olduğunu uydurup iddia ettiğimiz ve tam da özgürlüğün arkasına saklamaya çalıştığımız anlamsız bir şeydir. Aslında birbiriyle içsel ve zorunlu bir ilişki içerisinde oldukları takdirde gerçekle ilişkilenen şeyleri, birbirinin arkasına saklamaya çalışmak, kendimizi diyalektik bir çıkmazda bulmamıza sebep olur.

Bu ters yüz etme oyununa başka bir yerden başlama-

lıyız. Žižek'in tabiriyle; İlahi bir sınır olarak ekoloji, günümüzde tekrar otorite figürü görevini üstlenebilir. Bunun biçiminin, modern toplumun bozguna uğrattığı ekolojinin tehditlerinin kontrol edilemiyor oluşu ya da ilkeller için ifade ettiği prensipler arasındaki ayrımın ikili bir olumsuzlamasıdır. Bilim ve teknolojiyle doğanın manipülasyonu belirsiz sonuçlar doğurur ve ortaya çıkan felaket sonuçlar tekrar bilim ve teknolojiyle geri alınmaya uğraşılır. Buradaki "olumsuzlamanın olumsuzlanması"nın altını çizen Žižek, doğanın dayattığı kısıtlamalar ve sorgulanmaz bir otorite olarak ekolojiyi, dinin yerine geçebilecek yeni bir afyon olarak öne sürer. Ekosistem içerisinde, biyolojik canlılar olarak öyle kesin şekilde sonluyuzdur ki, neredeyse çoktan ölmüşüzdür ve sadece bunun farkında değilizdir.

Buradan Althusserci bir ideoloji tanımı bile çıkarabiliriz; bu koşullanmalar, kendisini belirleyeni, kendisini yeniden belirleyecek şekilde üreten her şey için geçerlidir. Ve ekoloji de bize tam olarak bunu dayatır.

Her ne şekilde olursa olsun ideoloji bazı şeyleri koşullayabilir, fakat koşulladığı şeye içkin doğruyu ya da güzelliği koşullaması olanaksızdır. Her şey uyum içerisinde sürüp giderken, ortaya bir paradokslar yığını ya da uyumsuz iki çiftin mücadelesinin patlaması falan çıkmaz. Her şey hâlihazırda uyumuzdur ve burada ahengi doğuran şey, bir olumsuzluğun, kaotik yapının zorunluluğudur; sadece amacı sonucuyla örtüşmez. Ortaya çıkan şey, her zaman insanın amaçladığından daha güçlüdür. Örneğin o klasik zombi kıyameti fantezisini düşünelim. Kaos anıda ilk yapılacaklar listeleri birbiriyle o kadar aynıdır ki, bu durum bize virüsün ne denli hızlı yayılacağına tüyosunu da verir; yani herhangi bir stratejiyi çok sayıda insan izlerse, strateji tam tersi bir etki yaratır.

"Hak verilmez alınır" mottosunun yürüdüğü coğrafyalarda özgürlük alanı gibi gözükken şey, denetimsizliğin içerisinde birbirimizin ağzına tükürüp, tükürüklenmiş lokmayı çekip almaya çalıştığımız (bir grubun çıkarları doğrultusunda, bir denetimin zorunluluğunu da hesaba katarsak) bir çeşit hayvanat bahçesine gerilememiz demektir. Burada denetlen(e)meyen kısım, özgürlüğün o meşhur "diğerinin özgürlük alanıyla sınırlandırıldığı" çizgisinin nereden geçeceğidir: fakat böyle toplumlarda empatiyi en ürkütücü ve adaletsiz boyutuyla yaşamak zorunda kalan insanlar, kendilerini olduklarından daha özel hissederler; yani dehamı kendi potansiyelimden çok karışındaki vasatlığa (ya da Žižek'in diline tercüme dersek embesillğe) borçluyumdur.

Her nasılsa normal biri olmak burada kıymetli hâle gelir. Sadece kıymetli bir hâle de gelmez; hiçbir radikalliği içermeyen “nötr” konum, bu radikal çoğunluğun arasında, istisnai pozisyonu sayesinde aşırılaşıp radikalleşir. Eşi benzeri görülmedik ve yeri dolduramaz insan yığınının arasında, bahsi geçen embesil, bütün sıradanlığı ile, eşi benzeri görülmedik ve yeri doldurulamaz hâle gelir. Hayatta uğruna ölünecek o kadar çok şey varken, “o” yalnızca kendi kendisine ölecektir. Belli bir ideolojik yönelime sahip herkes, kendisini bu ufak kalabalığın parçası sanır, ama burada normal olmaktan kasıt, x partili, y cinsiyetli olmak değildir. Tüm ideolojik yönelimlerin arasında çok küçük bir azınlık her ideolojiye bulaşmıştır: sağcı, solcu, dindar, aktivist kitlelerin arasından – bir eş kümede– çok ufak bir kalabalık gerçekten ne yaptığının bilincindedir, ama ne olursa olsun gerçek içerik, yine de içeriğe yakalanan özne tarafından tecrübe edilecektir.

Toplumsal her tip bağılılığını çapraz şekilde kestiği varsayılan o “politik doğrucu nirengi noktası” tam da bu kurguya direnen içeriği dışarıya atar. İşte böyle bir dışlama söz konusu olunca, hâlihazırda dışlanan unsurun, dışladığı renkler pek göze çarpmaz; ezilmişliğin romantizmi içerisinde, negatif edim erir gider. Meşruiyetini tamamen karşıtının aşırılığına borçlu olan davanın aşırılığı böylece ufukta kaybolur. Burada özne (Hegeli bir biçimde) nesnenin öz hareketine dahil olmuştur. “Yansıma ediminin, nesnenin kendisine dahil olmasını gözden geçirir” (1). Buradaki öznel kayma nesnenin kendisine kazılıdır. Her iki uğrak (gibi görünen) nesne ve özne birbirine dolanmışlardır. Örneğin: o klasik “komünistlerin aslında güç sahibi olamamış fakir kişiler olduğu ve bu özdeşliğin parayı görüncüye kadar süreceği” argümanı doğru bile olsa bir şey değişmez. Çünkü komünizmin evrensel çağırısı, tam olarak argümanın tarif ettiği gruba da yöneltilmiştir; komünizm güç sahibi olamamanın evrensel empatisi değil midir? Bu ideolojik aşırılığa yakalanmayan özne açısından yapılan gözlem, bize komünizme içsel antagonizmayı vermekle kalmaz, neredeyse istemeden onun tanımını yapar.

Ufukta kaybolan bu aşırılıklar hileli baskılar yaratır. İnsan ne yaparsa yapsın baş aşağı dönmüş davayı hoşnut edemez. Mesela, x cinsiyetin, dinin, ırkın siyasallaşmasının o felaket sonuçları bir yana, geri kalan unsurlar, onunla empati kurulması olanaksız bir konuma düşerler ve özgürleşme kisvesi bu “özgürlük edimini” dayatır. Özgürlüğün tanımını bozan bu empati seli, empatik olmak bir yana, karşıtını koyutlamaktan fazlası değildir. Burada beklenen empa-

ti tanımını gereği olanaksızdır: çok renkliliğin sorunlu yanı, bu yelpazenin pratiğine uymayan sözde belalı renklerin dışarıya atılıyor oluşudur.

Bu empati, özünde kendi çıkar alanını belirlemek, karşı tarafa dayatmak ve bu dayatmaların takas edilmesinden fazlası değildir. Paradoks da burada başlar zaten, çünkü ortada (karşıtın olduğu gibi koyutlandığı) bu yöntem dışında izlenecek başka bir yol ya da yöntem de yoktur. Empati bu saçma akliselim oyununun yüce gönüllü soyutlanmasından ibarettir, fakat buradaki çıkarlar ve karşıtıdan koyutladığı negatif edim, empati coşkusunun arkasına saklanarak hasıraltı edilmiştir. Düpedüz bir fark, karşıtıyla istemsizce ilişki içerisinde. Aralarında görünmez, yarılmış bir birlik vardır. Empati bu farkın kendi kendini ortadan kaldırması ve birliğe içkin antagonizmayla dolaylanmasının (yani Hegeli bir biçimle “kaldırılmasının”) adıdır: antagonizma ölçülemez iki karşıt değildir, “bir”e içseldir. Bunu Žižekçi bir kıvraklıkla Lacan’ın diline tercüme edersek: Öteki’yle ilişki ve bu dışsal ilişkiyle biçimlenen fark, aynı zamanda hem dışsal, hem de kendisiyle de özdeşliği imkânsız kılan bir engeldir: özetle, istisna yoksa bütün de yoktur. İlksel olanın kadın ve asıl kültürel dolayımı yaşayanın erkek olduğunu söyleyen feministin argümanı bu yüzden anti-feminist. Çünkü bu ikincil kültürel dolayım insanı insan yapan asıl şeydir (2). Bu feminist argümanın oldukça felaket bir itiraf olması bir yana, aynı bakış açısıyla erkekler, sadece kadınlar kendi kendilerini yeniden üretebilsinler diye varlardır. Argümanın başından sonuna doğru nasıl bir başkalaşım geçirdiğini ve uzlaşmaları olanaksız bir çift yarattığını görmek zor değildir. Žižek’in suçu bunu açıkça söylemekten fazlası değildir ve bu söylem son derece anti-kapitalist bir söylemdir.

Tüm “renkleri” birbirine dikeceği var sayılan bu özdeşleşme başlı başına bir şeklin dayatılmasıdır. Bu empati dayatması sadece yeni dışlama yöntemlerinin önünü açar. Yöntem birazcık değişse de gelenek aynı kalır, sadece farklı bir mezhêpe yorumlanır ve el değiştirir. Bunun dışında değişen hiçbir şey olmaz. Tabii bu, empati talebinin kurucu unsuru ve talebin edildiği nokta arasında bir rol değiştirme isteğidir: emek için sermaye, cinsiyetler için eril dayatma vs.; yani bu talep sadece iki kelimenin yerini değiştirmeyi amaçlar. Kısaca “her şeyin” aynı kalabilmesi için “bir şeylerin” mutlaka değişmesi gerekir (3). Aynı koşulları ne kadar tekrar edersek edelim, hep aynı sonucu elde etmemiz bakımından, sonuçlar tikel bir gözlemciye artık göndermede bulunmazlar: kendisi beklentileri karşılayamayacak şekilde hareket edip ve buradan doğan boşluğu bir sonrakine miras bira-

kan bilinç gerçekliğe çoktan dahildir. Buradaki son derece "Hegeli" uzlaş, çatışkaların indigenemez biçimiyle kurulus; yani cesarettten yoksun kahramanliklarimla göz boyar, zor olana sadık kalmaya korkarım: dışarıda algıladığım huzur kaçırıcı unsur, aslında içeride feragat edemediklerimin bir ürünüdür. Mahiyetimdeki sorumlulukların kırılğanlığı beni dehşete düşürür. Onlar kırılğansa adalet de öyledir ve onun kapsamadığı bir şeyi yapmak oldukça cesaret gerektirir.

Şimdi konuyu örneklemeye çalışalım: Bu özdeş olamamanın ve karşıtlığın her türden dolayımlanması sözde empatidir. Fakat bu karşıtlığın yarattığı dış sınırın, talebin de kurucusu olması, empati yapılacak unsurun kaçınılmaz olarak siyasallaşması ve nerede durulacağına belirsizliği her şeyi baş aşağı eder: kendimi aniden "seks işçisi translarla yatan transfobik bekar babalar"ın kimliklerinin tanınması için ifşa metinler yazıp, sloganlar (ve muhtemelen transfobik kimliklerini sebebiyle üçüncü çoğul şahıs ekiyle atılacak: "boşandılar mağdurlar, oral ilişkiden bir şey olmaz di mi?" sloganını) atarken buluruz. Dikkatinizi çekmiştir; işin asıl zor kısmı bu bayrağın fobik mağdur cinsel kimlik tarafından taşınmasının imkânsız oluşudur. Bu bakımdan, bayrağın ağır yükünü "bir arkadaşları" ya da "gönüllü aktivistler" sırtlamak zorundadırlar.

Peki gerçek empatiyi hak eden grup hangisidir? Örneğin bu karşılıklı basit empati anlaşmasını sürdürmekten bile aciz birisi, kişisel alanımıza müdahale ederken, aynı zamanda bize cehenneminden bir tu-

tam teklif etmez mi? Bizim beş dakika katlanamadığımız bu duruma onun ömrü hapsolmuştur ve duymaya, görmeye tahammül edemeyeceğimiz çağdışı bir düşüklüğe saplanıp kalmıştır. Başkasının alanına müdahalesi gibi gözüken kazmalık, aslında kendi ıstıtabını karşısındakiyle paylaşma çağrısıdır (benzer bir durum çiftleşme dönemi yaklaştığında arabalarına-motorlarına ses çıkaracak modifikasyonlar yapıp, caddelerde çeşitli tekniklerle dişisini etkilemeye çalışan, kızana girdiğini haber veren celloların eyleminde saklıdır, bu eylemleri aynı zamanda bir yarıdım çığığıdır). İşte bu insanlar sayesinde empatinin uçsuz zirvesine çıkma şansını elde ederiz. Dans teklifini kabul ederek, onun cehennemine adım atarız. Cesaret gösterisine karşılık vererek arkasında saklanan korkularıyla yüzleşiriz. Belinde palayla gezen birinin, içerisine atılı bulunduğu bu cehennemi kavramanın tek yolu, belindeki palanın ısı ısı çekildiği anın ıstıtabına beraber tanıklık etmekten geçer. İşte tam burada, artık empatinin top noktasındayızdır, onun canavarca aşırılığına tanıklık ederiz.

Notlar

(1) Žižek, Slavoj. *Hiçten Az 2012 Verso*, Çev. Erkan Ünal, İstanbul, Encore, 2015.

(2) Age.

(3) Age.

Kaynaklar

ŽIŽEK, Slavoj. *Gıdıklanan Özne 1999*, Çev. Şamil Can, Ankara: Epos Yayınları, 2003.

ŽIŽEK, Slavoj. *Hiçten Az 2012 Verso*, Çev. Erkan Ünal, İstanbul, Encore, 2015.

ŽIŽEK, Slavoj, *İdeolojinin Yüce Nesnesi 1989*, Çev. Tuncay Birkan, Metis Yayınları, 2002.

YAZAR

Serhat Yenisan

Araştırma alanları Lacancı psikanaliz, Hegelcilik ve Alman idealizmi üzerinedir. Fenomenoloji ve yapısalcılık ilgisini çekmektedir. Çeşitli dergilerin yanı sıra bazı internet sitelerinde de makaleleri yayımlanmıştır. Görsel sanatlara ilgilenmektedir.

SLAVOJ ŽIŽEK – FİLOZOFİ'NİN ELVIS'i?

CHRIS BAINBRIDGE

ÇEVİREN: GÖKHAN ÇUHACI

“Avrupa’nın genç entelektüel öncüsü olarak seçilen en başarılı düşünür”, “punk filozof”, “adeta bir hız treni”, “bazen deli ama hiçbir zaman sıkıcı olmayan” ve “Filozofi’nin Elvis’i” gibi birçok söz söylendi Slovenyalı filozof, kültür eleştirmeni ve psikoanalist Slavoj Žižek ve yaptığı işler hakkında. Dünya üzerinde gittiği her konuşmada salonları tam kapasite doldurmayı başaran Žižek (1949 doğumlu), şu anda Londra’da Birbeck Enstitüsü’nün Hümaniter Bilimler bölümünün uluslararası yöneticisi ve Ljubljana Üniversitesi’nin Sosyoloji Enstitüsü’nde kıdemli araştırmacı olarak görev almakta. Bu üniversiteden 1970 yılında, yazdığı doktora tezi “fazla Hegelist olduğu ve yeterince Marksist olmadığı” gerekçesiyle atılmıştır. Aynı zamanda *The Pervert’s Guide to the Cinema* (2006) isimli çalışma da dahil olmak üzere çeşitli filmler de yapmıştır. Žižek *Araştırmaları* isimli bir Enstitü bile mevcut. 1991 yılında Slovenya, Yugoslavya’dan ayrılarak bağımsızlığını ilan ettiğinde, Žižek’in de katılımıyla dört kişilik bir başkanlık sistemi kurulmuştu ama kendisi beşinci olmuştu.

Žižek’in Stakhanovist (*Aleksei Grigorievich Stakhanov - Stakhanovizm*) bir çalışma etiği vardır ve sadece 2014 yılında 6 tane olmak üzere, 60’a yakın kitabı basılmıştır. Asıl ilham aldığı isimler arasında Hegel, Marx, İsa, ve Fransız psikoanalist Jacques Lacan bulunmaktadır. Aynı fikirler ile hatta bazen birebir aynı metin bölümleri ile karşılaşabilirsiniz Žižek’in çalışmalarında; bu yüzden eğer bir düşünceyi ilk anda kavrayamazsanız, ikinci veya üçüncü denemenizde anlama şansınız çok daha fazla. Vurgulamaya çalıştığı fikirleri son derece geniş bir kültürel referans listesi üzerinden bizlere ulaştırmaya çalışır. *Psycho* ve *Rear Window* gibi klasik Hitchcock filmlerinden,

Abraham Lincoln, *Vampire Slayer* (“Vampir Avcısı *Abraham Lincoln*” Amerikan Başkanı’nın kariyerinin daha az bilinen yanlarından biridir) gibi daha yakın zamanlı filmlerden, Wagner, Mozart gibi isimlere, Hegelist bir yazar olduğunu iddia ettiği ama kendisinin bu durumdan hiç haberi olduğunu zannetmediğim Jane Austen ve Catherine Malabou gibi modern Hegelist filozoflara kadar birçoğu vardır bu listede. Ama Derrida’dan sonra anırsız ki yazarın varmak istediği nokta bu değildir.

Žižek çalışmalarında birçok espri kullanır ve bunların hepsinin filozofik bir noktaya vurgu yaptıklarını söyler. Bu espriler çoğunlukla ırkçı, seksist, Yahudi karşıtı veya bunların hepsinin karışımı olabiliyor. Kendisi son derece provokatif, küstah ve agresif olabiliyor –punk benzetmesinin yapılmasının nedenlerinden biri de budur– gerçi 1970’lerin punkçılarının genellikle çok başarılı müzisyenler değillerdi ama Žižek ise son derece bilgili bir düşünür. Sağ görüşlü olan yazarları inceler ve onlardan alıntılar yapar ki bunun nedeni olarak, son yıllarda solcuların herhangi bir orijinal düşünce geliştiremediklerine inanmasını gösterir. Ve Batı’nın geneline bakılacak olursa Sol’un son derece savunmacı bir tarz izlediği görülür. Avrupa’da sağcı mülteci karşıtı popülist görüşten kaçır bir konumdur.

Žižek’in çok sevdiği bazı ifadeler arasında “Hegel, ilk post Marksist’tir”, “Gandhi Hitler’den daha sert biridir” ve “Sadece radikal bir solcu, bugünlerde gerçek bir muhafazakâr olabilir” vardır. Frankfurt Okulu filozofu Theodor Adorno hakkında konuştuğunda Žižek şöyle yazmıştır: “mükemmel paradoks, Wagnerizm’in leitmotifi ile aynı tarzda bir çizgi izler: yapısal meditasyonun karmaşık ağında bir düğüm

noktası olarak görev yapmaktansa, kendisine odaklanarak aptalca bir haz verir” (Living in the End Times, 2013, s. 227). Ama Žižek burada kendisinden de bahsediyor olabilir çünkü kendi çalışmaları da akıllıca yaratılmış ikilemlerle dolu ve hepsi dikkatleri kendi üzerine çekmek üzerine kurulmuştur. Asıl soru şu, yapmaya çalıştığı sadece dikkatleri kendi üzerine çekmeye çalışmak mı yoksa mantıklı bir filozofisi mevcut mu?

Bu kadar üretken bir yazarı özetlemek son derece zor. Sizin bu soruyu yanıtlamanıza yardımcı olabilmek için daha dar bir açıdan yaklaşacağım ve işlerinin psikoanalitik, epistemolojik, kültürel veya dinî yanlarının aksine daha “politik” görüşleri ele alacağım ama 60’larda yaşamış her “radikalist”in ve/veya “feminist”in bileceği gibi, bu son derece yüzeysel bir ayırım çünkü hayat politikadır ve politika hayattır.

İlk Post-Marksist Olarak Hegel

Žižek’in en ünlü iddialarından biri artık dünyadaki son anlarımızı yaşadığımız bir dönemde olduğumuzdur. Kapitalizm ölüyor ve onun yerine ne koyacağımızı bilmiyoruz. Marksistler tarafından geliştirilen komünizm tek kelimeyle bir felaket hâline gelmiştir: Son derece iyi çalıştığı bir dönemde bile varolan idam mangaları, gulaglar, açlık ve zavallı bir sıradanlık, problemlerden sadece birkaçıdır. Bu yüzden nerede yanlış yaptığımızı bulabilmek için geriye, Marx’tan da geriye Hegel’e gitmemiz gerekir.

Žižek’in İngilizce olarak çıkan ilk kitabı olan *The Sublime Object of Ideology*, 1989 yılında yayınlanmış ve Hegel (1770-1831)’in ilk post-Marksist olduğu düşüncesini ortaya attığı yapımdır. Hegel, Marx 13 yaşında iken çoktan ölmüştü. Marx ve Engels *Communist Manifesto*’yu yayınlamadan 17 yıl önce. Peki o zaman bu fikir nasıl güvenilir olabilir?

Žižek’in söylemeye çalıştığı Marksistler için tüm çatışmalar ve mücadeleler –ulus, ırk, cinsiyet, cinsellik, ekolojik– toplum içerisinde sınıf mücadelesi başlığı altında toplanmalı ve proleteryanın diktatörlüğü gücü ele geçirdiğinde sonuca ulaşmaya çalışılmalı, öncesinde değil. Ama ne post-Marksistler için ne de Hegel için yapılmalı.

1950’lere geldiğimizde daha açık bir hâle gelen görüş, proleteryanın, genellikle Batı’da anlaşıldığı şekliyle –yetenekli ve yarı yetenekli beyaz erkek işçiler ve mavi yakalılar– herhangi bir devrime imza atmayacağıydı. Tüketici odaklı kapitalizm tarafından tedarik edilen arabalar ve televizyonlar ile satın alınmıştı bu grup. Bu yüzden devrimciler hedef kitlesini değiştirmek zorunda kalarak, daha marjinal

ve dışlanmış azınlıklara, siyahlar, geyler, öğrenciler ve “lumpen proleterya” gibi gruplara yönelmişti. Bu tez, 1964 yılında *One Dimensional Man* ile Hebert Marcuse tarafından oluşturulmuş ve popüler hâle getirilmişti. Hegel de buna benzer bir söz söylemişti. İlki, diğer hepsini dahil edebilecek ağır basan tek bir zıtlığın var olmadığı idi ve ikincisi kaçınılmaz olarak her zaman *pobel* (insanlar)’in –toplumu çevreleyen ve hiçbir zaman tam anlamıyla entegre olamayacak bir insan kalabalığının– varolacağıydı. Žižek bu tema üzerine gitmeye 2012 yılında yayınladığı önemli işlerinden biri olan *Less Than Nothing* ile geri döndü ve Hegel’i tekrar filozofi dünyasının merkezine, *pobel*’in yani fakir kalabalığın her zaman bizler ile olacağını, bu durumdan kaçış olmadığını söyleyerek, geri yerleştirmeye çalıştı. Alt sınıfların şiddetli dışavurumlarının zaman zaman ortaya çıkacağını, 2011 yılında Londra’nın belirli bölgelerinde olduğu gibi veya Los Angeles şehrinde 1992 yılında ya da 2005 yılında Paris’te yaşananlar gibi, ama bu şiddetin çoğunlukla yerel dükkân sahiplerine ve işverenlere yani kendilerine en yakın olan kişilere yöneleceğini belirtti ve bu durumun son derece anlamsız olduğunu söyledi. Alt sınıfların, bir toplumu değiştirebilecek ne yeterince yeteneği ne de arzusu vardır.

Kapitalizmin Artık Sonuna mı Yaklaşıyoruz?

Living in the End Times kitabında Žižek’e göre “mahşerin dört atlısı” şunlardır:

- i. Dünya genelinde yaşanacak ekolojik kriz (küresel ısınma, kaynak kıtlığı)
- ii. Ekonomik sistemdeki dengesizlikler (2008 yılında yaşanan finansal kriz)
- iii. Biyogenetik devrim
- iv. Patlak veren sosyal bölünmeler (ayaklanmalar, gelişen farklı çeşit aşırı köktendincilik hareketleri ve şu anda mevcut olan Daeş/Işid).

Bu etmenler yüzünden kapitalizmin sonuna yaklaşıldığını düşünüyor.

Ama ben biraz şüpheliyim bu iddiaya. 1930’lardan beri Trotskyistler bize kapitalizmin son krizine –can çekişmelerine– yaklaştığını söyleyip duruyorlar ama krizden krize büyük veya daha az ölçekli frekanslar ile gidip gelmesine rağmen hâlâ bizlerle. Sorun şu ki, kapitalizmin sosyal gerginliğe ve problemlere karşı izlediği çözüm yolu her zaman ekonomik gelişim olmuştur ve gezegenin bu duruma desteğini sonsuza dek sürdürebileceğini düşünmek son derece zor.

2014 yılında yayınlanan, *Trouble in Paradise* isimli kısa ve ulaşılması daha kolay işlerinden birinde Žižek, bizlerin ılımlı sağcılar olarak adlandırdığımız kişileri –bulunduğumuz şu anın kapitalizm sayesinde en iyi dönemlerden biri olduğunu savunan kişileri– hedef alıyor. Aynı zamanda sosyobioloji uzmanı Stephen Pinker’ın *The Better Angels of Our Nature* (2011) isimli kitabından alıntı yapıyor ve insan toplumunun her zaman olduğundan daha az şiddet yanlısı bir dönemde olduğunu tartışıyor. Bu görüş, İşid/Daeş ile olan tecrübeler ele alındığında, Suriyeli mültecilerin zor durumu göz önüne geldiğinde ve Filistin’deki sonu gelmeyen şiddet olayları düşünüldüğünde kavraması zor bir hâl alıyor. Hiç şüphe yok ki iyimserler, bu durumları, tarihin sakin sularında yaşanan küçük girdaplar olarak görüyorlar, yani kural olmak yerine küçük istisnalar. Belki de sadece Batı ekonomik olarak sıkıntılar yaşayan durumda: gelişen dünya büyümeye devam ediyor ve durum öyle bir hâl aldı ki, Portekiz’den tekrar eski kolonileri Angola’ya dönen ekonomik mülteciler varolmaya başladı.

Žižek’in bahsettiği “cennet” tipi ülke düşünülürse şu anda Güney Kore’de yaşıyoruz. Burada “zirve seviyede seyreden bir ekonomik performans ama çılgın derecede yoğun bir iş ritmi; dizginlenemeyen bir tüketici cenneti, ama üstümüze sinen dehşet verici bir yalnızlık ve umutsuzluk duygusu; bolluk içerisinde bir materyalist zenginlik ama tabiatı terkediş; eski adetlerin taklit edilişi ama dünyanın en yüksek intihar oranı” (TIP s. 17) ile karşılaşılıyor. Şu sözler ile (bir başka “mükemmel ikilem”) devam ediyor: “Günümüzün muhafazakârları aslında gerçekten muhafazakâr değiller. Kapitalizmin sonu gelmeyen kendi içindeki devrimini tümüyle finanse ederken, öte yandan geleneksel enstitüleri (din mesela) destekleyerek kapitalizmin etkilerini arttırmaya çalışıyorlar ve bu şekilde sosyal hayat üzerinde yaşanacak yıkıcı sonuçları kontrol altına alarak, sosyal birlikteliğin devamını sağlamayı deniyorlar. Günümüzde ise gerçek bir muhafazakâr, küresel kapitalizmin karışıklıklarını ve uyumsuzluklarını tümüyle kabul eden, basit ilericiliği reddeden ve gelişimin zıt ve karanlık taraflarına dikkat eden kişidir. Bu şekilde bakılacak olunursa sadece radikal bir solcu günümüzde gerçek bir muhafazakâr olabilir” (s. 19).

Žižek’in Şiddet Hakkındaki Görüşleri

Žižek’in “Gandhi, Hitler’den daha şiddetlidir” sözüyle anlatmaya çalıştığı, Gandhi’nin daha temel ve uzun süren değişimlere imza attığıdır. Bu yüzden “şiddet” kelimesi ile anlatmaya çalıştığı, bizlerin kelimeyi normalde kullandığımız anlamından ta-

mamen farklıdır. Burada ve diğer “mükemmel paradokslar”ında şunun farkına varıyorum, antropolojist Max Gluckman’ın 1960’da kurguladığı *Law of Academic Overkill*’de: İnsanların dikkatini çekmek için genç ve/veya ismi bilinmeyen akademisyenler araştırmalarını aşırı tepkiler ile sunmalılardır. “Gandhi, Hitler’den daha radikal ve uzun soluklu değişimlere imza attı” demek aslında tartışma yaratmayacak ve masum bir ifadedir.

Žižek’in kullandığı bir başka tema ise devrimcilerin kullandığı şiddeti hızlıca yargılamamamız gerektiğidir çünkü oturmuş bir toplumun köklerinde de şiddet mevcuttur. Devlet kelimesinin tanımı şudur: “belirlenmiş bir bölge içerisinde yasal güç kullanımlarını elinde bulunduran tek güç.” Žižek, bu durum üzerinden Mark Twain’i alıntılar:

“Eğer hatırlamaya ve düşünmeye çalışırsak 2 çeşit ‘Korku Krallığı’ mevcuttur – Birincisi aşırı tutkuların hükmettiği, diğeri ise duygusuz soğuk kanlılığın yönettiği– Bizim titreyişlerimiz tümüyle daha küçük çaplı korku’nun yarattığı ‘dehşet’ durumlarından ötürüdür denebilir. Baltanın hızlı bir hamlesinin sonucu yaşanacak ölümün getireceği dehşet duygusunu, hayat boyu sürecek açlık, soğuk, aşağılanma ve kalp kırıklığı ile karşılaştırırsan, asıl dehşet nedir?” (*A Connecticut Yankee in the Court of King Arthur*’dan alıntı yapılan TIP, s. 204).

Žižek’in şiddete karşı olan tavrı son derece muğlak denebilir. Hem tiksinti ile yaklaşır hem de gereklilik durumunda daha fazlasının varolması gerektiğini belirtir. Eleştirmenler onu Stalin ve Pol Pot hakkında “yeterince şiddetli olmadıkları”nı söylemesi yüzünden şiddetle kınadılar ama söylemeye çalıştığı aslında daha çok kişi öldürmeleri gerektiği değildi. Aslında Gandhi ve Martin Luther King Jr. gibi olmaları, yani yerine getirmeye çalıştıkları yeni sistem üzerinde daha iyi fikirlere sahip olmaları gerektiğiydi.

Devrim İçin Hristiyanlığı Kurtarma Çabası

Žižek, Hristiyanlığın yenilikçi bir tarafının olduğuna ve onu korumamız ve geliştirmemiz gerektiğine inanır. Marksizm ve Hristiyanlığın, sosyal gelişim konuları üzerinde ortak paydada buluşabildikleri alanlar olduğunu ve büyük zulümlere yol açabilecek Yeni Çağ Ruhani akımı karşısında birlik olmaları gerektiğini düşünür. Ama reddemeyeceğimiz bir gerçek var ki hem Marksizm hem de Hristiyanlık, bu büyük zulümler ile bağlantılı olaylara sebep olmuşlardır.

Žižek’e göre Hristiyanlığa değer verebilmeniz için

Tanrı'nın varlığına inanmanıza gerek yoktur. Önemli olan *agape*'ye inanmaktır – eski Latince bir kelime olarak “koşulsuz sevgi” anlamına gelir. Žižek, İsa'nın şu sözlerinden alıntı yapmayı çok sever: “Her ne zaman 2 veya 3 kişi benim adıma toplanırlarsa, ben orada olurum” ve Kutsal Ruh'un Komünist Parti'de veya herhangi başka “radikal özgürlükçü topluluk” içerisinde bulunabileceğini iddia eder. Ama aynı zamanda İsa'nın şu sözlerinden de fazlasıyla yorumlamalar çıkarır: “Ben barış getirmedim, kılıç getirdim.” Kafasında canlandırdığı İsa modeli, Che Guevara tarzı, kendini davasına adanmış bir devrimci gibi ama Guevara'nın görüşlerindeki zulümlerin de farkında: İnsanların hepsini bir olarak görmelisin ve sevmelisin ama bazen birkaçını birey olarak kurban etmelisin.

Komünizm

Žižek, birçok çalışmasında komünizm hakkında konuşur ama kelimeye farklı anlamlar yükleyerek kullanır. *Trouble in Paradise* isimli kitabının sonunda “Günümüzde komünizm bir çözüm yolu olarak değil, problemin kendisi olarak görülüyor. Tüm boyutlarıyla yaşanan çevrenin problemi – yaşamın özü olarak doğal çevre, biyogenetik çevremizin sorunları, kültürel çevremizin sorunları (entelektüel niteliklerimiz) ve son olarak, kimsenin dışlanmaması gereken, insanlığın yer edindiği evrensel alanı temsil eden çevrenin problemi” (s. 214).

Bu durum kendine has kelime kullanma tarzına uygun örneklerden biri mi? Başka yerlerde Žižek, komünizmi, köprüler, sokak lambaları, sel bariyerleri gibi öğelerin ortak tedarikinin sağlanması olarak tanımlıyor – her zaman tartışmasız olmayan, değerini bilmediğimiz birçok şey gibi.

Žižek için komünizm adeta Eric Satie'nin şarkıları içerisine yerleştirilmiştir ve Žižek, Satie için 1920'lerde Fransız Komünist Partisi'nin merkez komitesinde yer aldığını söylüyor. Satie kendi müziğini, fon müziği olarak gördüğünü belirtiyor ve şarkılarının herhangi bir bölümünün hangi sırayla çalışıldığının önemli olmadığını dile getiriyor. Žižek'in iddiası bu durumun, komünizmin müzikteki karşılığı olduğu: “Dinleyicinin dikkatini ana fikirden (Beethoven müziği gibi) alıp, duyulması zor arkaplana çeker. Aynı şekilde, komünist teorinin ve politikalarının odağımızı kahraman bireylerden uzaklaştırıp, sıradan bireylerin yoğun çalışmalarına ve çektikleri acılara götürmesi gibi” (*Living in the End Times*, s. 381).

Žižek'in sıkça değindiği bir başka önemli nokta ise gelmiş geçmiş en önemli üç filozofun Platon, Des-

cartes ve Hegel olduğudur. Platon'un yarattığı formlar gerçek dünyada bulunmazlar ama gerçek dünyaya karşı ölçütümüzdürler. Benzer şekilde komünizm, hiçbir zaman erişemeyeceğimiz ideal toplumdur ama aynı zamanda sosyal ve politik tertibatlarımızı kıyaslamamıza yardımcı olacak ölçüt olarak da kullanılabilir. Yukarıda belirtilen komünizm açıklaması, belirsiz ve bulanık denilebilir ama bunun gerekli olduğunu belirtir. Peki ama toplumlarımızı nasıl yaralayabiliriz eğer karşılaştırma yaptığımız standartlar hakkında sadece belirsiz fikirlere sahip olursak? Diğer ütopyacılar, Thomas More, William Morris ve *Republic* (Devlet) kitabını yazan Platon gibi, kendi ideal toplumlarını anlatabilmek için son derece çok detay vermek zorunda kalmışlardır.

Yapılması Gereken Nedir?

Eğer komünizm burada cevap olmak yerine soru olarak rol alıyor ise, mahşerin dört atlısı ile yüzleşmek ve bu belirsiz idealden ileriye gidebilmek için ne yapılmalıdır? Žižek bir başka dikkat çekici paradoksunda şu sözleri söylüyor: “Eyleme geçme: Düşün” Ama yapılacak eylemler hakkında da birkaç talimatı var.

Gerçekleşebilmesi için uğraşmaya geçecek olan fikirlerinden biri ise “Yurttaş Geliri”. Bu fikirde, çalışan veya çalışmayan herkesin hakkı vardır. Bu fikir Utrecht, Finlandiya, Brezilya ve Alaska gibi şehir, ülke ve eyaletlerde tanıtıldı veya tanıtılmaya başlandı. İlk olarak 18. yüzyılda Thomas Paine tarafından ortaya atılan bu fikir, sol ve sağ düşünce tarzına sahip birçok düşünür tarafından savunuldu. Daha çok solcular tarafından benimsendi bu fikir çünkü herkese belirli bir seviyede gelir garanti ediyordu ve bu sayede şartlar ne olursa olsun güvenlik sağlıyordu. Ayrıca özgürlük ve eşitlik arasında yaşanan yaş-yaşlılık ikileminin bir çözüm yolu olarak da rol alabiliyordu. Sağ görüşlü Alman filozof Peter Sloterdijk de fikri savunulardan biri. Sebep olarak insanlara, kapitalizmin ürettiği materyalleri alabilme fırsatlarını sağlama garantisi vermesini gösteriyor. Sloterdijk'in görüşü, zenginin fakiri sömürdüğü değil, durumun tam tersi bir hâl aldığı yönünde. Hepimizin, Steve Jobs ve George Soros gibi, onur ve gurur tarzı duygular ile dünyaya katkıda bulunan yaratıcı dahilere bağımlı olduğumuz görüşünde. Hepimiz sosyal demokratız artık ve bu durumda sistemin devamını sağlayan, yetenekli kişilerin seçtikleri şekillerde zenginliği dünyaya dağıtması. Hoş ve mümkün bir tez bu; ancak hatırlamamız gereken

bir olay var ki devletin son yaşanan ekonomik krizde kimi kurtarmaya çalıştığı.

Yurttaş Geliri fikrinde bulunan sorunlar nelerdir? Yığınların en dibinde bulunan işçilerin kazançları ve çalışma şartları konularında gelişmeler yaşanacaktır ama bu işçiler bir süre sonra çok seçici davranırlarsa, en kötü işleri kimler yapacak? Ve eğer kimse yapmaz ise bu durumun bir önemi olur mu? İnsanlar arasında şu anda bile yoksulluk yardımı talepleri konusunda, büyük ölçüde bir içerlenme söz konusu. Yapılacak işin tamamen gönüllü, onur ve gurur duyguları yüzünden yapılması gerektiği fikrini insanlara nasıl satabiliriz? Ve asıl önemli sorun ise kimin yurttaş sayılacağı – kimin bu tanıma dahil olup, kimin olmayacağı? Sağcı popülist görüşün hayaleti tam bu noktada tekrar kendini gösteriyor. Belki de Yurttaş Geliri fikri tüm dünyaya uygulanmadan önce ilk olarak Avrupa çapında denenmeli. Ama her ne olursa olsun, bu deneyden çıkacak sonuçları son derece yakından, ilgi ile takip etmemiz gerekir.

Aslında Žižek, Avrupa hakkında son derece kararlı ve sosyal demokrasi düşüncesinin, Avrupa'nın en etkili başarısı olduğunu düşünmekte. Ama Avrupa'nın çok farklı açılardan yaklaşarak tekrar kurulması gerekli – Mevcut AB modeli için varolan gereksinimler arasında, bütün AB ülkelerinin kendi borçlarını yok etmeleri gerekmesi son derece saçma ve oluşabilecek bir ekonomik depresyona açılacak kapıdır. Žižek, Yunanistan'daki Syriza hükümetinden çok ümitliydi ancak Almanya'nın isteklerine boyun eğdikten sonra fikri değişti.

Trouble in Paradise kitabında belirttiği gibi bizlere gereken “yeni bir Yönetici”, Solun Thatcher'ı olabilecek bir kimse: Margaret Thatcher'ın, farklı fikirdeki tüm politik elit kesim tarafından ortak inanca sahip sağlanan varsayımlar alanında yaptığı değişimleri tekrar edebilecek bir lider ama zıt yönde ilerleyecek birisi. Ama “gerçek bir Yönetici, disiplin sağlayacak veya yasaklar getirmeye yarayacak bir gereç değildir.”

Verilecek mesaj “Yapamazsın” veya “Yapmak zorundasın” olmamalı ama rahatlatıcı bir “Yapabilirsin” olmalı. Bu konuda Steve Jobs gerçek yönetici konseptine en çok yaklaşmayı başaran isim oldu şu sözleri sarfederek: “İnsanların ne istediklerini bulmaya çalışmak bizim işimiz değil. Bizim işimiz kendimizin ne istediğini bulabilmek. Ardından bizi takip edip etmemek insanlara kalmış bir seçim” (s.185).

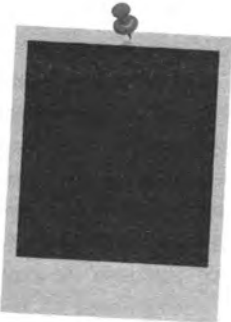
Sonuç

Modern toplumun bir başka ünlü analistlerinden biri olan John Gray bir yazısında şöyle söyler, “Žižek'i yorumlamanın birçok zorluğu vardır. Öncelikle düzensiz bir laf kalabalığına sahip, kimsenin tümüyle okuyamayacağı sayfa sayfa akan yazılar ve sadece selin akışını durduramaması yüzünden” (*New York Review of Books*, 2012). Hız treninde küçük bir yolculuk yaptık. Vereceğimiz tepkiler “Muhteşemdi!” veya “Çok şükür sonunda bitti!” olabilir ama asıl soru ilerlemeyi başarabildik mi yoksa bindiğimiz istasyona geri mi döndük? Žižek'in, bizlere ileriye gitme yollarını gösterecek kolay anlaşılır bir filozofisi var mıdır? Birkaç yıldır düzenli olarak Žižek okuyorum ancak daha hâlâ tatmin edici bir filozofisini bulamadım. Bunun nedeni ilham aldığı her şeyi tam anlamıyla kavrayamamış olmam da olabilir. Ama umuyorum ve öyle olduğunu düşünüyorum ki, aradığım şey orada bir yerlerde. Ama her ne olursa olsun, alıntı yaptığı, muazzam çeşitlilikteki birçok yazar, sinemacı ve müzisyen ile tanışma fırsatı verdiği için, yolculuğuna dahil olmaya değer. Ben, giriş yapmak istiyorsanız eğer *Trouble in Paradise* ile başlamanızı öneririm çünkü diğer eserlerine nazaran daha kısa. Ama kendisini koca bir tutam tuz ile karşılamanız gerekir.

“Şeref” demek için kullanılan Güney Slav (Yugoslavya) kelimelerinden biri “Zivali”dir. O yüzden “Zivali Žižek!”

Kaynak: philosophynow.org

ÇEVİRMEN

Gökhan Çuhacı

Sinema sanatının her türü üzerine araştırmalar yapmaya bayılır. Felsefe ve Psikoloji alanlarındaki konuların sinemada işlenişi hakkında yapılan araştırmalar her zaman ilgisini çekmiştir. Sinema sevdası için tüm dünyayı dolaşmaya razıdır. Boş vakitlerinde İzlanda, İskandinav ülkeleri ve bir gün tutkuyla bağlanacağı belgesel projesi üzerine düşünmekten hoşlanır.

ŽİŽEK'İN "NİHAİ TÜKETİCİ" Sİ VE MODERN ZAMANDA MANEVİYAT İLE AŞKIN TÜKETİMİ

OĞULCAN ALTUĞ

Bilinçli ya da bilinçsiz şekilde yaptığımız tercihlerin tümü hayatımızı olumlu ya da olumsuz bir şekilde etkiler. Günümüz dünyası, bir tercihler dünyasıdır. Hayatımızla ilgili önemli anlarda veya günün herhangi bir saatinde bir tercih yapmak zorundayız. Artık günümüzde saatlerimizin önemli bir bölümünü tüketeceğimiz şeyler arasında tercih yaparak harcıyoruz. Tüketim olgusu artık hayatımızın içine tamamen yerleşmiş durumda. Sabah uyandığımız andan başlayıp gece kafamızı yastığa koyup uyuyana kadar nesneler ve ürünlerle çevrili bir dünyanın içinde buluyoruz kendimizi. Hepimiz birer tüketiciyiz ve bir arada yaşayarak tüketim toplumunu oluşturuyoruz. Her ne kadar birlikte yaşasak da Guy Debord'a göre tüketim, insanları yerel ve ulusal sınırlardan kurtarsa da aynı zamanda onları birbirinden uzaklaştıran bir şeydir. Artık etrafta tüketilmek için var olan çok fazla şey var. "Bugün tüm çevremizde nesnelerin, hizmetlerin, maddi malların çoğaltılmasıyla oluşturulmuş ve insan türünün ekolojisinde bir tür temel dönüşüm oluşturan akıl almaz bir tüketim ve bolluk gerçekliği var" (1). Artık çok fazla tüketilecek şey sahibiz. Fakat artık maddi ürünlerin yanında maneviyatın da metalaştırıldığına şahit oluyoruz. "Bugün tanık olduğumuz şey, deneyimlerimizin doğrudan metalaştırılmasıdır zira pazardan satın aldıklarımız, giderek daha az ürün (somut nesne) ve giderek daha fazla yaşam deneyimi, yani cinsel ilişki, yemek yeme, iletişim kurma, kültürel tüketim, bir yaşam

tarzına katılma deneyimleri, oluyor" (2) diyor Žižek. Günümüz dünyası gerçekten de böyle değil midir? Örneğin televizyonda sık sık karşımıza çıkan konut reklamlarını düşünelim. Sürekli bir şekilde yaşayacağınız sitenin içinde ihtiyacınız olan her şeyin olduğu vurgulanır. Dizayn edilmiş o mekândan ya da başka bir ifadeyle tasarlanmış yaşamınızdan çıkmaya gerek yoktur, ihtiyacınız olan her şey ve dışarının tehlikeli ve yorucu yaşamından uzak yeni ve huzurlu bir yaşam yaşayacağınız yerde size vaat edilir. Hatta ünlü bir inşaat firmasının reklamında "yaşam mimarı" ifadesi geçer. Sizce de bu dikkat çekici değil mi? Artık yaşamımızı tasarlayan ve bize satan "mimarlar" var ve onlar bize sadece somut ürünleri değil, soyut dünyamızı da satmaya başladı. Bunun en önemli nedenlerinden birisi kapitalizmin artık ürün satmanın yanında kültürü de ticari hâle getirmesi. Peki maneviyatımız nasıl ve neden metalaşılıyor ve son tahlilde aşkı nasıl metalaştırıyoruz?

Maneviyatın ve Aşkın Metalaşması

"Aklımızda o toplumun bütün fertlerinin bir şeyler tükettikleri gibi sıradan bir tespitten öte şeyler var; bütün insanlar, dahası, bütün canlılar, ezelden beri 'tüketiyor'. Aklımızdaki şudur: Atalarımızın toplumu, kuruluş aşamasındaki modern toplum, endüstriyel çağ nasıl bir 'üreticiler' toplumu ise aynı derin ve temel anlamda bizim toplumumuz da bir tüketiciler toplumdur" (3). Bauman'ın da belirttiği

gibi günümüz toplumu, yaşamını, gündelik yaşam pratiğinin en önemli unsurlarından biri olan tüketim üzerine inşa etmiş bir tüketiciler toplumdur. Yaşadığımız çağda gitgide her şeye sahip olabileceğimiz düşüncesi ya da başka bir deyişle her şeyin satın alınabilir ya da tüketilebilir olduğu düşüncesi yer etmeye başlıyor. Dolayısıyla artık salt maddi ürün tüketicisi olmaktan çıkan bir tüketici profili çizilmeye başlandı. "...Spor salonlarına sık gitmek yoluyla bedensel formumu satın alıyorum; transdantal meditasyon kurslarına kayıt yaptırmak yoluyla ruhsal aydınlanmamı satın alıyorum; ilişki kurmak istediğim insanlar tarafından ziyaret edilen restoranlara giderek sosyal karakterimi satın alıyorum" (4). Bu bağlamda baktığımızda tüketim yoluyla gerçekliğimizi, benliğimizi ve hatta yaşamımızı satın alıp tüketmek zorundayız. Bunun yanında artık bazı duyguları da ürünle birlikte tüketir hâle geldik. Bu konuda Žižek bize Starbucks'tan kahve almanın yanında nasıl bazı ahlaki değerleri de tükettiğimizi şöyle izah ediyor: "Starbucks'tan kapuçino aldığımızda epeyce ideoloji de aldığımızın farkında mıyız? Hangi ideolojiyi? Starbucks'a girildiğinde, orada çoğu zaman şu mesaja sahip posterler sergilenir: 'Evet, bizim kapuçinomuz diğerlerinden daha pahalı ama biz gelirimizin yüzde birini sağlıklı kalabilenler diye bazı Guetamalalı çocuklara veriyoruz.' (...) Sanki bir parça daha fazla ödeyerek yalnızca bir tüketici olmuyorsunuz aynı zamanda çevreye, yoksullara, Afrika'da açlık çeken insanlara karşı da görevinizi yerine getiriyorsunuz. Bence tüketiciliğin nihai biçimi budur" (5). Yine Žižek'e göre fiyat başka yerlerden daha yüksektir çünkü satın alınan şey aslında çevreyi önemseyen, sosyal sorumluluk sahibi olabileceğiniz bir mekân yaratan "kahve etiğidir". Starbucks'tan kahve aldığınızda biraz daha fazla para ödeyerek yardımseverlik, merhamet, insanlık gibi maneviyatın unsurlarını kapuçino bedeline dahil edip alabilirsiniz, işte maneviyatın metalaşmasıyla kast ettiğim şey tam olarak budur. "Meta her şeyden önce, bizim dışımızda bir nesnedir ve taşıdığı özellikleriyle şu ya da bu türden insan gereksinmelerini gideren bir şeydir. Bu gereksinmelerin niteliği, örneğin ister mideden ister hayalden çıkmış olsun bir şey değiştirmez" (6). Dolayısıyla biz kendi anlam dünyamıza özgü olan maneviyata dayalı kavramlarımızı nesneleştirip ya da başka bir deyişle "şeyleştirip ya da metalaştırıp" ticari bir ürüne dahil ederek bunları satıyoruz veya alıyoruz. Bu noktada manevi dünyamızda bize ait olan en önemli unsurlardan biri aşka değinmek gerekiyor.

"İnsanların tanımlamalarının aksine aşk, başka şeylere benzeyen bir sanı değildir. Mucizesi şu ki: Farz et belki biraz aptalsın, kusursuz bir fiziğin falan da

yok ama yine de benim için tam olması gerektiği gibisindir. 'Gerçek aşk' tam olarak böyle bir anlayışı karşılamaz. 'Gerçek aşk', kalıcı güzelliği ve sıradan bir kişiyi görmek değil, 'gerçek aşk' kalıcı bir güzelliği sıradan bir kişinin kendisinde görmektir" (7).

Aşk nedir? Herkesin kendince cevaplandırabileceği bir sorudur bu. Her insan kendi değer yargılarına, hayata bakış açısına ve hatta ideolojisine göre bir aşk tanımı yapabilir. Yüzyıllardır şairlerin, yazarların, filozofların yaptığı çeşitli aşk tanımları vardır. Aşk denince akla gelen başlıca filozoflardan olan Arthur Schopenhauer'a göre aşk; insan türünü sürdürmek için bireye kurulmuş tuzaktan başka bir şey değildir. Schopenhauer burada kimilerine acımasız gelecek bir şekilde aşkı biraz negatifleştirerek "tuzağa düşmek" olarak tanımlıyor. Biz bu tanıma farklı bir açıdan bakalım. İngilizcede "to fall in love" (Türkçesi "aşka düşmek") diye bir ifade vardır. Žižek gerçek aşkın ancak bu şekilde, yani "aşka düşerek" var olabileceğini söylüyor. Schopenhauer'un aşk tanımına Žižek'in aşka bakışıyla baktığımızda aslında "tuzağa düşmek", gerçek aşka ulaşabilmemizin tek yolu. Çünkü aşk bilinçli bir şekilde isteyerek elde edilebilecek bir şey değildir. Türkçede kullandığımız şekilde "aşık olmak" aşkın mistisizmini biraz öldürüyor, "olmak" fiili öznenin isteği doğrultusunda gerçekleştirilecek bir eylem. Dolayısıyla gerçek aşk ancak bir taşa takılıp düşmek gibi ya da Schopenhauer'un "tuzağa düşmek" şeklinde tanımladığı gibi ancak öznenin isteği dışında, adeta mistik bir şekilde bilinçsizce ve aniden gerçekleşirse "gerçek" aşk olabilir. Bir düşünelim; yaşadığımız çağda bu sevmek ve sevilme hâli aniden mi gerçekleşiyor yoksa bir tür pazarlama nesnesi hâline mi geldi?

"Geçenlerde ABD'den Avrupa'ya uçarken United Airlines'ın Hemispheres adlı dergisinde 'İşleri üçüncü dünya ülkelerine outsource ediyoruz. Şimdi aşkı neden outsource etmiyoruz?' gibi bir şey yazıyordu çok şaşırdım. Mesela bir iş kadını ya da adamıysanız, tanışma-çıkma gibi prosedürler için zamanınız yoksa, özelliklerinizi yazıp, kendinizi bir ürün gibi hizmete sunuyorsunuz ve onlar partnerinizi buluyorlar" (8). Žižek bu duruma şaşırmakta pek de haklı sayılmaz. Bize ait en özel duygulardan biri olan aşkı, aşık olmayı ya da aşka düşmeyi -dilde nasıl ifade ediliyorsa edilsin- bir ürün hâline getirip üzerine bir bedel ekleyerek insanlığa tekrar satma gayretindeler, tıpkı doğadaki suyun şişelenip size tekrar satılması gibi. Bunda elbette kitle iletişim araçlarının da büyük etkisi var. Örneğin evlenme teklifinin veya sevginin tek taş yüzükle sembolize edilmesi gibi, duygularımızı ifade ederken sözcüklerden çok nesneleri kullanmaya başladık. Daha da önemlisi sev-

gimizi nesneleştirdik. Böylesi bir durumda aşkın ve maneviyatın metalaşması hiç şaşırtıcı olmasa gerek. Tüketerek var oluyoruz, yaşadığımız çağda kim olduğumuzu belirleyen şey tüketim alışkanlıklarımız ve insanlık olarak gitgide bizi biz yapan şeyleri de nesne hâline getirip tüketerek yok etmeye başladık.

“Nihai Tüketici”nin Geleceği

Çağımız hızla değişmeye ve gelişmeye devam ediyor. Sadece yaşadığımız andan değil, gelecekte de bahsetmek zorundayız. Žižek, tüketiciliğin nihai biçimini Starbucks örneğinde manevî değerleri meta bedeline dahil ederek satın alan tüketici formu olarak bize anlatmıştı. Peki bu tüketici gelecekte nasıl bir forma evrilecek? Baudrillard, *Tüketim Toplumu* adlı kitabında Riesman’dan bir alıntı yaparak günümüzde en çok talep edilen şeyin ne bir makine ne bir servet ne de bir eser, talep edilen şeyin aslında bir kişilik olduğunu söyler. Dolayısıyla bugün ve gelecekte aslında tüketim çılgınlığının temel sebebi bireyin kendini bu yolla var edebileceği düşüncesi. Bu düşünceyle birlikte ikili ilişkilerdeki temel ve saf duygular, düşünceler de giderek nesneleşmeye başlıyor. Örneğin sevmek ve sevilme Maslow’a göre psikolojik birer ihtiyaçtır. Günümüzde ise bu ihtiyaçlar, nesneye bağlı birer eksiklik gibi bir tür “piyasada” giderilmeye çalışılıyor. Şu açıdan düşünün: Yapay zekâ çalışmalarıyla birlikte artık bir tür “seks robotu” piyasası oluşturulmaya başlandı. Şimdilik yapay zekâların türümüz gibi manevî duyguları olmadığını biliyoruz. Gelecekte olabilir mi bu başka bir tartışma konusu. Biz bir anlığına onların da biz insanlar gibi hislere sahip olduklarını düşünelim. Size aşık olmaya programlanmış, size sadık ve sizi asla terk etmeyecek bir robot olduğunu düşünelim. Böyle bir robotu alacak insan sayısı sizce az mıdır? Bu noktada Black Mirror dizisinin “Be Right Back” bölümünü örnek olarak göstermek istiyorum. Bu bölümde kadının eşi hayatını kaybediyor. Daha sonra ölen eşiyle ilgili her türlü anı ve bilgi sanal ortama aktarılıyor ve o ortamda

kocasını taklit edilmeye başlanıyor. Bu noktadan sonra ise biraz daha ileri giderek eşine tıpatıp benzeyen bir yarı insan yarı robot, kadının ölen eşinin yerine geçiyor ve kadın hayatına bu şekilde devam ediyor. Burada dikkat çekmek istediğim nokta doğrudan ölen eşin yerine geçen bir beden değil de kadının hatıralarını ve hislerini ayakta tutacak sanal bir “duygu” ortamı. Öncelikle “arzunun nesnesi” değil, “arzu” satın alınıyor, acısını ve özlemini bir kenara bırakıp eşine duyduğu “sevgiyi”, eşiyle olan “anılarını” sanal bir gerçeklik yaratarak satın alıyor. Kulağa biraz distopik de gelse, Žižek’in “nihai tüketici” dediği tüketici tipi bence hâlâ nihayete ulaşmadı. Kulağa biraz distopik de gelse nihai tüketici, insanlığa ait tüm maneviyatı nesneler aracılığıyla satın almak isteyen tüketici tipi olacaktır.

Dipnotlar

- (1) Baudrillard, Jean (2013), *Tüketim Toplumu*, Çev: Hazal Deliceçaylı ve Ferda Keskin, Ayrıntı Yayınları, s. 15.
- (2) Žižek, Slavoj (2017), Yağsız Çikolata ve Keskinlikle Sigarasız Hayat: Neden Tüketim ile İlgili Suçluluk Duygularımız Her Şeyi Tüketiyor?, Çev: Jülide Yapıcı, www.libidodergisi.com
- (3) Bauman, Zygmunt (2017), *Küreselleşme: Toplumsal Sonuçları*, Çev: Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yayınları, s. 92.
- (4) Žižek, Slavoj (2017), Yağsız Çikolata ve Keskinlikle Sigarasız Hayat: Neden Tüketim ile İlgili Suçluluk Duygularımız Her Şeyi Tüketiyor?, Çev: Jülide Yapıcı, www.libidodergisi.com
- (5) Žižek, Slavoj, Starbucks Tüketiciliği Üzerine, Yüklenme: 28.01.2018, Düşünbil TV, Youtube.
- (6) Marx, Karl (2004), *Kapital*, Çev: Alaattin Bilgi, Sol Yayınları, cilt:1, s. 45.
- (7) Žižek, Slavoj, Gerçek Aşk Üzerine, Yüklenme: 25.10.2013, Disappears, Youtube.
- (8) Žižek, Slavoj, Žižek Aşkın Felsefesini Anlatıyor, Yüklenme: 15.01.2014, Marketing Türkiye, Youtube.

Kaynaklar

- ŽİZEK, Slavoj, Starbucks Tüketiciliği Üzerine, Yüklenme: 28.01.2018, Düşünbil TV, Youtube.
- ŽİZEK, Slavoj, Žižek Aşkın Felsefesini Anlatıyor, Yüklenme: 15.01.2014, Marketing Türkiye, Youtube.
- SENEMOĞLU, Olkan (2017), Tüketim, Tüketim Toplumu ve Tüketim Kültürü: Karşılaştırmalı Bir Analiz, İnsan ve İnsan Dergisi, sayı:12, s.66-86.

YAZAR

Oğulcan Altuğ

Araştırma alanları felsefe, sosyoloji, siyaset ve tarih üzerinedir. Daha önce Düşünbil Dergisi’nde “Aydınlanma’dan 21. Yüzyıla: Sapere Aude!” başlıklı bir yazısı yayımlanmıştır. Başta sinema ve müzik olmak üzere psikolojik romanlara ve şiire ilgi duyar. Boş zamanlarda doğa yürüyüşü yapmaktan ve farklı alanlarla ilgili araştırma yapmaktan hoşlanır.

YABANCILAŞMANIN NİHAİ BİÇİMİ: MÜŞTERİ DEĞİL META OLMAK NİLSU YİĞİTOĞLU

*Bir yağmur damlasının düşerkenki şenliği
Ve kederi bir bataklıkta son bulmasının (1).*

Yeni bir dünyadayız, bambaşka bir dünyada. Her şey değişiyor; değişim o kadar hızlı ki ona yetişmek, onu yakalamak mümkün değil, sürükleniyoruz. Üzerinde durup düşünmediğimiz şeylere dönüşüyor, başkalaşıyoruz. Her zaman uyum sağlamak zorundaymış gibi hareket ediyoruz ama aslına bakarsak; bu uyum sağlamak değil, sürükleniyoruz. Gerçek o kadar belirsiz, artık o kadar muğlak ki; gerçek bazen yüzlerce retweet almış bir tweet iken, bazen montajlanmış bir görüntüden ibaret yalnızca. Sanal, sahte. Bu çağı anlatan en iyi kelime; “sanal/sahte”.

Dönüşüyoruz, tüm bu sürüklenmeyle birlikte üzerinde bir an bile düşünmediğimiz kalıplara girip çıkıyoruz bile isteye. Oysa sembol olmak insan olmaktan zordur. Sembol oluyoruz. Bir çanta, bir ayakkabı, bir içeceğin ambalajı dönüştürüyor bizi bir sembole. Ayırmak çok kolay artık çünkü herkes üzerindeki kabuklarla bir sembol ve benzer semboller bir grubu oluşturabiliyor sessiz, sedasız. Bizden olanlar ve ol-

mayanlar arasındaki sınır, artık bir kahve bardağıyla çizilebilecek düzeyde. Bir telefon, bir çanta ait olduğun sınıfı gösteriyor kolaylıkla. İnsanlar arasındaki sınırlar çok sert çizilmiş; bir yanda boylu boyunca uzanan gökdelenler, bir yanda harabe gecekondular kentler. Ama her köşede, her sokakta, her sınıfta ve her insanda fazlası olma arzusu, değişmeyen çok az şeyden biri de bu hırs duygusu, “güç istenci” aslında.

“Kötülük tükenmez. Hiç kimse, onu yeryüzünde azaltamaz. Kendi kaderini birazcık düzeltebilir ama daima başkalarının kaderini kötüleştirme pahasına. Az ya da çok zalim krallar, az ya da çok vahşi baronlar, kendine zulmedenlere takdir, kurtarıcılara ise nefret besleyen cahil halklar her zaman olacak. Olacak çünkü bir köle, zalimler zalimi de olsa, efendisini kurtarıcısından daha iyi tanır, zira her köle, kendisini efendisinin yerine koyar da, bencillikten uzak kurtarıcısının yerine koyabilen pek azdır. İnsanlar böyledir, dünyamız böyle bir yer” (2).

Fazlası olmak istiyoruz, hep daha fazlası çünkü ancak bu şekilde kabul edileceğiz, bu şekilde saygı ve itibar göreceğiz, ancak bu şekilde topluluğa dahil edileceğiz. Modern insan için de en önemli şey bu değil mi; kabul edilmek. Dışlanmak, yalnız kalmak, uyum sağlayamamak müthiş bir korku değil mi? Biz modern insanlar, hem herkes tarafından kabul edilmeli –yani herkes gibi olmalı–, hem de bambaşka özellikte ve değerinde olduğumuza inanmalıyız.

Sosyal medyanın beslendiği en büyük çelişkinin bu olduğunu düşünüyorum. Sosyal medya bize bir kimlik kazandırıyor şüphesiz, orada bir şeyler inşa ediyoruz. Kıyafetlerimizi, yemeklerimizi, yaptıklarımızı, arkadaşlarımızı, anılarımızı, ilgi alanlarımızı paylaşıyoruz çünkü insanlar ne kadar özel ve iyi bir yaşantımız olduğunu bilsin, görsünler istiyoruz. Bir yandan da herkesin yaptığını yapıyoruz aslında çünkü milyarlarca insan aynı kahveyi fotoğraflıyor, aynı markalardan giyiniyor ve ne cılgınlıktır bu; hepsi farklı olduğuna inanıyor! Küçük bir sır vereyim mi; özel değiliz, milyarlarca insandan hiçbir farkımız yok. Hatta biz; milyarlarca insan, çok geniş bir ortak kümede buluşabiliriz, bu kümenin adı “tüketiciler” olabilir. Tüketiciler. Hepsi bu. Ne üretiyoruz ki? Geçmiş yüzyıllar, büyük filozoflar doğurdu, büyük sanatçılar çıktı oradan, ideolojileri vardı geçmişin insanların, bir kavgaları vardı. Onlar devrimler yaptılar, onlar sanat yaptılar, onlar yaptılar ve yıktılar. Bugün hâlâ okunur onların sonu bilindik öyküleri, hâlâ geçerliliğini korur fikirleri ve hâlâ yüreklerimize dokunur sanatları. Peki ya modern çağ? Geçmiş yüzyılların insanlarına nazaran bu denli özgürlükler elde etmişken, iletişim bu denli kolay ve mümkünken nasıl oluyor da modern çağın insanları bu kadar edilgen olabiliyor?

Bu yazıda Žižek ve Bourdieu üzerinden bu konuya ilişkin bir sorgulama yapacağız. Fransız sosyolog, antropolog ve felsefeci Pierre-Felix Bourdieu “sembolik/simgesel sermaye” kavramından bahseder. Onun bir diğer önemli kavramı ise “*habitus*” kavramıdır. “Bourdieu’nün *Habitus* kavramı, insanların belirli kültürler veya alt kültür içerisinde yaşamaları sonucunda zihinlerinde sahip oldukları temel bilgi stokunu anlatır. Bu yüzden işçi sınıfı kökenli biri kendi davranışı içinde bu çevrenin etkisini taşıyacaktır” (3). *Habitus* kavramı, kültürel sermayemize göre davranmamızla ilişkili bir kavramdır. Evliliğe, ölüme, hayata yaklaşımımız, ritüellerimiz ve bunun gibi diğer şeyleri içinde yaşadığımız çevre belirler. Bu biraz da Charles W. Mills’in “sosyolojik tahayyül” kavramına benzer bir düşüncedir aslında çünkü Mills de davranışlarımızın tamamen bireysel olamayacağını, ister farkında olalım ister olmayalım, fail

olarak bizlerin çeşitli yapıların etkisi altında kalarak hareket ettiğimizi öne sürer.

İnsan edilgendir çünkü kontrol edemediği çok büyük yapılar vardır. İnsan yalnızca uyum sağlar, modern çağda ise insan sürükleniyor. “İnsanın özü (...) her şeye şaşırtıcı bir şekilde alışmasıdır. Doğada insanın uyum sağlamayacağı hiçbir şey yoktur. (...) Doğru, tanrı insanı yaratırken onun yazgısında ne acılar olduğunu biliyordu ve bu yüzden ona büyük bir güç ve sabır verdi. Bu iyi midir, yoksa kötü müdür; söylemesi çok güç. İnsanda böyle bir sabır ve tahammül olmasaydı, bütün iyi insanlar çoktan ölmüş olur ve yeryüzünde bir tek kötüler ve ruhsuzlar kalırdı. Öte yandan sabır ve uyum alışkanlığı insanları koyun sürülerine çeviriyor; bu yüzden anatomilerinden başka hiçbir şey, onları hayvanlardan farklı kılmıyor, hatta savunmasızlıkları bağlamında hayvanları bile aşıyorlar. Ve her yeni gün, kötülük ve şiddetin yeni bir dehşeti doğuyor” (4).

İnsan uyum sağlıyor. Şehirlere bombalar yağıyor, açlık ve hastalık kitlesel göç dalgaları oluşturuyor, fakirlik ve çevresel felaketler yükseliyor dört bir yandan, harabe kentler doğuyor, çocuklar boğuluyor soğuk sularında bilmedikleri diyarların, çocuklar ölüyor bilmedikleri kavgaları uğruna devletlerin. İnsan uyum sağlıyor. Duyar dolu bir iki tweet, yüzlerce retweet, uzak ülkelerin uzak savaşlarından görüntüler, üzüntüler kırık kalp şeklinde emojiyle, sonra devam etmek hayata, taşımak pahalı bir kahveyi gururla. İnsan uyum sağlıyor. Gündem hızla değişiyor; modanın yeni akımları, instagramın cool bloggerları, daha fazla retweet ve daha fazla sanallık. Gerçek dünya, sosyal medyanın dışında kalan yer değil artık çünkü orada da farklı bir rekabet var, bir kimlik inşası bu. Karakterinin ve fikirlerinin konuşulduğu bir dünya yok dışarıda, işleyiş öyle değil artık. Tüketim o kadar büyük boyutlarda ki, galiba artık insanlar birbirlerini de tüketiyor. Biriyle tanışıyorsun, birkaç iyi fotoğraf koyuyorsun instagrama, eğlenceli paylaşımlar yapıyorsunuz birbiriniz hakkında ve bitiyor. İnsanlar birbirlerini tüketiyor. Ama aslına bakılırsa; insanlar birbirini gerçekten umursamıyor. Yoksa bu kadar vahşi bir düzen içinde nasıl yaşayabilirdik? Birileri bir yerlerde öldürülürken, açlık ve hastalıklarla mücadele ederken biz nasıl hayatımıza devam edebildik? “Her şey plana göre gittiğinde kimse paniklemiyor. Plan korkunç olsa bile” (5).

Peki neden böyle? Neden yabancılaşıyoruz bu kadar?

Bourdieu’nün “sembolik sermaye” kavramına geri dönelim. “Sembolik sermaye, (örneğin, ‘bahsettikleri’ zaman ve paraya hayırseverlik yüklemenin bir

sonucu olarak üst sınıfın üyelerine ahlaki nitelikler attığımızda) bireyin kendisi ile alakalı olan görünüş, şeref, prestij, duruş ve konuşma gibi özellikleridir” (6). Bu noktada Sloven Marksist sosyolog, filozof ve kültür eleştirmeni Slavoj Žižek’e değinebiliriz. Žižek tüketiciiliğin nihai biçimini, “Starbucks” üzerinden şöyle açıklıyor:

“(…) Starbucks’tan kapuçino aldığımızda epeyce ideoloji de aldığımız farkında mıyız? Hangi ideolojiyi? Starbucks’a girildiğinde, orada çoğu zaman şu mesaja sahip posterler sergilenir; Evet, bizim kapuçinomuz diğerlerinden daha pahalı ama biz gelirimizin yüzde birini sağlıklı kalabilenler diye bazı Guatemalalı çocuklara veriyoruz. Su tedariki için bazı Sahralı çiftçilere, organik kahve yetiştirebilmek için ormanları kurtarmaya vesaire vesaire. (...) Sanki bir parça daha fazla ödeyerek yalnızca bir tüketici olmuyorsunuz aynı zamanda çevreye, yoksullara, Afrika’da açlık çeken insanlara karşı görevinizi de yerine getiriyorsunuz. Bence tüketiciiliğin nihai biçimi budur” (7).

Artık markaların bir kimliği var. Sembolik sermaye ile açıklayabileceğimiz bir kimlik bu. Bir firma bir ürünü için bacak kıllarını temizlememiş bir kadın manken kullanıyor ve işte bu! Kadın mücadelesine destek veren, feminist bir kimlik çiziyor hemen! Bu kadar kolay mı peki? Aslında bu kadar kolay. Her şey metalaşırken, insanî değerler ve duygular nasıl metalaşmasın?

İnsanların fikirlerinin değil, tükettiklerinin konuşulduğu bir dünyada, ideolojiler pekâlâ ürünlere indirgenebilir. Politik duruş bir bıyık stiliyle, bir montla gösterilebilir. Tüketilen ürünlerin fiyatı sosyal statü belirleyicisi olabilir, bu da müthiş bir rekabet doğurur çünkü insan fazlası olmak ister. Tektipleşme, tüm bu süreçlerin ironik bir sonucu olarak çıkar ortaya. Bambaşka coğrafyaların aynı insanları; markaların ve sosyal medyanın tekelinde, nice ideolojileri sindirmiş ama asla öğrenmemiş insanlar. “Artık bilmedikleri vücutların içinde, muhtemelen daha önce hiç duymadıkları ve kesinlikle anlamadıkları nedenler yüzünden, tamamen yabancı oldukları bir gruba karşı tamamen yabancı oldukları bir grup için, hiç bilmedikleri bir dünyada yaşıyorlar” (8).

Peki, tüm bunlar neden bu kadar önemli? Markaların bir kimliği, sembolik sermayelerinin olması neden sorun teşkil etsin? Öncelikle şunu iyi anlamalıyız; Žižek, tüketiciiliğin nihai biçiminde insanların –tüketicilerin– diğer insanlara karşı hiçbir sorum-

luluk hissetmediğini söylemek istiyor. Starbucks, gelirinin yüzde birini fakir bir ülkeye bağışlamasa bile o kahveyi almayacak mıyız? Evet, alacağız ama belki biraz suçluluk duyacağız. “Saf basit tüketiciiliğin eski zamanlarında bir ürün alırdınız ve kendinizi kötü hissederdiniz. ‘Tanrım! Afrika’da insanlar ölürken ben sadece bir tüketiciyim.’ Yani ana fikir; kafa karıştırıcı, saf tüketiciiliğin etkisini yok etmek için bir şeyler yapmanız gerektiğidir. (...) Starbucks, sizi bir tüketici kılıyor; vicdan azabı çekmeyen bir tüketici” (9). “Duyarlı” diye anlam yüklediğimiz markalar, bizi sorumluluk duygusundan kurtarıyor ve geriye sadece rekabet kalıyor. Bu rekabet bizi tektipleştiriyor ama daha büyük bir sorun var aslında; bu rekabet bize kaybedecek bir şeyler veriyor. Karl Marx’ın ölümsüz sözlerinden biri şüphesiz; “proleterlerin zincirlerinden başka yitirecekleri bir şey yoktur” (10) sözüdür. Bu sözün derinlerinde müthiş bir özgürlük vurgusu var; kırım zincirlerinizi diyor Marx, ne kaybedeceksiniz ki? Peki ya gerçekten öyle mi?

Sosyal medya platformları ücretsiz, sanki orası her sınıftan insana kapısını açan bir ütopya ama orada bile bir tür sınıfsal sistem var aslında. “Sosyal medya fenomenleri” diye bir şey var mesela; müthiş renkli, eğlenceli, lüks hayatlarını sergiliyorlar. Her biri, markalardan gelen hediye ürünlerle bezenmiş bir sembol aslında. Onlar tüketimin, markaların çizdiği ideal hayatın sembolleri. Onları takip eden her sınıftan insan onlar gibi giyinmek, onlar gibi yaşamak istemiyor mu? Asgari ücretle çalışan birinin elinde son model bir telefon görmüyor muyuz artık? Hep fazlası olmak uğruna uğraştığımız, fazlası olmak uğruna tükettiğimiz bir dünya var artık. Öyle bir noktadayız ki ürünler mi insanları satın alıyor diye düşünmüyor değilim. Tükettiğimiz şeylere dönüşüyoruz, onların ideolojilerinin bir parçası hâline geliyoruz. Tüm dünya bir pazar ve insanlar sadece müşteri değil, insanlar artık o pazarda birer meta aynı zamanda. Bu yeni dünyada her şey çok muğlak, sıradışı. Ve bence artık hangi sınıftan olursa olsun insanların zincirlerinden başka kaybedecekleri bir şeyler var; görkemli bir hayata ulaşma hayali, taksiti bitmemiş telefonlar, hep yenilenme arzusu. İnsanlar öyle bir noktada ki; her şeye sahip gibiler ama aslında hiçbir şeyleri yok. Yeni bir tüketimden bahsediyor Slavoj Žižek, bence bu yeni bir kölelik. Görünmez zincirlerimiz var bu yeni dünyada, onları kırmak bir yana fark edebilmek bile çok zor. Yazımı *Cesur Yeni Dünya*’dan bir alıntıyla sonlandırmak istiyorum; “eğer farklıysan, yalnızlığa mahkum oluyorsun.”

Dipnotlar

- (1) Mojab, Shahrzad (2018), *Marksizm ve Feminizm*, Çev: Funda Hülal, İstanbul: Yordam Kitap, s. 20.
- (2) Strugatski, Arkadi & Boris (2017), *Tanrı Olmak Zor İş*, Çev: Hazal Yalın, İstanbul: İthaki Yayınları, s. 199.
- (3) Palabıyık, Adem (2016), Pierre Bourdieu Sosyolojisinde "Habitus", "Sermaye" ve "Alan" Üzerine, *Liberal Düşünce*, Yıl 16, Sayı 61-62 s. 128.
- (4) Strugatski, Arkadi & Boris (2017), *Tanrı Olmak Zor İş*, Çev: Hazal Yalın, İstanbul: İthaki Yayınları, s. 198.
- (5) Nolan, Christopher (yön.), *The Dark Knight* (Kara Şövalye), 2012.
- (6) Palabıyık, Adem (2016), Pierre Bourdieu Sosyolojisinde "Habitus", "Sermaye" ve "Alan" Üzerine, *Liberal Düşünce*, Yıl 16, Sayı 61-62 s. 135.

(7) Düşünbil Tv kanalının Youtube üzerinde yayınladığı "Žižek: Starbucks Tüketiciliği Üzerine" videosundan alınmıştır.

(8) Morgan, Richard K. (2018), *Değiştirilmiş Karbon*, Çev: Ashhan Kuzucan, İstanbul: İthaki yayınları, s. 42.

(9) Düşünbil Tv kanalının Youtube üzerinde yayınladığı "Žižek: Starbucks Tüketiciliği Üzerine" videosundan alınmıştır.

(10) Marx, Karl & Engels, Friedrich (2008), *Komünist Manifesto*, Çev: Celal Üster & Nur Deriş, İstanbul:Can Yayınları, s. 92.

Kaynaklar

STRUGATSKI, Arkadi & Boris (2017), *Tanrı Olmak Zor İş*, Çev: Hazal Yalın, İstanbul: İthaki Yayınları.

PALABIYIK, Adem (2016), Pierre Bourdieu Sosyolojisinde "Habitus", "Sermaye" ve "Alan" Üzerine, *Liberal Düşünce*, Yıl 16, Sayı 61-62.

YAZAR

Nilsu Yiğitoğlu

Sosyoloji, felsefe ve psikoloji üzerine okumalar yapmaktadır. Kendisini feminist olarak tanımlayan yazar, kadın çalışmaları ve toplumsal cinsiyet konularına eğilmektedir. Edebiyata ve kurguya ilgisi olduğu için yazım tekniklerini öğrenmek amacıyla yaratıcı yazarlık eğitimi alan yazar, 17 yaşından itibaren çeşitli sanal mecralarda öykü, deneme ve makaleler yayınlamış ve kendi okur kitlesini oluşturmuştur. Halen aktif olarak kullandığı blogunda denemeler ve kısa öyküler yayınlamaya devam etmektedir.

İstisnasız bütün kitaplarında Žižek'in sinema filmlerine yoğun göndermeler yapmasına bakarak onu basitçe bir film eleştirmeni ilan etmek ne kadar doğru? Gerçekte Slavoj Žižek ister Hegel gibi zorlu filozoflar hakkında yazsın, ister ideoloji üstüne düşünedursun veya nüfuz edilmesi çetin teolojik spekülasyonları tartışsın, ansızın metinde belirli bir filme kapı açar. Yine de Žižek'in amacını kabaca saptamak çoğu zaman mümkün değildir. Fakat üç olasılıktan söz edebiliriz.

i. Felsefenin ünlü zorluğunu daha kolay kavranabilir biçimde ve günümüzün başat anlatım tarzı olan görsellikten yardım alarak aşmak istemektedir. ii. Felsefeyi popülist bir mantıkla geniş kitlelere açmayı ummaktadır. iii. Postmodern bir filozof olarak, sinemanın da pekâlâ felsefe için bir kaynak vazifesi görebileceğine inanmaktadır. Üçüncü seçeneğin daha makul görülmesi konusunda bolca ampirik veri bulmak mümkündür Žižek'in metinlerinde.

Sinemayı kaynak bir metin kullanma anlamında Žižek'in standart bir retoriği görülür. Girift felsefi bir sorun hakkında uzun uzun yazar, bu arada genel okur kitlesinin argümanları anlamamaya, okumaktan bunalmaya başladığını sezen Žižek sözü sorunla ilişkili olduğuna inandığı bir filme getirir. Standart bir retorikle, "...nın en iyi açıklamasını..., 'nun kusesursuz bir örneğini..., 'in en saf hâlini... (görürüz)"

diyerek önce ilgili filmin bir özetini sunar. Bu arada karakterlerden birini veya birkaçını senaryodaki konumlarıyla birlikte sorunun çekirdeğine yerleştirir. Yani Žižek sadece felsefenin ünlü zorluğunu yumuşatmak için sinemayı kullanmaz. Ayrıca Žižek'in kendisi de genel soyutlamalara girdiğinde çetin bir ceviz olup çıkar. Mesela Hegel veya Kant hakkında yazarken en az onlar kadar zordur. Ama Žižek'i 21. yüzyıl ruhunun filozofu yapan o taklit edilmesi imkânsız özellik, son derece soyut bir zeminde yol alırken bile gerçekte eğlenceli bir metin yaratılabileceğidir. Tabii ki bu eylemde sinema filmleri tartışmasız bir yer işgâl eder.

Žižek'in en büyük inancı, sinemanın büyük ölçüde günümüz dünyasını betimleyebilecek bir kudrete sahip oluşudur: "Günümüzü anlamak için gerçek anlamda sinemaya ihtiyacımız vardır. Yalnızca sinema aracılığıyla aslında yüzleşemediğimiz gerçekliğin özel bir boyutunu yakalayabiliriz. Eğer gerçeklikten daha gerçek olanın peşindeyseniz gerçekliğin kendisini sinematik kurgunun içinde bulursunuz" (1).

İlk etapta, "gerçeklikten daha gerçek olan"ın ifadesi bir paradoks gibi görünebilir. Daha Žižek'i veya sadık bir müridi olduğu Fransız psikanalist Lacan'ı bilmeyen okur şaşırmaya devam eder. Ama "gerçeklik" in "gerçek"ten farklı olması Žižek söz konusu olduğunda paradoksal olmaktan çok disiplinlerarası

bir aktarımdan gelmektedir. Žižek hakkında bütünlüklü ve nefis bir portre kaleme alan Terry Eagleton'a göre, Lacan'da (ve Žižek'in anladığı biçimde) "gerçek, gerçekliğin zıddına" tekabül eder: "Lacan'ın gerçekliği, Gerçeğin teröründen korunmak için sığındığımız düşük kaliteli bir fantezi yeridir, hayali bir yalanı yaşamaktır. Fantezi gerçekliğin karşıtı değildir: Gerçeklik adını verdiğimiz kurguların ortaya çıkabilmesi için varlığımızdaki boşluğu tıkayan şeydir. Gerçek daha çok, ilksel Ödipal cennetten düştüğümüzde açılan ve arzunun sadakatsizce aktığı ezeli bir kesik ya da Doğa'dan koparılmış varlığımızdaki derin yaradır. Bu travmayı bastırsak bile, kendinin temel taşı olarak ısrarla içimizdeki varlığını sürdürür" (2). Fakat "gerçeklik"e ne oranda nüfuz edebiliriz? Lacancı bir evre olan "gerçeklik"ın bir adı vardır. Ama gerçekte "gerçeklik"ın kendisi fenomenal anlamda yok hükmündedir. Belki de bu yüzden Eagleton'ın dediği gibi ancak bıraktığı etkilerden yola çıkarak duyumsanabilir: "Astronomların bir gök cismini yalnızca etrafındaki boşluğa etkisi nedeniyle tanımlayabilmeleri gibi, biz de bunu ('gerçeklik'i V.D.) söylemimize bir engel teşkil etmesiyle biliyoruz"

Judith Butler şöyle demiştir: "Slavoj için Lacan ve Hegel tartışmak nefes almaktır." Öyle görünüyor ki Sophie Fiennes'in yönetmenliğinde hazırlanan *The Pervert's Guide to Cinema* adlı belgeseli izlemekle aslında Žižek'in özellikle Lacan'a olan derin hayranlığını daha çarpıcı biçimde görebiliriz. Žižek'in belgeselde irdelediği bütün filmler psikanalizden, bilhassa Lacancı psikanalizin perspektifinden sunuluyor izleyiciye. *The Pervert's Guide to Cinema* adlı belgeselde Žižek'in usta bir aktörden beklenebilecek türden bir karizmayla, psikanalizi arkasına alarak giriştiği film eleştirmenliği rolü gerçekten de bir medya olayıydı. Belgeselin yayımlanmasından sonra medyada Žižek için "Kültürel Kuramın Elvisi", "Akademinin Rock Starı" gibi ifadeler kullanıldı. Hitabeti ve üslubu kışkırtıcı bir edaya sahipti. En çarpıcı olanı Hitchcock'un *The Birds*'inin çekildiği Rodega koyunda sarı bir gömlek ve hakı bir pantolonla oturduğu motorlu bir tekneden filmin karakterleri Mitch (Rod Taylor) ve annesi Lydia Brenner (Jessica Tandy) arasındaki ödipal ilişkileri anlattığı sahneydi. Žižek, filmin ana kurgusunu meydana getiren Rodega kasabasına, o izahı zor kuşların saldırısını, "ham halde ensest bir enerji" tabiriyle açıklıyordu. Žižek basitçe sorar, kuşlar neden saldırıya geçtiler?: "Aslında daha çok yabancı bir düzlem olarak, gerçekliği yırtıp içeriye zorla girmeleridir. Biz insanlar, gerçekliğin içine doğal bir şekilde doğmayız. Sosyal realitenin bu alanında yaşayan diğer insanlarla iletişim kuran normal bir insan gibi davranmamız için, bir çok şey simgesel

düzene göre uygun bir şekilde yüklenmemiz gerekiyor gibi gerçekleşir. İşte bize uygun şekilde kurulmuş olan simgesel alan rahatsız edildiğinde, gerçeklik de bozuma uğrar. Psikanalitik formüle göre, kuşların saldırısı açıkça seksüel ilişkiyi dışa patlayarak engellemeye çalışan maternal figürün ve maternal süperegounun hamleleridir" (3).

Žižek belgeselde, ana bir temayı sıklıkla takip edip gerçekliğin sinema sayesinde nasıl sürekli yeniden üretildiğini anlatır. Evet bir yanda gerçeklik, öte yanda mefhum-ı muhalifi gibi görünen illüzyon vardır. (Ünlü antropolog Hortense Powdermaker sinemayı bir rüya fabrikasına benzetir.) Eğer sinema bir illüzyon üretme aygıtı ise gerçeklik burada hangi anlamda üretilmektedir?

Matrix'te Morpheus, Neo'ya bir tercih yapmasını söyler: "Mavi kapsülleri alırsan hikâye biter. Yatağında uyanırsın ve neye inanmak istersen ona inanırsın. Kırmızı kapsülleri alırsan bir Harikalar Dünyasında kalırsın ve ben de sana tavşan yuvasının ne kadar derine gidebileceğini gösteririm."

"Kurmaca bir makine" olan *Matrix*'te gerçeklik ve illüzyon birbirinin karşıtı değildir: "Fakat kırmızı ve mavi kapsüller arasındaki seçim gerçek anlamda illüzyon ve realite arasındaki seçim değildir. Bunlar halihazırda realitemizi inşa eden kurgulardır. Eğer gerçekliğinizi düzenleyen simgesel kurmacayı gerçekliğinizden atarsanız gerçekliğin kendisini kaybedersiniz. Ben üçüncü kapsülü tercih ediyorum! Nedir üçüncü kapsül? Kesinlikle fast-food tarzında, dinsel deneyimi destekleyen, uyduruk doğaüstü bir kapsül değil tabii ki. Illüzyonun arkasına saklanan realiteyi algılamamı sağlayan bir kapsül değil de, realitenin içindeki illüzyonu kavramamı sağlayan bir kapsül. Eğer bir şeylerin içi haz alınacak durumlarla doldurulmuşsa, son derece travmatikse ve son derece şiddetliyse bizim bütün bağlantı noktalarımızı paramparça ediyor. Sonuç olarak bunu hikâyeleştirmek zorundayız."

Terry Eagleton'ın aktardığı gibi Žižek, Lacancı kavramları (4) popüler kültürün doğasında yer alan "dangalaklığa" başarıyla tercüme ettiğine inanır. Peki böyle bir tercüme biçiminin ardındaki sır nedir? *Yamuk Bakmak* adlı kitabı, söz konusu biçimin en radikal ve temsil edici örneklerinden biridir. Burada Žižek, Walter Benjamin'in "Teorik açıdan verimli ve yıkıcı bir işlem olarak bir kültürün en yüksek tinsel ürünlerini, aynı kültürün sıradan, bayağı, dünyevi ürünleriyle birlikte okuma" tavsiyesine harfiyen uymaktadır. Žižek tastamam, *kitsch*'in bile Mozart veya Shakespeare'de yoğunlukla bulunduğu-

nu iddia eder. Aslında Lacan'a ait şemaları popüler kültürün ürünlerine öylesine ısıtılı ve zekice uyarlar ki, okura, "Lacan gerçekte böyle düşünüyordu" dedirtir. Örneğin *object petit a* adlı şema kavranılması imkânsız bir şey gibi mi görünür? Coca Cola kelimenin tam anlamıyla budur. Ya da "arzudan yoksun dürtü" gibi mutlak belirsiz bir şemaya mı rastladınız; pek fazla kafa yormanıza gerek yok: *Terminatör*'deki Cyborg'un, Arnold Schwarzenegger'in işlevi tıpatıp budur. Lacan'ın yok edilmesi imkânsız varlığı *lamella* çok mu tuhaf bir anlama sahiptir? Peki *Terminatör*'deki Cyborg aynı şey değil midir? Yine "gerçeğin simgeselleşme boyutundan" mı bahsedeceğiz, bu kez de *Batman*'deki Joker'in maskesine bakmamız kâfidir. Gülünç ve ne denli gayriciddi görünse bile Žižek'e göre Stephen King gibi kitle kültürü için yazan bir yazarı reddetmeye başlarsanız, önce Lacan'ı, sonra maazallah psikanalizin kendisini bile reddetmeye başlarsınız.

Žižek'in Lacancı kuramdan yola çıkarak ortaya koyduğu esas ders, sinemanın sunduğu fantezi potansiyelinin, bize arzu denen şeye daha derinlemesine nüfuz etme olanağı vermesidir. Lacan'a göre arzuyu doğuran veya onun nedeni olan *object petit a* dediğimiz şema, gerçekte nesnel anlamda bir varlığa sahip olmayan, sadece arzu ekonomisinin içine doğan şeye karşılık gelir. Bu nesnel anlamda "hiçbir şey", esasında fantezinin sürdürülmesinde muazzam bir role sahiptir Žižek'in Shakespeare'in *II. Richard* oyununda-

ki Busy karakterinden ödünç aldığı *yamuk bakmak* ifadesi, rolün açıklanmasını mümkün kılar. Evet, *object petit a* düz ve olağan bir bakışla ortaya çıkmaz. Ancak *yamuk bakmak*'la yüzeye çıkar ve bir varlık hâlini alır. Yani bir perspektif değişikliği gerektirir.

Peki perspektif derken sinemayı konuşmuyor muyuz zaten?

Dipnotlar:

(1) Matthew Flisfeder, *The Symbolic, the Sublime, and Slavoj Žižek's Theory of Film*, Palgrave Macmillan, Basingstoke, 2012, s.2

(2) Terry Eagleton, *Aykırı Sımlar*, Çev: Ayşe Şirin Okyayuz, Epos Yayınları, Ankara, 2005, s.205.

(3) *Yamuk Bakmak*'ta aynı şekilde kuşları müstehcen ve süpergoya ait bir failin cisimleşmesinin işleviyle değerlendirir. Slavoj Žižek, *Yamuk Bakmak*, Çev: Tuncay Birkan, Metis Yayınları, İstanbul, 2016, s. 34.

(4) Žižek'in tam anlamıyla Lacancı olduğunu söylemenin mümkün olmadığını iddia edenler de vardır. *Cennetin Eleştirisi-Marksizm ve Teoloji* kitabında Žižek'e geniş bir bölüm ayıran Roland Boer'e göre, Žižek çoğu zaman Lacancı psikanalizin kapalı devresinin dışına çıkabilmektedir. *Cennetin Eleştirisi-Marksizm ve Teoloji*, Çev: Melih Pekdemir, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2013, s. 397.

Kaynakça:

FLISFEDER, Matthew, *The Symbolic, the Sublime, and Slavoj Žižek's Theory of Film*, Palgrave Macmillan, Basingstoke, 2012.

EAGLETON, Terry, *Aykırı Sımlar*, Çev: Ayşe Şirin Okyayuz, Epos Yayınları, Ankara, 2005.

ŽİZEK, Slavoj, *Yamuk Bakmak*, Çev: Tuncay Birkan, Metis Yayınları, İstanbul, 2016.

BOER, Roland, *Cennetin Eleştirisi-Marksizm ve Teoloji*, Çev: Melih Pekdemir, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2013.

YAZAR

Vecdi Demir

20 yıldır yaşamında yalnızca okumak ve yazmak var. Aldığı edebiyat eğitimi dolayısıyla her türlü teoriyi dilin ve edebiyatın merceğinden değerlendirir. İlgi alanları arasında tarih, roman eleştirisi, sinema, psikanaliz ve antropoloji vardır. Yazıları çeşitli dergilerde yayınlanmıştır. Hâlihazırda daha çok psikanaliz, tarih ve edebiyat arasındaki ilişkileri irdeleyen araştırmalara odaklanmış durumda. İngilizce, Türkçe ve Kürtçeye hâkim olup her 3 dilde hem okuma hem de yazma anlamında üretmeye gayret etmektedir. Borges'in tahayyülünün ürünü olan kütüphane biçimindeki cennet imgesine yürekten inanır.

Global kapitalist sistem varlığının sonuna mı yaklaşıyor? Provokatif çıkışlarıyla tanınan düşünür Žižek, *Ahir Zamanlarda Yaşarken* (*Living in the End Times*) (1) adlı kitabıyla, alıştığımız şekilde inişli çıkışlı ekonomik krizlerle süren liberal piyasa ekonomisinin kendini tüketme sürecinde olduğunu ve yerini kaçınılmaz olarak uluslararası bir sosyalist düzene bırakacağı öngörüsünü dile getiriyor. Kitabın raflarda 2010 yılında yerini aldığını düşündüğümüzde, Amerika Birleşik Devletleri'nde başlayıp bütün dünyaya yayılan 2008-09 ekonomik krizinin hemen ertesinde, apokaliptik senaryolara ilginin yüksek olduğu bir dönemde hedef odaklı bir çalışma okuduğumuzu söylemek mümkün. ABD'de başlayan mortgage krizi, birçok başka finansal kuruluşun yanı sıra Lehman Brothers adlı yatırım bankasının 15 Eylül 2008 tarihli iflasıyla zirve yapmış, uluslararası bir ekonomik krize yol açarak, "ikinci büyük buhran" olarak bile adlandırılan zincirleme etkiler yaratmıştı. Mevcut ekonomik yapı geçtiğimiz 10 yılda nasıl bir değişim geçirdi, Žižek'in öngördüğü çöküşe ne kadar yaklaştı? Bu sorulara aşağıdaki yazıda sadece düşünsel alanda değil, ekonomist kimliğimle de yanıt arayacağım.

Žižek'in son dönemdeki kitap ve konuşmalarının odak noktası tam burada yatıyor: Dünya üzerindeki bütün toplumları domine eden liberal kapitalist ideolojiyi geniş bir perspektifte eleştirmek. Bunu yaparken provakatif söylemler kullanıyor ve kendisine yöneltilen suçlamalarla hesaplaşmak yerine, en güzel cevabı yeni bir kitap yazarak veriyor. *Ahir Zamanlarda Yaşarken* işe öncelikle liberal kapitalist düşüncenin temel ideolojisini tanımlayarak başlıyor: Sosyal sistemin geçerliliğinin tescili için alt düzey toplum katmanlarına kendi olumsuz durumlarını doğal kabul ettiren, dünyanın işleyişi üzerine varlıkları sorgulanmayan varsayımlar. Bu şekilde, adeta güneşin bu sabah da doğacak olması gibi geçerliliğinden emin olunan bu yargılar, kapitalist sistemdeki hâkim güçlerin kullanabileceği eşi bulunmaz bir gerçek hâlini alıyor. Mevcut uygarlık ve hukuksal düzenin, ideolojilerin barbarca hışmının görünen yüzü olduğunu anlatırken, bu ideolojilerin, güç odaklarının empoze ettiği sonradan takılan bir gözlük olmaktan çok, zorluklarla, acıyla, gözyaşıyla da olsa bedenden sökülmesi gereken bir gözlük olduğunu savunuyor Žižek.

Yazarın bu çizgisini kitabında sıkça yer verdiği, “yaratmak için inanmak gerekir” yaklaşımı çerçevesinde değerlendirmek gerekiyor. Büyük bir keyifle anlattığı Hollywood yapımı animasyon filmi Kung Fu Panda’nın hikâyesinde (2), sıradan bir yaşam süren, dövüşmekten habersiz ana kahramanımıza seçilmiş mistik bir yazıt ile karanlık güçleri yenebilecek donanımına sahip olacağı bilgisi verilir. Kung Fu Panda dövüş eğitimleri alır ve kendini büyük hesaplaşmaya hazırlar. Ne var ki, yazıt açılıp bakıldığında aslında boş olduğu, o olmadan herhangi bir panda olduğu anlaşılır. Kahramanımız farkeder ki, yazıt, onun özel olduğuna inanıldığı için özeldir ve asıl güç kendi içindedir. Filmin sonunda, o güne kadar biriktirdiği inanç ve eğitim ile karanlık güçlerin üstesinden gelir. Žižek, bu Hollywood yapımını günümüz ideolojilerinin de aynı bu şekilde, inanılmasa, ironik bulunsu bile varlıklarını sürdürdüklerini anlatmak için kullanıyor. Günümüz liberal ideolojisi, hepimiz onun gözlüklerinden bakmaya kendimizi inandırmış olduğumuz için sallanmıyor, demek istiyor Žižek.

Nasıl bir gözlük bu hepimizin taktığı? Kapitalist düşüncenin kökleri çok öncelere ulaşabilse de, Adam Smith’in *Ulusların Zenginliği* (*Wealth of Nations*) (3) kitabıyla felsefi temellerinin oluştuğunu, 19. yüzyılda İngiltere’de gerçekleşen Birinci Endüstri Devrimi’yle de kapitalizmin geri dönülemez bir biçimde dünya ekonomik sisteminin temelini oluşturduğunu söyleyebiliriz. Geçirdiği dönüşümler ve geçmiş düşüncelere eklemeler bir yana, bireyin rasyonel seçimler yaparak kendi faydasını arttırdığı varsayımının üzerine kurulan neoklasik iktisadî düşünce, bugün işlemekte olan piyasa düzeninin teorik temelini oluşturmaktadır. Dünyanın dört bir yanında üniversitelerdeki ekonomi bölümlerinde okutulan temel giriş dersleri her rasyonel (ussal) bireyin kendi çıkarını düşünerek kârını arttırmaya ve risk almaktan mümkün olduğunca kaçınmaya çalıştığı varsayımı üzerine inşa edilir. Bu derslerde aktarılan ekonomik modellerde, bireyin sosyalist bir düzende olabileceği gibi alturistik kararlar ile kendi karından feragat etmek yerine, kendi çıkarını her koşulda ön planda tutacağı varsayımı işlenir. Kooperasyonun işin içine girdiği oyun teorisi (*game theory*) gibi alanlarda bile, bireyin aldığı kararların rasyonel (ussal) temeli aranır.

Bir durum değerlendirmesi yapmak gerekirse, 2008 krizinden sonra, devletin liberal ekonomiye kısmi müdahalesini öngören Keynesyen iktisada ilgi artmış olsa da, liberal piyasa ekonomisinin ihtiyacı olan donanımına sahip öğrenci talebinin hızının kesildiğini söylemek hiç bir şekilde mümkün değildir. Rasyonel bireyin kâr amacı güden yapısını ekonomik model-

lerle öğrenen iktisat bölümü öğrencileri, işverenlerin kendilerinden beklediği türden bir zihin formatıyla işgücü piyasasında yerlerini almaktadırlar. Hele hele, dünyada Žižek’in bahsettiği türden uluslararası bir yapıyı kuracak bilimsel temeli, yani Marksist ekonomik kuramların ön planda olduğu «radikal» ekonomi eğitimi veren bölüm sayısı oldukça sınırlıdır. Önde gelen uluslararası akademik ekonomi ve finans dergilerinde yapılan yayınların neredeyse tamamına yakın bölümü neoklasik iktisat çerçevesindeki bulguları aktarmakta, paradigma dışı yayınlara çoğunlukla sıcak bakılmamaktadır. Bu sebeple, Marksist ekonominin işleyiş modellerine bilimsel katkıda bulunarak bu alandaki yayınları genişletmek isteyen sayılı sayıda akademisyenin kariyerlerinin gelişimine olabilecek teşvik kısıtlıdır.

Öte yandan, var olan uluslararası ekonomik sistemi denetleyen aktörler Žižek’in bahsettiği türden bir kıyamete ilgisiz görünmektedir. Uluslararası bankacılık kurallarını düzenleme kurumu olan Basel Komitesi’nin krizin tekrarlanmaması amacıyla son on yılda mikro bazda (banka bazında) getirdiği düzenlemeler çıkır açacak değişimler içermemekte, bankaların var olan serbest piyasa işleyişine minimal eklemeler yapmaktadır. 2008 krizi sonrası bütün dünya merkez bankalarının işbirliğiyle oluşturulan finansal istikrar kurulu (Financial Stability Board) ise, benzer krizlerin tekrarlanmaması için makro bazda (bütün bankaların oluşturduğu finansal sistem) yeni düzenlemeler getirmekte, on yıl önceki krizin tatsız anılarını silecek güven ortamı yaratmaya çalışmaktadır. Kısacası, krizde sendeleyeni ekonomik sistem yalarını sarmış, yüksek ateş unutulmuştur.

Žižek’i bir çok sol düşünür, aslında sadece kıyamet tellalı değil, gelişi yaklaşan metaforik bir mesih habercisi olarak görmek istiyor. “Mesihani mark-sizm” (*Messianic Marxism*) var olagelen kapitalist sistemin eriyeceğine ve yerine daha iyi bir toplumun kurulacağına yönelik sarsılmaz bir inanç taşıyanlar için kullanılan metaforik bir kavram. Žižek’in dile getirdiği tam da bu, çöküş yaklaşıyor, ama kimin, nerede, nasıl meşaleyi yakacağı konusunda kendisi ayrıntılara sahip değil. Bu noktada liberal ideolojide eleştirdiği «yaratmak için inanmak gerekir» sözünün okunu belki de kendine geri döndürmek gerekiyor: İdeolojik gözlüklerle mi, yoksa gözlüksersiz mi, gerçeğe daha yakınız? Matrix filmindeki sanal gerçekliğin *reel* kabul edilmesi gibi, Žižek’in ideolojik gözlüklerle yaşandığını ileri sürdüğü düzen, tarihin mevcut akışının bizzat kendisi. Hegel’in tarihin değişik aşamalarında her düzenin kendi antitezini oluşturmaya yöneldiği düşüncesi, çöküşün olacağına inancı diri tutmakta olsa da, yukarıda bahsedilen

dünya konjonktürü, Žižek'in arzuladığı türden bir sosyalist düzenin bilimsel ve kurumsal olarak çok uzağında.

Francis Fukuyama'nın Doğu Bloku'nun çöküşü ertesinde dile getirdiği bildiğimiz anlamıyla bir „tarihin sonu“nun geldiğine dair tezi o yıllarda çok eleştirilmişti (4). O günden bugüne olan olaylara baktığımızda bir son yaşıyor olmak yerine, 11 Eylül Olayları, Irak müdahalesi, 2008 ekonomik krizi, Suriye ve IŞİD savaşları gibi gelişmelerle tarihe hâlen sıcak sayfalar eklenmekte olduğunu görüyoruz. Žižek'in "ahir zamanlar"ı için de benzer şekilde düşünebilir miyiz? Tarih bütün hışmıyla devam ediyor ve de geçtiğimiz yılların gösterdiği üzere, yazarın önerdiği antitezler, mevcut sistemi yıkmak bir yana, yalnızca yama vazifesi görerek yeni bir sentez yaratıyor. Bu

süreçte krizle yumruk yiyen Kung Fu Panda ayağa kalkıyor ve dövüşe devam ediyor. O animasyon filmi izleyen milyonlarca çocuk ise, kendine inandığı sürece sistemde başarılı olabileceği ideolojisiyle büyüyor ve kendi hayatının kahramanı olmayı öğreniyor. Ne de olsa, herkesin kendisine düşen görevi sırtlanmak yerine bir kurtarıcı kahramanın gelmesini beklediği toplumlar yok olmaya mahkûm değil midir?

Dipnotlar

- (1) ŽIŽEK, Slavoj, "Living in the End Times", Verso Books, 2010.
- (2) ŽIŽEK, Slavoj, "Living in the End Times", Sayfa 66-71, Verso Books, 2010.
- (3) SMITH, Adam, "An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations", London, 1776.
- (4) FUKUYAMA, Francis, "The End of History and the Last Man", Free Press, 1992.

YAZAR

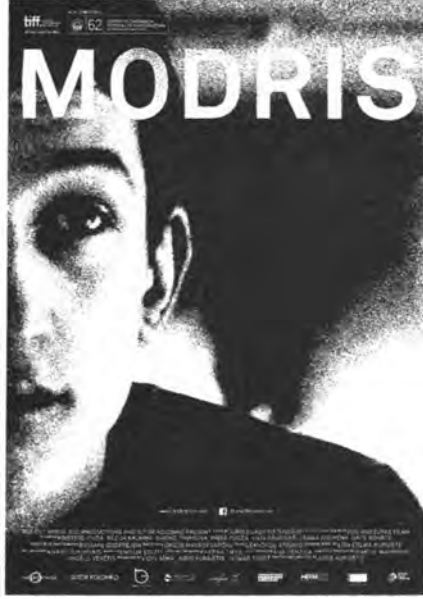
Yalın Gündüz

Frankfurt şehrindeki Alman Merkez Bankası Bundesbank'ta araştırma ekonomisti olarak çalışmaktadır. Psikanalitik düşüncenin politik ekonomiye, felsefeye, edebiyata ve hatta astrolojiye olan uygulamalarını incelemekten keyif alıyor. Kitap sevgisini ve biriktirmeyi içe dönük bir bibliyofil olmaktan öte; bilgisel, sanatsal ve duygusal bir genişlemenin besini olarak tanımlıyor. Çeşitli dergilerde öyküleri, şiirleri, ve dünya edebiyatı üzerine yazıları yayımlandı. Halen doktora çalışmasını tamamladığı Almanya'da yaşamaktadır. yalinalgunduz@yahoo.com

PARÇALANMIŞ BİR AİLE KUMARDAN DAHA TEHLİKELİDİR: MODRIS (2014)

AHMET CAN DEMİR

39. Toronto Film Festivali'nin "Contemporary World Cinema" (Çağdaş Dünya Sineması) bölümünde yer alan film, yönetmen Juris Kursietis'in ilk uzun metraj denemesidir. Çekimleri Letonya'nın başkenti Riga'da gerçekleşmiş bir Letonya, Almanya ve Yunanistan ortak yapımıdır.

Letonya'nın sert ve sürprizsiz iklimi ruhuna işlemiş genç Modris üzerinden ilerleyen hikâye Modris'in kumarla olan ilişkisinin yavaş yavaş onu düşüşe götürmesini, annesiyle ve çevresiyle –ki bu oldukça sınırlı bir sosyal çevredir– olan ilişkilerini ele alarak devam eder. Filmin başında Modris'in annesinden para isteyip reddedildiği sekansı izleriz. Sonra aynı teklifi kız arkadaşına yapar ve ondan para almayı başarır. Riga kentinin karlar altındaki kasvetli ve soğuk genel planıyla devam eden sahnede Modris bir kafeye girer ve jackpot makinesinin başına oturur.

Modris bu aşamada ufak bir kumar tutkusu olan sıradan bir genç gibi gözükür seyirciye. Gecenin ilerleyen saatlerinde bütün parasını tüketmiş bir şekilde eve döner ve annesinin cüzdanından para aşırır.

Derslere ilgisizliği ve kötü giden okul hayatı göz önüne alındığında Modris'in tek tutunacağı şeyin kumar olduğu anlaşılır. Öyle ki tüm parasını kaybettiği bir gece yeniden oynamak için telefonunu bile satmaya çalışır fakat telefonunun para etmeyeceğini öğrendiğinde annesinin ısıtıcısını rehinciye götürüp satar. Bunun üzerine annesi polisi arar ve Modris mahkemeye çıkar. Bu noktada Modris bir bağımlı gibi gösterilir seyirciye. Oysa kumar Modris'in yapabildiği, sürdürebildiği tek şeydir. Ne okulda dikiş tutturabiliyordur, ne sosyal hayatında ne de aile yaşamında. Yönetmen Kursietis yabancılaşmış bir ergen profili çizer bize Modris ile.

"Sosyal bilimler sözlüğünde yabancılaşma, kişinin içinde yaşadığı topluma, kültürel değerlere ve rol dağılımına karşı ilginin kaybolması, değer ve normları

anlamsız görmesi, kendisini güçsüz ve yalnız hissetmesi durumu olarak açıklanmaktadır. Yabancılaşma kavramının sınıflandırmasında Melvin Seeman'ın yaptığı çalışma en kabul görmüş olanıdır. Seeman bu çalışmasında yabancılaşmayı, güçsüzlük, anlamsızlık, kuralsızlık, toplumsal yalıtım ve kendine yabancılaşma adı altında beş tür olarak gruplandırmıştır. Seeman'ın bu gruplandırmalarına bakıldığında, insanın yabancılaşması önce kendi varlık yapısının birliğinin bozguna uğraması, uyumsuzluğu onun niteliğinden uzaklaşması anlamına gelir. Çağdaş insan, şeylerden örülü ruhsuz bir yığın ortasında kendini yersiz yurtsuz hisseden, varlığını tehdit eden güçler karşısında dehşete kapılmaktadır. İnsan ve nesneler yer değiştirmiş gibidir. İnsanlar susmuş, nesneler bağımsızlıklarını ilan etmiş ve insanın dünyasını tehdit eden güçlere dönüşmüşlerdir" (1).

Modris için de böyle bir yabancılaşma durumu söz konusudur fakat onun yabancılaşması aile kurumunun bozulmasının ardından tahmin edilebilir bir biçimde gelmiştir. Kumara yönelimi hayatındaki eksikleri kapatmak ve sorunlardan uzaklaşmak içindir – patolojik bir kumar bağımlısı değildir, kumar onun için; büyüme aşamasında otorite eksikliği ve rol modeli eksikliğinden dolayı yöneldiği bir aspirin gibidir.

"Modris'in hayatında neyin eksik olduğunu çıkarsamak için profesyonel bir psikolog gerekmez: hüsranda bekâr bir anne tarafından büyütölmüş nispeten düzgün olan çocuk, olumlu bir erkek rol modelinin eksikliğini çekmektedir. Babasını görmesinin üs-

tünden yıllar geçmiştir ve annesi onu, eğer davranışlarına çeki düzen vermezse sonunda babası gibi hapisteki bir kaldırım mühendisi olacağı gözdağı ile azarlamaktadır – doğru ya da yanlış acı bir gözdağı (2).

Modris umursamazlığı, yabancılığı ve toplumundan adeta izole bir karaktere sahip olmasıyla Albert Camus'nün Meursault'su olmaya en yakın Letonyalıdır. Hatta Sovyetlere özgü o ateşli tartışmaların içinde bile kendini yabancı hisseder, tek bir kelime zor çıkar ağzından. Rahatsızlıktan çok nerede olduğunu tam kavrayamamış bir yüz ifadesi vardır onda. Oraya ait değildir, orada bile değildir, Modris bir nevi Meursault'dur. Mahkeme sahneleri bize Meursault'nun idam ile yargılandığı pasajları hatırlatır, sevgilisine karşı duyarsızlığı ve davranışlarındaki umursamazlık onu sıklıkla Camus'nün *Yabancı's*ının gençliğiymiş gibi izlememizi sağlar.

Tek bir fark vardır Meursault ile genç Modris arasında; aile. Annesi ve babası hayattadır Modris'in. Onu toplumla bağlayacak tek şey de yine ailesidir.

Bundan yaklaşık 70 yıl önce William Fielding Ogburn, ailenin fonksiyonlarını şu şekilde açıklamıştır:

Neslin devamı (*reproduction*): Toplumun kendi varlığını sürdürebilmesi için aile, neslin devamını sağlar. Koruma (*protection*): Diğer canlılardan farklı olarak insan yavrusu çok uzun süreli bir bakım ve ekonomik güvenliğe gereksinim duyar. Çocukların bu gereksinimleri aileler tarafından karşılanır. Bü-

tün kültürlerde aile bu konuda nihai sorumludur. Toplumsallaşma (*socialization*): Ebeveynler ve diğer akrabalar, çocukları gözetirler; onlara normları, değerleri ve kültürü aktarırlar. Cinsel davranışın düzenlenmesi (*regulation of sexual behavior*): Cinsel normlar toplumdan topluma değişebileceği gibi aynı toplum içinde zamanla da değişebilir. Ancak aile bu konuda bir düzenleme getirir. Sevgi ve arkadaşlık (*affection and companionship*): İdeal bir aile, mensuplarına sıcak ve şefkatli bir ortam sağlar. İnsanlar kendilerini aile içinde güvende ve mutlu hissedebilirler. Toplumsal statü sağlanması (*providing of social status*): Bizler ailemizin geçmişinden gelen belirli sosyal statüleri miras olarak alırız. Ailenin imkânları, çocuğun daha sonra alacağı eğitim dâhil birçok konuda belirleyici olacaktır (3).

Tek ebeveynli ailelerin bu fonksiyonlarından birçoğunu karşılayamayacak olması toplumun içinde birey olarak yetişecek aile fertlerini yabancılaşmanın ya da birtakım norm dışı davranışların kucağına iter.

“Babasız ailelerin çoğalmasıyla

beraber çeşitli sosyal problemler ortaya çıkmaktadır. Örneğin David Blankenhorn *Babasız Amerika* (1995) adıyla yazdığı kitabında, boşanmanın yükselişiyle beraber sadece babaların kaybedilmesiyle kalınmadığı ve bununla beraber babalık idealinin de erozyona uğradığını ortaya koymaktadır. Örneğin çocukların çoğu otorite figürü olmadan yetişmektedir. Baba otoritesinin yoksulluğu çocukların disipline olma deneyimlerini ve sorumluk geliştirme tutumlarını zayıflatmaktadır. Bu nedenle otoriterlik ile otorite kavramlarının farklarına dikkat edere, babanın otorite olarak aile içinde disiplin, sorumluluk, yönetme konusunda önemli işlevler üstlendiğini hatırlamamız gerekmektedir” (4).

Modris bu doğrultuda annesiyle yaşadığı sıkıntılı zamanları babasıyla yenebileceğini, yeni bir başlangıcı onunla yapabileceğini düşünür. Mahkemeden sonra avukatla konuşur ve avukat bir miktar para karşılığı polislerin babası ile ilgili bilgi verebileceğini söyler. Doğum günü hediyesi olarak verilen parayı bu iş için kullanır ve doğum gününde babasının

hapiste olmadığını annesinin ona yalan söylediğini öğrenir. Annesiyle olan yüzleşmesinde annesi onu, babasının umursamadığı gerçeğinden koruduğunu söyler, Modris artık annesine inanmaktan vazgeçmiştir. Hayat içindeki temassız dolaşımlarının nüvesinde belki de umursanmamak yatmaktadır. Ebeveynlerin aile kurumunu başarısızca sonlandırmaları –bazen de sürdürmeleri– çocuk için daha sıkıntılı bir hayatın ihtimalini artırıyor.

Artık Modris için havada süzül-
düğü günler bitmiş düşüş başla-
mıştır, mahkeme ona üç kural ih-
lâli hakkı tanımıştır eğer denetim
hâlindeyken daha fazla ihlâl ya-
parsa onun için verilmiş olan iki
yıllık ceza tekrar geçerli olacaktır.
Önce annesinden sonra kız ar-
kadaşından ayrılır, mahkemenin
önerdiği ıslah okulunda dayak
yer ve pasaportunu kaybeder, son
ihlâlini ise sanki bilerek düşüşü-
nü hızlandırmak için yapmış gibi
gerçekleştirir; halk içinde alkol iç-
mek. Tüm bu şartlar altında Mod-
ris artık hüküm giyer.

Filmin son sahnesi aile kurumu-
nun bozulmasının birey olmakta
zorlanan ve toplumda tutunama-
yan Modris’in temsili için en iyi
metaforlardan birini oluşturur.

Modris’in son hâli başarısız bir
resim gibidir, resmi çizip boyaya-
rak ona şekil veren ellerinden
çıkan felakete bakmak istemez-
ler. Modris uzun zaman sonra
ailesi ile yine bir aradadır fakat
tek farkla; ailesiyle arasında koca
bir duvar vardır. Modris artık
mahkûmdur.

Dipnotlar

- (1) Atılgan, Anomi ve Yabancılaşma Bağlamında İstanbul’daki Kapkaç Olaylarına Bakış, s. 41-42.
- (2) Debruge, San Sebastian Film Review: Modris.
- (3) Bozkurt, *Değişen Dünyada Sosyoloji*, s. 261.
- (4) Canatan, Yıldırım, *Aile Sosyolojisi*, s. 79-80.

Kaynaklar

ATILGAN, Z., Anomi ve Yabancılaşma Bağlamında İstanbul'daki Kapkaç Olaylarına Bakış, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, Elazığ, 2010.

BOSTANCI, A., Doksat M. K., Patolojik Kumar Oynama, *Yeni Symposium Dergisi*, Sayı: 38-4, 157-161, 2002.

BOZKURT, V., *Değişen Dünyada Sosyoloji*, Ekin Yayınları, Bursa, 2010.

CANATAN, K., YILDIRIM, E., *Aile Sosyolojisi*, Açılım Kitap, İstanbul, 2011.

DEBRUGE, P., San Sebastian Film Review: Modris, <http://variety.com/2014/film/festivals/san-sebastian-film-review-modris-1201316465>, 2014.

OZANKAYA, Ö., *Toplumbilim*, Cem Yayınevi, İstanbul, 2007.

RITZER, G., *Modern Sosyoloji Kuramları*, De Ki Yayınları, Ankara, 2013.

SOYSAL, A., Örgütlerde Yabancılaşmaya İlişkin Teorik ve Uygulamalı Bir Çalışma, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Ana Bilim Dalı, Yönetim ve Organizasyon Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 1997.

YAZAR

Ahmet Can Demir

Araştırma alanları kitle ve iletişim sosyolojisi, aile sosyolojisi, göç sosyolojisi ve sanat sosyolojisi üzerinedir. Varoluşçu felsefe, sanat felsefesi ve klasik fizik ilgisini çekmektedir. Çeşitli dergilerde makale ve öyküleri yayımlanmıştır. Başta Sovyet sineması olmak üzere, 1990 sonrası Türk sineması ve distopya romanlarından hoşlanır. Boş vakitlerinde film izlemekten, kitap okumaktan ve uzun yürüyüşlerden hoşlanır.

“Not: Benim mantığım, tümüyle döküm-potasındadır” (1).

Felsefe tarihindeki dilsel dönemecin (*linguistic turn*) önemli filozoflarından biri olan Wittgenstein, Russell’a yazdığı mektuplardan birinde not olarak karışlaştığımız yukarıdaki alıntıda, *Tractatus*’u yazma sürecindeki durumunu belki de istemsizce kısa bir cümleyle dışavurmuştur. Ancak bu işaretin özellikle *Tractatus* kitabından sonra felsefeden uzaklaştığı dönemleri bir *laterna magica* (büyülüfener) gibi canlandırması, Wittgenstein’in felsefi düşüncesini sürekli yeniden yapılandırmaya yönelik bir soruşturma içinde olduğunu göstergesidir. Wittgenstein’in döküm potasında olan her yeni döneminin birbirinden farklılığının felsefi düşünce ve kültürüne olan etkileri, kendi döneminde tartışılmış ve günümüze kadar olan süreçte de tartışılmaya devam etmektedir.

Bu yazıda 20. yüzyıl felsefesinin ilham veren filozofu Wittgenstein’in “zig zag doğaçlamalar” (*improvisiti-*

ons) olarak adlandırılan ikinci dönemindeki felsefi soruşturmasının “dil oyunları”, “yaşam biçimi”, “dil” ve “gerçeklik” gibi önemli kavramlarının kendinden sonraki kültürel dönemin felsefi ve edebî paradigmasını belirleyen, hatta değiştiren yapı sökücü filozof Derrida’nın görüşleriyle etkileşimi incelenecektir (2).

Ludwig Wittgenstein

Wittgenstein’in ikinci dönemindeki soruşturması, gündelik/olağan dil ve gerçek dünyaya yoğunlaşmaktadır. Gerçek dünya, Wittgenstein’in *Felsefi Soruşturmalar*’ındaki ifadesiyle “pütürlü zemin” olarak tanımlanabilir. *Tractatus* dönemindeki mantık bir anlamda ideal-kristal gerçeklik ve dünya vargısıyla çalışmayı varsayarak “konuşamadığımız yerde susalım” diyerek sessizlikte son buluyordu. Wittgenstein bu durumu aşmak için, ikinci dönem kitabı *Felsefi Soruşturmalar*’da “Donmuş kırağı üstünde yürüye-

miyoruz. Sürtünme ve pütürlü zemin gerekli!” düşüncesiyle ideal dil/gerçeklik anlayışından gündelik/olağan dil/gerçeklik anlayışına geçişi vurgulamaktadır (3). Dildeki bu yeni bakış açısıyla birlikte Wittgenstein’in felsefe yapma biçimi de gündelik dil ve gerçek dünyanın formlarını dikkate alarak, *pütürlü zeminde* eski metafizik/felsefi anlayışların yarattığı yanlış anlamaları ortadan kaldıran, kendi ifadesiyle bir *terapi* biçimine evrilecektir (4).

Görüldüğü gibi Wittgenstein, ikinci döneminde; “Dil olguların ve bütün olarak gerçekliğin resmidir. Anlam bu resmin kendisi, ‘gösterim’ adın gösterdi-

Ludwig Wittgenstein

ği şeydir. Dil, olguların mantıksal biçimini yansıtır. Buna göre, olgular mantıksal biçime sahiptirler” şeklinde özetlenen *Tractatus* düşüncesinden vazgeçmektedir. İkinci dönemde, “sözcüğün anlamı, onun kullanımı” olarak anlaşılır. Gerçek dünya/pütürlü zemin, Wittgenstein’in dil oyunlarının alanıdır. Dil oyunları, bu zemine ya da gerçekliğe “uzlaşım”, “aile benzerlikleri”, “yaşam biçimi” gibi kavramlarla bağlanmıştır.

Wittgenstein *Felsefi Soruşturmalar*’da öncelikle, adın taşıyıcısı (kişi/nesne) ve adın gösterimi arasında kesin bir ayrım yapar. Çünkü taşıyıcı yok olabilir ama gösterim farklı yaşam biçimlerinde devam eder. Wittgenstein, “sözün gösterimi, anlamı sadece onun olgusal karşılığında değil; onun kullanımında aranmalıdır” düşüncesiyle dil, gerçeklik ve anlam üçgeninde, “yaşam biçimi” kavramıyla beraber öteki uz-

laşımına ya da dil oyunlarına bir ayrım ve farklılık alanı oluşturur. Bunun aksini düşünmek Wittgenstein’a göre, eski metafizik/felsefe anlayışının yarattığı bir nevi “ruh hastalığı”dır. Hatta filozofların “zaman”, “yaşam”, “bilgi”, “doğruluk” gibi kavramları felsefi soru hâline getirerek onlara birer öz ve nesne araması, sanki bu sözcüklerin/kavramların tıpkı taşıyıcıları olan adlar gibi bir nesnesi olduklarını sanmaları bu hastalıklı durumun en önemli göstergesidir (5).

Peki ikinci dönem Wittgenstein’da bir kavram/sözcük nasıl anlaşılmış olur? Bu soruya Wittgenstein’in vereceği cevap “yaşam biçimi” olacaktır. Wittgenstein, bir dilin düşünülmesinin bir yaşam biçimi ve onun dayandığı farklı uzlaşımaların düşünülmesiyle olabileceğini, bu bağlamda anlamın da yaşayarak edinilebileceğini söylemektedir. (Eski metafizik anlayışından koparak) bir dilde (filozoflar gibi) kavramsal yetkinlik kazanmak, dilsel ve dilsel olmayan toplumsal edimlere de hâkim olmayı gerektirir. Belki de Wittgenstein’in felsefesinin herkes için *[katharsis]* yaratacak etkisi kendisini böyle gösterebilecektir. Ancak, yaşam biçimine yabancı ve onun için gerekli olan uzlaşımı bilmeyenler, Wittgenstein’in dil oyununa katılamaz. Dolayısıyla Wittgenstein, anlamı pütürlü zemin üzerinde bir ağ gibi örerken, yaşam biçiminin uzlaşım ile beraber bağlı olduğu temel kavram olan, “dil ile dilin iç içe geçtiği etkinliklerin bütünü” olarak “dil oyunları”nı kurgular (6).

Dil oyunları, bir sıra dilsel ifade, birden çok sözcüğün kullanımı ve ona eşlik eden başka eylemlerden oluşur. Wittgenstein “dil oyunu” kavramını tanımlamaz. Belki de ikinci dönem felsefesinin temel kavramı olduğu için “temel olan temellendirilmez” görüşüyle açıklayabiliriz bu durumu. Dil oyunu için örnek model, satranç oyunu ve *Felsefi Soruşturmalar* kitabındaki bir yapı ustası ve çırağının anlaşmasını anlatan meşhur olaydır. Yaşanan bir olayı anlatmak, masal anlatmak, Augustinus’un Wittgenstein’in “gösterici öğretim” olarak adlandırdığı betimlemesi, öğretmenin bir çocuğa matematik problemi çözdürmesi vb. durumlarda dil oyunlarına örnek olarak verilebilir (7).

Wittgenstein’in dili matematiksel bir toplam yerine canlı ve üreyen bir *organizma* olarak görmesi, ikinci dönem felsefesinin en önemli alâmet-i farikası olarak görülebilir. Dolayısıyla Wittgenstein, her şeyi dile indirgemesi yönündeki şiddetli eleştirilere karşın, dil oyunu ve yaşam biçimi gibi kavramlarıyla, eski metafizik anlayışından bağımsız olarak, gündelik dili kullanarak yaşamla iç içe geçen bir bakış açısı sunmaktadır. Böylece *Felsefi Soruşturmalar*, tek boyutlu bir insan kurgusunun ötesinde, yaşayan bir

dil oyunları felsefesi sunmaktadır. Anlam bir örümcek ağı gibi pütürlü zemin üzerinde yeni yaşam deneyimi/biçimleriyle şekillenen dil oyunları ile yeniden tekrar tekrar örülebilir. “Dil oyunları değişince kavramlar değişir ve kavramlarla birlikte sözcüklerin anlamları da” (8). Wittgenstein’in bir çalışan görevli örneğinde olduğu gibi, bu görevlinin işlevi değişince anlamı da değişir. Çalışana yeni bir iş, işlev verilince anlam ağı yeni dil oyunları ile yeniden örülür. Wittgenstein’a göre, “anlam kullanımdır” düşüncesi burada, “faydalı olan cümlelerin doğru olduğunu” söyleyen pragmatist bir bakış açısı değil; aksine, dil oyunlarının eşlik ettiği dildeki anlamsal çoğulculuğa olanak sağlamaktadır (9).

Böylece Wittgenstein, “heterojen parçalardan oluşan bir varlık olarak dil”in, onu kullanan insanın yaşamının içine giren farklı yolların (*holzwege*, Heidegger’in patikaları) bir labirenti gibi sonsuz çeşitlilikte dallanıp budaklanarak [öteki] dil oyunlarına olanak sunduğunu vurgulamaktadır. Wittgenstein dildeki bu dallanıp budaklanmayı dil oyunlarının aralarındaki ortaklığı açıklayan “aile benzerliği” metaforuyla beraber incelemektedir. Örneğin tavlada dama-satranç oyunları arasındaki benzerlikler gibi...

İkinci döneminde geçiş yaptığı pütürlü zeminde Wittgenstein, dil oyunları ile bir anlam teorisi kurulumuştur. Burada dil ve gerçeklik/dünya arasında, *Tractatus*’ta savunulan uygunluk düşüncesinden koparak çeşitli bağıntı tarzlarından söz edilir. Wittgenstein bu bağıntı tarzlarını dilin dünyaya [çeşitli dil oyunları ile] eşlik etmesi şeklinde açıklar (10). Başka bir deyişle: Dil yaşayan ve üreyen bir organizma olarak –farklı ve öteki yaşam biçimleriyle şekillenmiş– dil oyunları ile dünyaya/gerçekliğe eşlik eder.

Jacques Derrida

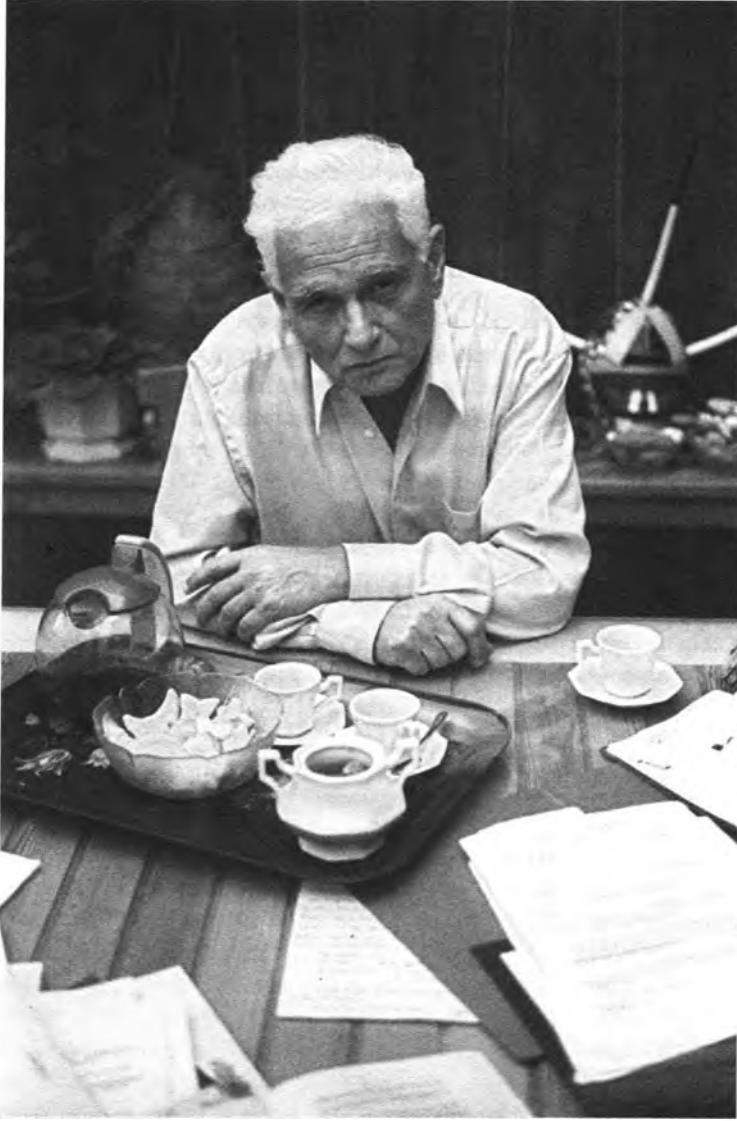
Wittgenstein’in ikinci döneminin Derrida’nın yapısökümcü felsefesiyle etkileşimi, her iki filozofun felsefi tavırları, dil ve yazı/yazma oyunları kavramları açısından değerlendirilebilir. Derrida’nın kökenlerini Heidegger ve Nietzsche’den alan felsefesine karşılık, Wittgenstein’in Russell ve Mill felsefelerinden gelen dil anlayışını beraber incelemek doğal olarak Rorty’nin ifadesiyle birçok karşıtlığı da beraberinde getirmektedir (11). Şöyle ki, Derrida felsefe tarihindeki metinleri yapısöküme uğratarak, örneğin Platon’un *Phaidros* diyalogundaki *Pharmakon* örneğinde olduğu gibi, bir felsefi gelenek, bulunuş/mevcudiyet metafiziği eleştirisi yaparken, Wittgenstein

felsefe tarihi metinlerini hiç incelemez; hatta felsefe tarihine tümüyle yabancılaşmış bir tavırla yaklaşarak düşüncelerinin kendinden önceki filozoflardan ve onların felsefi sorularından tümüyle farklı olduğunu *Tractatus*’un önsözünde özellikle belirtir. Wittgenstein ve Derrida kitabının yazarı Henry Staten, *Mavi Kitap*’ta, Wittgenstein’in Derrida’dan önce “dil oyunu” kavramı ve yukarıda belirtilen felsefe geleceği eleştirileriyle yapısökümcü bakış açısına sahip olduğunu vurgulamaktadır.

Wittgenstein nasıl dil oyunları kavramını tanımlamıyorsa Derrida da yapısöküm kavramını, belki de felsefesinin temel kavramı olduğu için tam olarak tanımlamaz. Derrida’ya göre, yapısöküm kavramı sadece bir metin okuma stratejisi olmasının ötesinde “bulunuş/mevcudiyet metafiziği” eleştirileriyle beraber öznenin –metinde yazarın– anlam/hakikat açısından artık merkezî dayanak noktası olmasına son verilmesidir. Derrida “metin dışında hiçbir şey yoktur” diyerek yapısökümün oyun alanını belirlemektedir. Yapısökümü, metnin içinde, içsel/metne içkin ve metinlerarası olan bir felsefi [karşı okuma] etkinliğidir.

Öte yandan Derrida, yapısökümünde eleştirdiği Batı Felsefesi’nin temeli olan metafizik sistem içinde yer alan, o kültürde yetişmiş bir filozof olarak ikili bir felsefi oyun da (*double game*) oynar. Bu noktada, Wittgenstein ve Derrida’nın felsefi tavırları yakınlık gösterir. Wittgenstein *Felsefi Soruşturmalarda*, soruşturmasının amacının felsefi bir metot geliştirme değil, aksine eski metafizik/geleneksel felsefe anlayışıyla, Wittgenstein bölümünde belirtildiği gibi, oluşmuş kavramsal yanlışların kendi ifadesiyle “bir nevi ruh hastalığının” terapiyle çözülmesi ya da [*katharsis*] yaşatılmasıdır. Ayrıca *Felsefi Soruşturmalarda* Augustinus’tan yaptığı alıntıda, onun çocukluğunda dili nasıl öğrendiğine ilişkin değerlendirmeleri yapısökümcü bir tavır olarak değerlendirilebilir (13.) Wittgenstein, Augustinus anlatımındaki dilin hangi sözcüklerin hangi nesneleri gösterdiğini kavranması şeklinde öğrenilmesinin, salt bir anlaşmalar sistemini gösterdiğini; ancak dilin bundan daha fazlası olduğu söyleyerek dildeki gösterici öğretimin ötesine geçen bir yaklaşım sergiler. Dil, ona eşlik eden dil oyunları ile, belirlenmiş olduğu iddia edilen göstergelerden daha fazla bir anlam alanı sunar.

Derrida Batı Felsefesi’nin düşünme mantığını belirlediğini düşündüğü, öznenin/insanın ve var olmanın merkezde olduğu, bulunuş/mevcudiyet metafiziğinin yerleşikleşme takıntısının şiddet içerdiğini ifade et-

tedir. Şiddet, bu anlayışın söz-yazı, dost-düşman, kimlik-farklılık, kadın-erkek, siyah-beyaz gibi dikatomilerle (karşıtlıklarla) çalışmasından kaynaklanır. Önceden varsayılan bir merkez ekseninden belirtilen karşıtlıklardan birini diğerlerine tercih edip öne çıkararak temellendirilir. Bu nedenle Derrida yapışökümle kurucu merkez/dil sistemi yerine dipnotlarda yer alan minör bir dil sistemi ya da [öteki] dil oyunlarının, metnin merkezi olabileceğini göstermeye çalışır. Böylece her edimiyle şid-

yapışökcü eleştirisinde yazı ve söz ikiliği önemlidir. Bulunuş/mevcudiyet metafiziği bu ikilik arasından söze öncelik vererek çalışır. Derrida bu düşünme mantığını söz merkezci (*logocentrisme*) bir yapı olarak tanımlar. Söz kendini bu merkeze dayandırırken, yazı ise yokluğunu gerektirmektedir. Derrida bu nedenle yapışökümünü dilsel bir pratik olarak değerlendirerek dilsel çözümlmelerle aynı zamanda bulunuş/mevcudiyet metafiziğinin merkezinin, merkez olmamasını gerçekleştirebilecektir. Bu neden-

le F. Saussure'ün dilin tamamen uzlaşım sal göstergelerden oluştuğu fikri yapışökcü eleştirisi açısından Derrida'ya kolaylık sağlamıştır (15). Burada da görüldüğü gibi Derrida yapışökcü, gösterenin nedensizliği ve metafiziğinin temelsizliği eleştirilerini uzlaşım sal dil felsefesi kuramlarıyla yapabilmektedir. Çünkü söz konusu dilsel sistem, yerleşik, sabit bir merkezi olanaksızlaştırır. Göstergeler her zaman karşılıklı olarak birbirlerini belirler. Anlam Wittgensteinci *pütürlü zeminde*, ancak diğer göstergeler arasındaki farkta açığa çıkar. Bu noktada Derrida'nın yapışökcümünde dil, dilsel süreçlerin yer aldığı bir farklılaşma/*differance* sürecinin oluştuğu oyun gibi bir dizge olarak anlaşılabilir. Anlam yapışökcümlerle beraber tek bir hakikate indirgenmez. Bulunuş metafiziğinin belirlediği şiddet olumsuzlanır ve anlam ertelenir. Anlamın ertelenmesi, onun okuyucuya bırakılarak farklı hakikatlere, [öteki] dil oyunlarına olanak sağlanmasıdır. Derrida'nın yapışökcümü salt bir yıkım değil, farklılaşma/*differance* oyununun devamı için işleyen bir yapı sökme, Wittgenstein ifadesiyle bir *Zerzettelung/Zerlegung* (Alm: Söken, parçalara ayıran) edimidir.

Wittgenstein ve Derrida ile ilgili bir yazıda son sözü söyleyebilmek zor olsa da; sonuç olarak, Wittgenstein'in kitaplarındaki yazım biçiminin birçok filozof ve felsefi gelenekten farklı olarak argümanı söken, ayrıştıran ve parçalara ayıran, *Zerzettelung/Zerlegung* biçiminde olması; Derrida'dan önce Derrida bir yapışökcümün bir şekilde Wittgenstein metnlerinde görülebilesidir. Başka bir deyişle, ikinci dönem Wittgenstein terminolojisiyle ifade edilirse, dil oyunları arasında olduğu gibi, Derrida felsefesiyle Wittgens-

tein'in dil felsefesinin bir aile benzerliği gösterdiği söylenebilir. Bu bağlamda Derrida'nın yapısökümü de metin sınırları içinde farklılaşan/difference bir Wittgenstein yorumu olarak öteki dil oyunlarından biri olabilir.

Ancak Derrida'nın metin sınırları içindeki "yazma/yazı oyunları"na odaklanmış herhangi bir kurucu merkez tarafından belirlenmemiş öteki anlamlara da yer açan yaklaşımı, Wittgenstein'da metin analizi açısından tam karşılığını bulmaz.

Wittgenstein'in yazma edimi ya da metin ile ilişkilendirilebilecek olan nadir açıklamalarından biri *Kültür ve Değer* kitabında "Kalemle düşünüyorum. Aklım/kafam, elime kalem olarak yazmaya başlamadan herhangi bir düşünme ediminde bulunmuyor" şeklindedir (16).

Ne de olsa oyunun ne menem bir şey olduğu, oyun oynanmaya başlamadan anlaşılamaz.

Dipnotlar

- (1) Wittgenstein'in Russell'a yazdığı mektubun son kısmında not olarak belirtilen ifadedir. Mektuplar, Russell tarafından tarihlendirilmiştir. Soykan, Ö.N (1995). Russell, Keynes ve Moore'a Mektuplar, *Felsefe ve Dil*, s. 585.
- (2) Karagöz, U (2017). "Introduction", *Language Game*, s.1.
- (3) Wittgenstein, *Philosophical Investigations*, §107.
- (4) Wittgenstein, age, §133.
- (5) Wittgenstein, *Zettel*, p714-715 alıntılan Soykan, Ö. N (1995), *Felsefe ve Dil*, s. 81-88.
- (6) Soykan, Ö. N, age, s. 81-88.

(7) Soykan, Ö. N, age, s. 87.

(8) Wittgenstein, *On Certainty*, New York, Harper & Row Publishers, 1969, s. 65.

(9) Soykan, Ö. N, age, s. 85.

(10) Wittgenstein, *Schriften* 3, s. 50. Alıntılan Soykan, Ö. N. (1995), *Felsefe ve Dil*, s. 81-88.

(11) Rorty, R. (1984), "Signposts along the way that Reason went", *London Review of Books*, 16-29 Februar, s. 5.

(12) Orban, Jolan (2018) "Language Games, Writing Games-Wittgenstein and Derrida: A Comparative Study", online source, *University Janus Pannonius Pecs*, Hungary.

(13) Wittgenstein, age, §89.

(14) Rutli, Erman Evren (2016) "Derrida'nın Yapısökümü", *Temâşâ*, Sayı 5.

(15) Ege, Ragıp (2005) *Derrida* çalışması online kaynak: <http://turcologie.u-strasbg.fr/ege-derrida2.pdf>

(16) Wittgenstein (1980) *Culture and Value*, s. 106. Alıntılan Orban, Jolan (2018) "Language Games, Writing Games-Wittgenstein and Derrida: A Comparative Study", online source, *University Janus Pannonius Pecs*, Hungary.

Kaynakça

DASTUR, Françoise, "Play And Messianicity: The Question of Time and History In Derrida's Deconstruction" A Companion to Derrida iç. ed. Zeynep Direk, Leonard Lawlor, Wiley Blackwell Pub. Oxford, 2014, s.180 – 193.

EGE, Ragıp, *Derrida*, online kaynak: <http://turcologie.u-strasbg.fr/ege-derrida2.pdf>, 2005.

KARAGÖZ, Umut. *Language Game: Is the metaphysical status of "language game" in later Wittgensteinian philosophy of language revolutionary or not?*, LAP Lambert Academic Publishing, 2017.

SOYKAN, Ömer Naci. *Felsefe ve Dil: Wittgenstein Üzerine Bir Araştırma*, İstanbul, Kalcı Yayınevi, 1995.

STATEN, H. *Wittgenstein and Derrida*, Oxford, Basil Blackwell, 1985.

WITTGENSTEIN, Ludwig. *Philosophical Investigations*, trans. by Anscombe G.E.M, New York, Macmillian Publishing Co.Inc.1968.

YAZAR

Umut Karagöz

Araştırma alanları dil felsefesi, çocuklar için felsefe (P4C) ve eğitim felsefesi üzerinedir. Felsefe-Edebiyat ilişkisi ve film analizi çalışmaları ilgisini çekmektedir. İkinci dönem Wittgenstein Dil Felsefesi üzerine, *Language Game: Is The Metaphysical Status Of Language Game?* In *Later Wittgensteinian Philosophy Of Language Revolutionary Or Not?* ismiyle yayınlanmış bir kitabı bulunmaktadır. Wittgenstein, çocuklar için felsefe ve eğitim felsefesi konularında kongre ve sempozyumlara katılmıştır. Ayrıca, PO ve UNICEF şemsiyesi altında Türkiye ve Dünyada düzenlenen liselerarası felsefe olimpiyatlarında jüri üyeliği yapmaktadır.

KANT'IN KİTAPLARINI OKUMAK NEDEN ZORDUR?

FEVZİ BARIŞ AKPINAR

Yaşamınız boyunca sadece kolay anlayabileceğiniz kitaplara bakarsanız, bu hiç kitap okumadığınız anlamına gelebilir.

Okumak, özgür olmadığının bilincinde olabilen insanın özgürleşmeye dönük en önemli adımıdır. İlişki kurmak ve bunları düzenlemek, anlamak için emek vermek ve bunları diğerleriyle paylaşmaya çalışmak özgürleşme eğilimidir. Burada “emek” kelimesi çok önemli. Neden? Hemen hemen her birimiz ders çalışırken böyle bir deneyime sahip. Özellikle çocuk ve gençler hatta her yaşta öğrenciler bazı kitapları –dersleri– okunamaz, erişilmesi ve anlaşılması zor olarak algılar.

Neden çocuk ve gençlik dönemimizden sonra çoğunlukla okumalarımızda hiç zorluk çekmeyiz? Çünkü çoğunlukla anlayabileceğimizi seçeriz. Anlayabileceğiniz bir şeye bakmak, bildiğiniz şeyleri tekrar gözden geçirmekle aynı şeydir.

En çok satan kitapların çoğunu, özellikle de kurgusal olmayan, edebî olmayanları görmek için dikkatli bir göz atmanızı öneriyorum.

Örneğin, bir zamanlar “en çok satan” bir kitap vardı, “Dünya Düz”. Orijinal adı “The World is Flat”. Türkiye’de Boyner yayınlarından çıkan ve yine Boyner giyim mağazalarında yazar kasa yanında satılan “bestseller” kitaplarından biri. Bizde ilk olarak 2006 yılında çevrilmiş ve 10’un üzerinde baskısı yapılmış. The New York Times’ın ünlü köşe yazarı Friedman tarafından yazılan bu kurnaz kitap, ilk olarak “dünya düz” gibi sansasyonel bir başlık, sonrasında “yirmi birinci yüzyılın kısa tarihi” gibi teorik ifade veya kavram kullanıyor. Yazar herkesin bildiği “dünya yuvarlaktır” önermesinin yerine “dünya düz” diyor ve bu önermeyi açık bir şekilde küreselleşme üzerinden ifade ediyor: Amerika’dan kalkan bir uçağın çok uzak bir ülkeye, Çin veya Hindistan’a kısa sürede gittiğini ve bu ülkeler arasındaki rekabetin inanılmaz boyutlarda olduğunu açıklıyor. Aslında hepimiz biliyoruz ki, küreselleşme ortalama bir okuyucu için günlük gazetelerdeki haberleri karıştırarak anlaşılabilir bir kavram. Üstelik bu küreselleşmenin sadece bir yönü ve çok basit. Ama yazar bunu iyi bir adla, yani “Dünya düzdür” diye yazmayı biliyor, bu da sizi korkutuyor. Çok yeni bir şeye baktığınız düşü-

nüyorsun. Onu okuduktan sonra, onun çok makul olduğunu düşünüyorsun. Özetleyelim, en çok satanlar için iki kural var: ilk kural, bilmediğiniz bir ifade zaten bildiğiniz şeyleri söylemek, ikinci kural ise şu anki ifadeyi tekrarlamak ve daha sonra bazı örnekler vermek; iki kural tekrarlanır ve tekrarlanır ve başarılı olurlar – bu en çok satanlardır.

Bu nedenle, benim için bu, tam olarak doğru bir okuma değildir ve gerçek anlamda okumak her zaman zordur. Zorluk, kurgusal ya da kurgusal olmayan klasik bir edebî çalışmada ya da Kant'ın *Saf Aklın Eleştirisi* gibi teorik, klasik felsefenin bir eseri olup olmadığına yatar. Bu çalışmaları okuduğumda, bunları organik şeylere dönüştürmeyi, bir anlamı okumayı ve üzerinde ustalaşacağım bir dünyayı yaşamayı umuyorum.

Kant'ı okurken, bu çalışmanın arzu ve isteklerinize direniyor olduğunu görüyorsunuz. Tüm okuma süreci aslında bir güreşe dönüşebiliyor. Okuduklarınıza bir şey koymak, bunu anlaşılabilir kılmak, bir çerçeve, biçim, bir desen vermek istiyorsunuz. Okumanın, kendi inatçı irademizi ve işin kendisinin ayrılmaz doğasını keşfetmemize izin vermekten başka bir şey olmadığını görüyorsunuz. Bu iş ücretsizdir, okuma sürecinde evcilleştirilmediğinizi anlarsınız. Kant'ın epistemolojisini okuduktan sonra, bunu anladığınızı söyleyemezsiniz fakat derinliğiniz genişletilmiştir, sanki uzun bir mücadeleden sonra, güçlü bir spor yapmış gibi hissedersiniz. Manevî, fiziksel bir egzersiz.

Kant'ın kuramlarında gerçekten iki türlü zorluk vardır; birincisi teorik spekülasyonu son derece güçlüdür, ikincisi spekülatif felsefesinin dayanağı idealizmdir.

Dünyayı değiştiren en önemli fikir olaylarının başında gelen “Aydınlanma Çağı”, insana dair bütünsel, tarihsel bir olgudur. Bu kadar geniş bir yelpazede farklı içerikle uğraşmak için Kant'ın bazı kavramlar yaratması ve yeni fikirler ortaya çıkarması, böylece yeni kavramların ve yeni fikirlerin ifadesi arasında mantıksal bağ kurmak zorunda kalması, bu büyük fikir insanını anlamadaki zorluklardan biridir. Kant'ın düşüncelerini ifade ederken kullandığı dil, ifadeler, kendisine ait olan özgün terimlerdir ve bu yönüyle bir ölçüde belirsizlik taşıması olağandır. Bırakın Türkçe çevirileri, Kant'ın çalışmalarını Almancadan İngilizceye çeviren akademisyenler bile Kant'ın terminolojisinin belirsizliği konusunda kişisel bir deneyime sahip olup onun argümanlarının gücünden etkilenip felsefesine hayranlık duymuşlardır (1).

Kant'ı okumak Almancayı iyi bilenlerin hatta anadili Almanca olanların bile kolaylıkla üstesinden geleceği bir iş değildir. Kant'ın doğrudan Almancadan çalışmalarını okuyanların bile, karmaşık cümleler ve filozofun ilginç terminolojisi karşısında başları ağrıyacak ve Kant'ın terimlerinin özgün terimlerle çevrilmesi gerektiğini düşünenler, insanların kafasını karıştıracaklardır.

Kant'ın eserlerinde varolan bu cümle düzeninin ve terminolojinin belirsizliği, eserlerini hedef dile çeviren çevirmenler tarafından istenmeden eklenen ifadelerle sebep olmuştur. Bu eklemeler ile oluşan Kant hakkındaki düşüncelerin türevleri aslında Alman olmayan tüm okuyucular için çok fazla sorun yaratmıştır. Üstelik Almanca ve Türkçenin farklı dil grupları içinde olması Kant'ın okunması için bir diğer sorundur. Bir metni çözmek, sözcüklerin ne demek istediklerini; yani taşıdıkları anlamları çözmekle, çevrilecek düşünce ve anlamın diğer dille kazanacak olduğu anlamsal ve işlevsel eşdeğerde başka bir söylem meydana getirmekle mümkün olabilir (2). Bu dönüşüm sürecinde anlamda ve işlevde kaymaların olması, felsefe ile serüveni Batı ülkelerine göre çok yeni olan Türkiye için yine olağan karşılanmalıdır. Diğer taraftan Almanya'nın uygarlık sürecinde kendi dilini kullanmada taşıdığı eksiklik duygusu on dokuzuncu yüzyılın başlarına kadar etkisini sürdürmüştür. Çoğu Alman yazar, düşünür, edebiyatçı, on sekizinci yüzyılın sonlarına kadar eserlerinin birçoğunu Latince yazmış, Almancanın insanı karşılamada ve anlamada yetersiz olduğunu düşünmüştür. Genel olarak, Batılı ülkeler ile karşılaştırıldığında, orta tabaka aydınları ile aristokrat üst tabaka arasındaki duvar Almanya'da çok yüksektir (3). On sekizinci yüzyıl orta tabaka aydınlarının – Kant da o dönemde bu orta tabaka aydınlarının en bilinenlerindendir– topluma karşı kendilerini gösterbildikleri alan siyaset ve ekonominin uzağındadır. Bu, Almancada “tamamen düşünsel olan” dediğimiz şeye; kitaba, bilime, dine, sanata, felsefeye ve içsel zenginliğe, bireyin ağırlıklı olarak kitap yardımıyla “eğitime”, kişiliğe dayanır (4).

Dolayısıyla, Kant öne çıkan sosyolojik sebeplerle içsel zenginliğini en açık biçimde felsefesine yansıttı. İçsel zenginliğin felsefi kavramlar yaratmada ne derece önemli olduğu ortadadır ve çevirmenlerin korkulu rüyası da tam bu noktada başlamaktadır.

Kant bu içsel zenginliği Almanca olarak yansıtmaktan kaçmadığı halde Leibniz ve Wolff gibi Alman meslektaşları ondan önce, Latinceyi felsefi kreasyonlar yapmak için kullandılar. Wolff Almanca yazmayı denemiş olsa da, bu girişim, sözlerinin zor ve kaba

olduğu ve düşüncelerinin kaotik olduğu eleştirisi ile karşılaşmıştır. Bu bağlamda Kant için takip edilecek hiçbir dilbilgisi örneği yoktur ve kendi yolunu geliştirmek için tamamen yalnızdır.

Bu tamamen Kant'ın felsefi düşüncesini anlamak için onun açısından entelektüel bir trajedidir. Ne yazık ki, Kant daha sonra işini çok kolay yapmak istemediğini açıklamıştır, çünkü profesyonellerin dışındaki okuyucuların çalışmalarını okumasını beklememektedir.

Bir başka durum da, Kant'ın yazılarının acelesi ve yaşlılığından kaynaklanan fiziksel ve psikolojik karışıklığıdır. O dönemde Avrupa'da soyluların pek çok filozofu kendi felsefelerini yaratmaya odaklanabilirken sabit bir maaşı olmayan Kant, yaşlılık döneminde aynı zamanda "öğretmek" ile uğraşmıştır.

Kant bildiğimiz anlamda ilk felsefi eserini yazdığı zaman ölüme yakındı. 57 yaşında "ilk eleştiri"yi yazdı; *Saf Aklın Eleştirisi*. Bundan sonra, kendinden memnun olmadı ve altı yılını bu eserini gözden geçirmek için harcadı. 1787'de *Saf Aklın Eleştirisi*'nin revize edilmiş bir versiyonunu yayınladı. Bunu 1790'da yazılan *Pratik Aklın Eleştirisi* takip etti. Bu durum filozofun yazılarının çoğunun 60'lar ve 70'ler

arasında çok hızlı bir şekilde yazıldığı anlamına gelirken, on sekizinci yüzyılda Avrupalıların ortalama yaşam beklentisinin ortalama olarak sadece 40 olduğunu da unutmamak gerek. Sonuçta Kant'ın önemli eserlerinin tamamı 65 ve 70 yaş civarında, eski çağın havasıyla tamamlanmıştı. Dilinin zorluğu ve kavram yaratmaya yönelik acele etmesinin de kaçınılmaz sonucu, zor anlaşılması oldu.

İçeriğin karmaşıklığına ek olarak, Kant'ın ideolojik meselelere duyarlılığı, yazılarının okunmasının zor olmasının nedenlerinden biridir.

Kant, ahlak metafiziği ve Tanrı'nın varlığı gibi hem Avrupa entelektüel geleneğinin hem de halkın ilgilendiği sıcak konular ile uğraşmış ve sonuçta dönemin iki popüler zümresi için zıt görüşlere ulaşmıştır. Sonuç, her iki tarafın karşı çıkması ve Kant'ın saldırıya uğramasıdır. Tüm bunlardan etkilenen Kant zaman zaman çelişkili ifadeler de kullandı. Tanrı hakkında herhangi bir bilgi edinme olasılığını reddetmesine rağmen, Tanrı'ya olan inancını zayıflatmak istemeyip, böylece *Saf Aklın Eleştirisi*'nin ön-sözünün ikinci baskısında (1787), inanca yer açmak için bilgiyi inkâr ettiğini açıkladı (5).

Kant, Tanrı'ya inanmış gibi görünse de, yaşamı boyunca örgütlü dini eleştirdi ve felsefenin özerkliğini ilahiyattan uzaklaştırdı (6).

Aslında dönemin Prusya Kralı II. Frederick William, Kant'ı, felsefesinin geleneksel teolojiyle olan anlaşmazlığı nedeniyle uyardı: "Çok fazla fayda sağlayıp, direnmeye devam ederseniz, kendiniz için hoş olmayan sonuçlara neden olursunuz" (7). İşte Kant bu türden baskı ve tehditleri azaltmak için de oldukça karanlık ve karmaşık yazmıştır.

Bu yazıda amaç okuyucuyu Kant'tan uzaklaştırmak değil, Kant'ı okumaya yeni başlayanların önlerine çıkacak psikolojik engelleri tanımlamaktır.

Bir düşünürün temel eserlerini okumak o kadar da korkutucu olmasa gerek. Şunu biliyoruz ki felsefenin soğuk gibi görünen yüzünün altında, barışçıl, kuşatıcı ve sevgi dolu bir dünya anlayışı yatar. Bu anlayışın tarafında olmak da bir ölçüde emek gerektirir. Her ne kadar zorlayıcı kavramlar ve ifadelerle anlatmaya çalışsa da Kant, yaşadığımız dünyanın en barışçı aydınlarından biridir. Onun birleştirici felsefesi zamanının dışına taşmıştır. Kantçı gelenek içindeki soru, zamanın akla bağımlı veya akla bağımsız olup olmadığıdır ki Kant'ın her ikisine de sahip olmak istediği görülüyor (8). Yaşadığımız çağda ona ihtiyaç duyuyoruz. Filozofun düşüncelerinin altında; on sekizinci yüzyılda, Almanya'da, orta sınıf aydınlarının

geliştirdiği bireycilik anlayışı yatar. Sınıfsal bir mücadeleye olmasa da dönemin orta sınıf Alman düşünürleri özbilinç açısından oldukça gelişmiş ve ülkeye dağılmışlardır. Ülke zaten dağınıktır ve bir amaç etrafında bütünleşmiş değildir. Dönem Prusya'sındaki dağınık tablo Kant'ın da üzerinde durduğu kültür ve uygarlık kavramlarının karşılaştırılmasıyla karşılık bulmuş; kültür, "sarayın yüzyselliğine karşı" bireyin derin iç dünyasında oluşmuştur. Alman düşün hayatı, bu derin iç dünya ile kimlik bulmuştur.

Dipnotlar

- (1) Allen, W. Wood, *Kant*, Çev: Aliye Kovanlıkaya. Dost Yayınları, Ankara: 2009, s. 12.
- (2) Dilici, İsmail Zeki, Çeviri ve Dilbilim ilişkisi, Yayınlanmamış

Yüksek Lisans Tezi, Muğla, Muğla Üniversitesi Mütercim Tercümanlık Anabilim Dalı, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007, s. 4.

(3) Elias, Norbert, *Uygarlık Süreci*, Çev: Ender Ateşman, İletişim Yayınları, İstanbul: 2015, Cilt 1, s. 94.

(4) Elias, Norbert, *Uygarlık Süreci*, Çev: Ender Ateşman, İletişim Yayınları, İstanbul: 2015, Cilt 1, s. 102.

(5) Thorpe, Lucas, *The Kant Dictionary*, Bloomsbury Publishing, London, 2015, s. 177.

(6) Thorpe, Lucas, *The Kant Dictionary*, Bloomsbury Publishing, London, 2015, s. 3.

(7) Geier, Manfred, *Kant'ın Dünyası*, Çev: Erol Özbek, İletişim Yayınları, İstanbul: 2009, s. 245.

(8) *The Time Of Our Lives*, David Couzens Hoy, The MIT Press Cambridge, Massachusetts 2009, s. 2.

YAZAR

Fevzi Barış Akpınar

Araştırma alanları arasında yapısal antropoloji, tüketim toplumu, toplumsal sınıflar yer almaktadır. Bursada felsefe öğretmeni olarak görev yapmaktadır. Ulusal yayın yapan bazı dergilerde rock müzik üzerine yazıları yayınlandı. Tutkusu, gitarlar ve müzik. Sıkı bir metalci.

Modern felsefenin başlangıcı ve sonu arasında, azı çoğu üç yüz sene vardır. Klâsik tarihyazımda ve yaygın kanaate göre, modern felsefe René Descartes ile başlar lâkin “modern felsefe” tam anlamıyla Skolastisizm’den kopuşu imâ ediyorsa eğer –ki şüphesiz öyle olmalıdır–, Baruch Spinoza daha yerinde bir başlangıç okumasıdır. Ne de olsa Skolastik dönemin “tartışılmaz ve sorguya tabi tutulamaz Tanrı”sı, ilk defa Spinoza tarafından tartışmaya açılır – ve zaten Spinoza da tam olarak bu sebepten aforoz edilmiştir. Aforoz metninde bahsi geçen, Spinoza’nın “icra edip öğrettiği dehşet verici sapkınlıklar ve işlediği canavarca fiiller” (1), Skolastisizm’in Tanrı’sını hedef alan ve Tanrı’nın Doğa’ya içkin olduğunu iddia eden “aşırı” fikirlerden ibarettir. Klâsik Tanrı tanımına (tek ve aşkın) düşülen bu “ürkütücü” dipnot (sayılamaz ve içkin), felsefenin modernitesinin başlangıç metni gibidir adeta ve –hakkını teslim etmek gerekse– René Descartes ile birlikte “ilkın cevaplanması gereken” sorular da değişir: “(Felsefi sistemim için)

temel ilke olarak güvenilebileceğim şey nedir?” ya da “Her şeyi üzerine oturtabileceğim sağlamlıkta, kuşku götürmez kesinlikte ve açık-seçik bir temel var mıdır?” (2).

Baruch Spinoza ve René Descartes öncülüğündeki bu cesur girizgâh (ki Gottfried Leibniz’i unutmamak gerekir ki *Monad* teorisinin felsefi dönüşümdeki değeri yadsınamaz), on yedinci ve on sekizinci yüzyıllar boyunca “süratli” felsefi değişimlerin, Skolastisizm’den hızla kopuşun ve Aydınlanma’nın habercisidir. On sekizinci üzyılda Immanuel Kant’n taçlandıracağı Aydınlanma Çağı (3), kısacık bir zaman dilimine (azı çoğu yüz seneye) sıkışıp kalmaya hazırdır; “akıl” artık kullanılmaya cüret edilmesi gereken şey ve dahası insanın yüceliğine yapılan kuvvetli bir vurgudur. Aydınlanma Çağı boyunca, aklın bu “vazgeçilemez” konumu, yalnızca felsefe için değil; bilim, sanat, politika ya da tüm beşerî hâller için de önerilegelir.

Sapere Aude (4), Aydınlanma Çağ'ına yön veren ilke olarak, insan-
soyunun tarihsel yönünü tayin
edecek bir yüreklendirme, hare-
kete geçirme girişimidir. "Akıl",
modern felsefenin özenle ördüğü
bir yeni "kutsal" ve insansoyu ise
bu "kutsal"a tabi olması gereken
ilkel-ötesi bir varlıktır. Gelgelelim
on dokuzuncu asır için "akıl", bir
mucize sayılmaz; hatta belki "ge-
riletici" bir yanlış okumadır bu.
Ontolojinin, epistemolojinin, ah-
lakın ya da estetiğin "akıl" üzerin-
den kurgulanagelişi artık yetersiz
bir öngörüdür. Çünkü insan, ak-
letmekten önce "isteyen", "güce
yönelen", "istenç hâlindeki" bir
varlıktır. Friedrich Nietzsche'de
istenç (*will to power*), "iyi" ve
"kötü"nün prensibidir: "İyi nedir?
— İnsanda güç duygusunu, güç
istencini, gücün kendisini artıran
her şey. Kötü nedir? — Zayıflık-
tan doğan her şey" (Nietzsche,
2017, s. 9). Nietzsche'nin istenci
akılın önüne koyuşu, modern fel-
sefeden hızla kopuşun ve postmo-
dern felsefeye kesin girişin yüksek
bir ifadesidir.

Tanrı'yı merkeze alan Skolasti-
sizm'den akli merkeze alan mo-
dern felsefeye geçişin sancıları
henüz taze iken -Spinoza'nın afo-
roz edilişi ve izleyen yıllarda ise
dinî otoritenin filozoflar üzerinde
hemen hissedilecek baskısı, bu
sancının açık ifadeleriydi-; mer-
kezin, kontrol edilemeyen, üye-
rinde tahakküm kurulamayan,
bilinç içermeyen ve kurgulanma-
ya açık olmayan bir dürtüye, yani
istence kaydırılması insansoyu
için büyük bir travmadır. "Kutsal"
olan ne varsa yerle bir edildiğinde
ve insansoyunun tüm varlık için
geçerli bir ilkeye tabi olduğu ha-
kikati dillendirildiğinde, bu fikre
alışmak epey zordur.

Friedrich Nietzsche için "Tan-
rı" ve "Akıl" birbirinden tümüyle

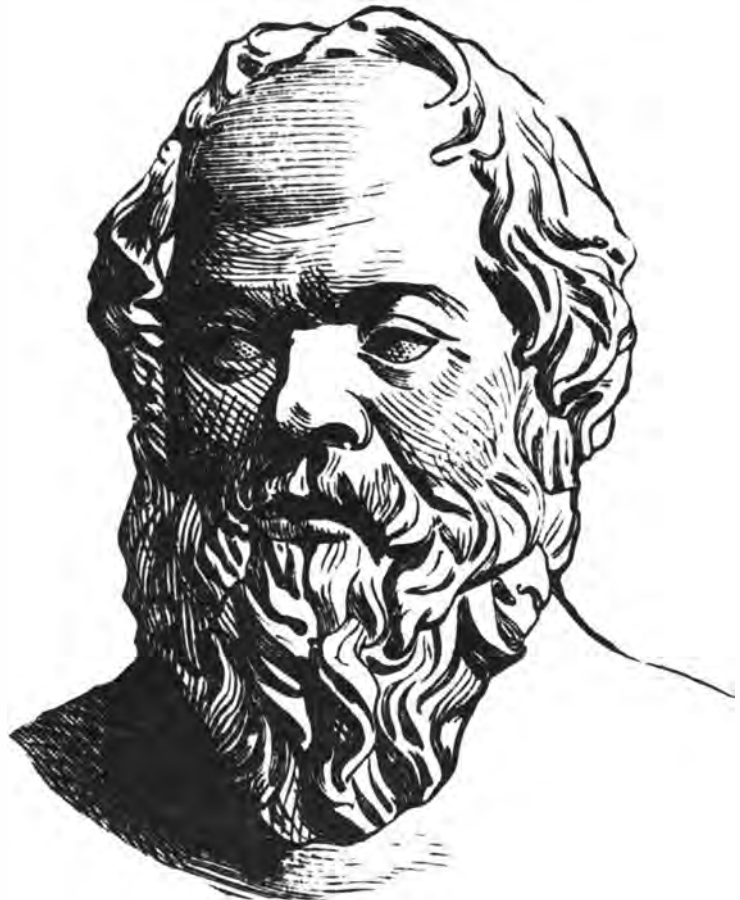
azâde kavramsallaştırmalar sayıl-
mazdı ve "Tanrı Öldü!" (5) haki-
kati, Tanrı'dan çok akli ve ahlaki
hedef alıyordu. Batı felsefesi için
"Tanrı" bir değerler bütünüydü,
akılın ve ahlakın tek bir kavramda
vücut bulması Nietzsche'nin işi-
ni kolaylaştırmış sayılırdı: "Tanrı
Öldü!" ile tüm bu "yüksek" değ-
ler hedef alınabilirdi. Bahsi geçen
ve Nietzsche'nin ölümünü du-
yurduğu Tanrı, Sokrates'ten beri
gelen bir "kurtarıcı" çağrısıydı:
"O vakitler akılcılık bir kurtarıcı
olarak kutsanmıştı" (Nietzsche,
2010, s. 15).

Sokrates ve Immanuel Kant, Batı
felsefesinin -ve dolayısıyla Batı
akılcılığının ve ahlakçılığının-
birinci ve ikinci mimarı olarak
Nietzsche'nin eleştirilerinin yö-
neldiği başkarakterlerdi. Tersten
bir okuma ile Sokrates ve Imma-
neul Kant, Batı felsefesinin "yıkıl-

ması" gereken temellerini Nietzs-
che'ye açık-seçik işaret etmişlerdi.
Nietzsche'nin onlara minneti, ne-
redeyse her metninde sezilmek-
teydi:

"Sokrates'in bu büyüleyiciliği ve
cezbediciliği, bana oldukça irkil-
tici geliyor: Çünkü Sokrates, bir
fizikçi/tabiatçı ve kurtarıcı gibi
görünüyor. O nedenle, onun, 'her
ne pahasına olursa olsun akılcı-
lık' inancının yanlışlığına dikkat
çekilmesi zorunlu bir hâl alıyor.
Çünkü, filozofların ve ahlâkçıla-
rın yozlaşmaya karşı ilan ettikleri
savaş, bizzat kendilerini yozlaştı-
racak kadar kendi kendilerini al-
datmalarına yol açmıştır" (Nietz-
sche, 2010, s. 15-16).

Nietzsche'nin üstlendiği ilk görev,
Batı felsefesinin "ahlakçı" moti-
vasyonunun yıkımıydı. Buradaki

Sokrates

ahlakçılık, özelde bir Hıristiyan ahlakçılığı olsa da (çünkü Nietzsche'nin perspektifinden görünen şey buydu ve zaten dünyaya bir papazın oğlu olarak gelmişti), her türden ahlakçılığa (ve tüm dinî kurumlara) genişletilebilir. Klâsik ahlakçılık, erdemliliğin mutluluk için izlenmesi gereken yol olduğunu söyler ve ahlakî buyruk, gücünü buradan alır. Oysaki Nietzsche'ye göre yanlış ve art niyetli bir kurulumdur bu; ona göre "İnsanın erdemi, mutluluğunun bir sonucudur" (Nietzsche, 2010, s. 35).

Bununla birlikte, Batı ahlakçılığının insanlara armağanı olan "özgür irade" kavramı da, Nietzsche'nin kritik hedeflerinden birisi sayılır: Ona göre, "İrade doktrini, aslında esas olarak, cezalandırma, yani suçlu bulma amacıyla icat edilmiştir" (Nietzsche, 2010, 43). Bu yolla; mutluluğun erdemin bir ödülü olduğunu ve her insanın özgür irade ile eylemde bulunabileceğini söyleyen ve bunu temele alan klâsik ahlakçılığın, Nietzsche ile birlikte temelden sarsıldığı görülür.

Ahlakı ve ahlakçılığı hedefe alan Friedrich Nietzsche'nin, yalnızca ahlak felsefesinde ve yalnızca ahlaka odaklanmış bir bozum yaptığı düşünülemez. Zira o, bu kritik yoluyla "insan"ın tanımına da bir saldırıda bulunmuş olur: İnsanın tanımının saldırıya uğraması/değişmesi –yani belki bin yıllardır "sahip çıkılan" o yüce, akıl sahibi, erdemli ve yüksek duyguların bekçisi "insan"ın temeline dinamit döşenmesi–; ontolojik, epistemolojik ya da estetik baştan yazımları ve yeniden okumaları da zorunlu hâle getirir. "İyi" ve "kötü" kavramlarında yapıldığı gibi, "doğru" ve "yanlış", "gerçek" ve "gerçekdışı", "güzel" ve "çirkin" gibi kavramların da tartışmaya açılması böylece elzemleşir.

Bu yolda elimizde hâlen sempatik kalabilen bir gereç vardır: "Dil" gereci. Nietzsche'nin ünlü perspektivizm düşüncesi ile, her insanın kendi perspektifinde hapis olduğuna ve kendi perspektifinin dışına çıkmaya yeteneksiz olduğuna inanılırsa (ki Nietzsche bu konuda bizi defalarca uyarır, "bu benim perspektifimdir ve herkes kendi perspektifini keşfetmeli ve onun peşinden gitmelidir" diyerek); dilin, insan için bir oyun alanı, bir kurmacalar dünyası olduğu da kesinleşir.

Aslen bir filolog olan Friedrich Nietzsche'nin (ki henüz genç yaşlarında bir seçim yapması gerektiğinde, teolojiyi bırakıp tümüyle filolojiye yönelmiştir), yaşamının önemli bir kısmını filolojiye adanması pek öyle tesadüf sayılmaz. İnsanın kendi perspektifine

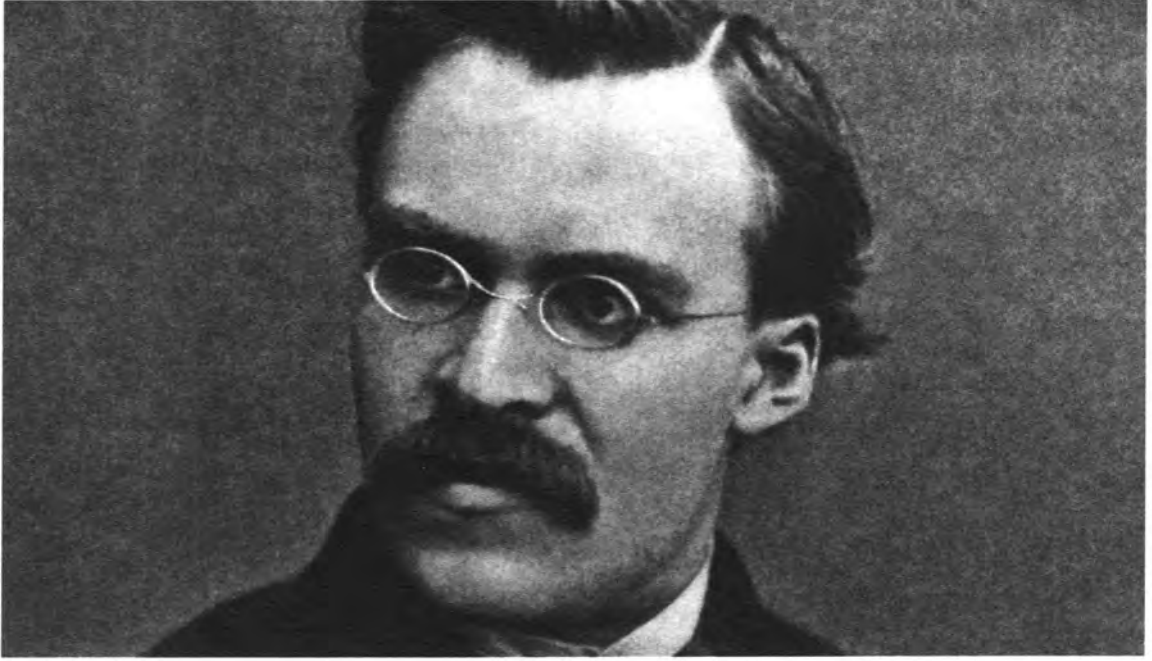
odaklanmasının yegâne yoludur bu, filolojik çaba...

Dil, ortaya çıkışı itibarıyla "yalan" üzerine toplumsal bir uzlaşıdır. Bu arkeolojik saptamanın önemi büyüktür, zirâ modern dönem felsefesi, aklın egemen olduğu dili de bir iletişim mucizesi olarak kutsar. Sözcükler ve kavramlar, insanın yüce yaratımları olarak onun özgürlüğünün de bir simgesi gibidir. Anlaşıyor ki, sözcükler, kavramlar ve dilin işleyişi üzerine başlatılacak herhangi bir sorgulama ve sorunsallaştırma hareketi, akla ve ahlaka dair bir sorgulama ve sorunsallaştırma niteliği de taşıyacaktı. Nietzsche, günümüzde pek de ünlü olmayan ve hatta dikkate alınmayan lâkin dil üzerine en önemli fikirlerini yazmış olduğu *Ahlakdışı Anlamda Doğruluk ve Yalan Üzerine* isimli son dönem yazısında şöyle demektedir:

"Birey, kendisini başka bireyler karşısında ayakta tutmak istediği kadarıyla, doğal durumlarda zihnini çoğunlukla sadece aldatma için kullanır: ama insan, aynı zamanda, zorunluluktan ve can sıkıntısından, toplum biçiminde ve sürü hâlinde varolmak istediğinden, bir barış antlaşmasına gereksinim duyar ve *bellum omnium contra omnes* ilkesinin hiç değilse en kaba biçiminin dünyasından yokolmasına çabalar. Bu barış antlaşması, yanında, o garip doğruluk güdüsüne ulaşmanın ilk adımı gibi gözükken bir şey getirir" (Çeviren: Oruç Aruoba).

Böylelikle Friedrich Nietzsche, bütün bu eleştirilerden ve itirazlardan hareketle çıkacak bir sonuç olarak da; modern dönemin meşhur "aklıselim insan"ına, erdemli ve iletişim hâlindeki yüksek bireyi-ne karşılık olarak, postmodern çağın "trajik insan"ı (6) da önermiş, ortaya koymuş olur. "Trajik insan"; kendi perspektifini kendisi adına oluşturabilmiş, istencini kendine egemen kılabilmiş –demek ki, istenci gereği ve varoluşunun özü olarak da güce yönelen ve güçsüzlükten kaçınan–, yaşamı tüm yönleri –iyisi ve kötüsü, anlamsızlığı ve absürtlüğü– ile evetleyebilen/olumlayabilen, "Ahlaksal olay yoktur, yalnızca olayların ahlaksal yorumu vardır" (Nietzsche, 2015, m. 108) şeklinde formüle edilecek ahlakî bilince erişmiş ve ahlakî bir varlık olarak "yorum" yeteneğine de sahip olan insandır.

Ve artık "trajik insan"ın varlığı, "aklı" bir kutsal olarak varoluşun temel ilkesi yapan; ahlakı, politikayı, estetiği, epistemolojiyi ve elbette ontolojiyi de bu temelden hareketle kurmaya gayret eden modern felsefenin ve Aydınlanma Çağı'nın kapanışının da en açık ve en belki de en yürekli ifadesi gibidir. Öyle

Friedrich Nietzsche

ki bu kapanışın ortaya çıkardığı sancı, hâlen tesirini sürdürür, insansoyunun o yorgun ve kendisine lânetler yağdıracak kadar “yabancı” bilincinde...

Son olarak ve son söz yine, bugün bile; çağının gür sesi ve moderniteye karşı çıkma yürekliliğinin öncüsü olarak anabileceğimiz Friedrich Nietzsche’ye aittir:

“Şu anda gidiş çok farklı, insan varlığının komedisinin henüz ‘bilincine varılmış’ değil, şimdilik biz hala trajedi çağında törelerin ve dinlerin çağında yaşıyoruz. Nedir anlamı bu hep yeniden oraya çıkan din ve töre kurucularının, ahlak değerleri üstene savaş başlatıcılarının, bu vicdan azabı, din savaşları öğretmenlerinin? Bu sahnedeki kahramanlarının anlamı nedir?” (Nietzsche, 2005, s. 24).

Dipnotlar:

(1) Tatián, Diego, *Spinoza. Bir Başlangıç*, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara: 2017; sayfa 19. Metinde Spinoza’nın neyle suçlandığı söylendikten sonra, aforoz şu ifadelerle ilan edilir: “Baruch de Espinoza’yı lânetliyoruz, sürüyoruz ve aforoz ediyoruz. Gündüz lânetlensin ve gece lânetlensin, uyumaya yattığında lânetlensin ve uyandığında lânetlensin, girerken lânetlensin ve çıkarken lânetlensin. Rab onu affetmesin. Gazap ve öfkesiyle bu adamı kavursun.” Spinoza, cemaat tarafından bu ifadelerle aforoz edildikten sonra doğduğu yer olan Amsterdam’dan göç etmek zorunda kalmış ve oldukça zorlu bir yaşam sürdürmüş ve henüz kırk beş yaşında yaşama veda etmiştir.

(2) *Meditasyonlar*’ın ilk sorusu budur ve René Descartes ilk meditasyonda zihninde kuşkuyla açık olan şeyleri elekten geçirir (duyular yoluyla edinilen bilgiler ya da matematik/geometrik önermeler gibi) ve bu gibi bilgilerin kuşku götürür olduğunu savunur (rüya argümanı ya da kötü cin argümanı ile); ikinci meditasyonda ise

kuşku duyulamaz, açık-seçik ilkeyi “Cogito, ergo sum” (Düşünüyorum, o halde varım) diyerek, her şeyden kuşku duyabilecek fakat kuşku duyduğundan kuşku duyamayacak “Ben” olarak belirlir.

(3) Aydınlanma fikri, Immanuel Kant için “insanın kendi suçu ile düştüğü bir ergin olmama durumundan kurtulması ve artık ergin olma durumuna geçişi”dir (Immanuel Kant, “*Aydınlanma Nedir?*” *Sorusuna Yanıt*, 1784). Bahsi geçen “ergin olma” durumu, kişinin, kendi aklını, kendi iradesinde kullanma yeteneğidir. ve yürekliliğidir. Yani Aydınlanma fikri, insanın aklını kendi kullanımına teslim eder.

(4) *Sapere Aude*, “Bilmeye cesaret et” şeklinde tercüme edilebilecek bir Horatius (Antik Romalı şair, MÖ 65-MÖ 8) dizesidir. Dizenin geçtiği şiirin orijinali ise şöyledir: “Nam cur, quae laedunt oculum, festinas demere, siquid est animum, differs curandi tempus in annum? Dimidium facti, qui coepit, habet; *sapere aude*, incipe. Viuendi qui recte prorogat horam, rusticus expectat dum defluat amnis; at ille labitur et labetur in omne uolubilis aeuum.” Daha sonra Immanuel Kant, Horatius’un bu dizesini “aklını kullanma cüreti göster” şeklinde Aydınlanma fikrinin mottosu hâline getirir.

(5) “Tanrı Öldü!” hakikati Nietzsche tarafından ilk kez 1882 yılında yayınlanan *Şen Bilim*’de dillendirilir: “Tanrı öldü. Tanrıdan geriye bir ölü kaldı. Ve onu öldüren biziz.” Bundan sonraki eserlerde de bu hakikat Nietzsche tarafından sıkça dillendirilir ve Nietzsche’nin son dönem felsefesinin en önemli ifadelerinden birisi olarak dikkatleri üzerine çeker. Martin Heidegger ve Gilles Deleuze başta olmak üzere, birçok yirminci yüzyıl filozofu ve birçok Nietzsche yorumcusu bu ifadenin üzerinde fazlasıyla dururlar. Gilles Deleuze “Tanrı Öldü!” üzerine şu notu düşüyor: “Tanrı öldü” kurgul değil tam anlamıyla dramatik bir önermedir” (Deleuze, 2016, s. 219).

(6) Gilles Deleuze 1962’de yayınlanan *Nietzsche ve Felsefe* kitabında trajedin özünü şöyle ortaya koyuyor: “Dionysos ortaya çıkan her şeyi, ‘hattâ en çetin acıyı’ ve olumlanan her şeyde ortaya çıkana olumlar. Çoğul veya çoklu olumlama; trajedin özü bu işte. Her şeyi bir olumlama nesnesi yapmadaki zorluklar düşünülürse trajik olan daha iyi anlaşılır. Çokçuluğun çaba ve zekâsı, başkalaşımının gücü ve dionysosça doğrama gerekiyor buna” (Deleuze, 2016, s. 24).

Kaynakça:

- NIETZSCHE, Friedrich, *Deccal – Hristiyanlığa Lanet*, Say Yayınları, İstanbul: 2017.
- NIETZSCHE, Friedrich, *Şen Bilim - Ana Metin*, Say Yayınları, İstanbul: 2005.
- NIETZSCHE, Friedrich, *Putların Alacakaranlığında*, Alter Yayınları, Ankara: 2010.
- NIETZSCHE, Friedrich, *Ecce Homo*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul: 2018.
- NIETZSCHE, Friedrich, *İyinin ve Kötünün Ötesinde*, Say Yayınları, İstanbul: 2015.
- NIETZSCHE, Friedrich, *Böyle Söyledi Zerdüşt*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul: 2011.

TATIÁN, Diego, *Spinoza. Bir Başlangıç*, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara: 2017.

HEIMSOETH, Heinz, *Kant'ın Felsefesi*, Doğu Batı Yayınları, Ankara: 2014.

DESCARTES, René, *Meditasyonlar*, Alfa Yayınları, İstanbul: 2017.

DELEUZE, Gilles, *Nietzsche ve Felsefe*, Norgunk Yayınları, İstanbul: 2016.

Ahlakdışı Anlamda Doğruluk ve Yalan Üzerine, Çeviren: Oruç Aruoba

<https://www.cafrande.org/ahlakdisi-anlamda-dogruluk-ve-yalan-uzerine-friedrich-nietzsche/> (Erişim tarihi: 13 Ekim 2018, 15.30)

YAZAR**Hamza Celâleddin**

Temel çalışma alanları Ölüm Felsefesi, Dil Felsefesi ve Egzistansiyalizm'dir. Yazıları çeşitli dergilerde ve gazetelerde yayınlanmıştır. Yazılarının yanı sıra *Katil Nietzsche Asker Kant* (Edebi Şeyler, 2017) ve *Dehşetli Peygamber Zarif Cellat* (Edebi Şeyler, 2018) kitaplarının da yazarıdır. Herakleitos, Kierkegaard, Schopenhauer, Nietzsche ve Camus'yü izlemekte; yersiz-yurtsuzluğa ve yürümenin yaşamsallığına inanmaktadır.

PERDENİN GERİSİNDEKİLERE BİR EL VE YENİDEN ANLAM: YAPISÖKÜM, POSTKOLONYALİZM, MADUNLUK

SEM ÇAMLIDAĞ

Yapısöküm, Postkolonyalizm, Madunluk

Gayatri Chakravorty Spivak

Çeviri: Soner Torlak

Zoom Kitap, 187 sayfa,

Ekim 2017, İstanbul.

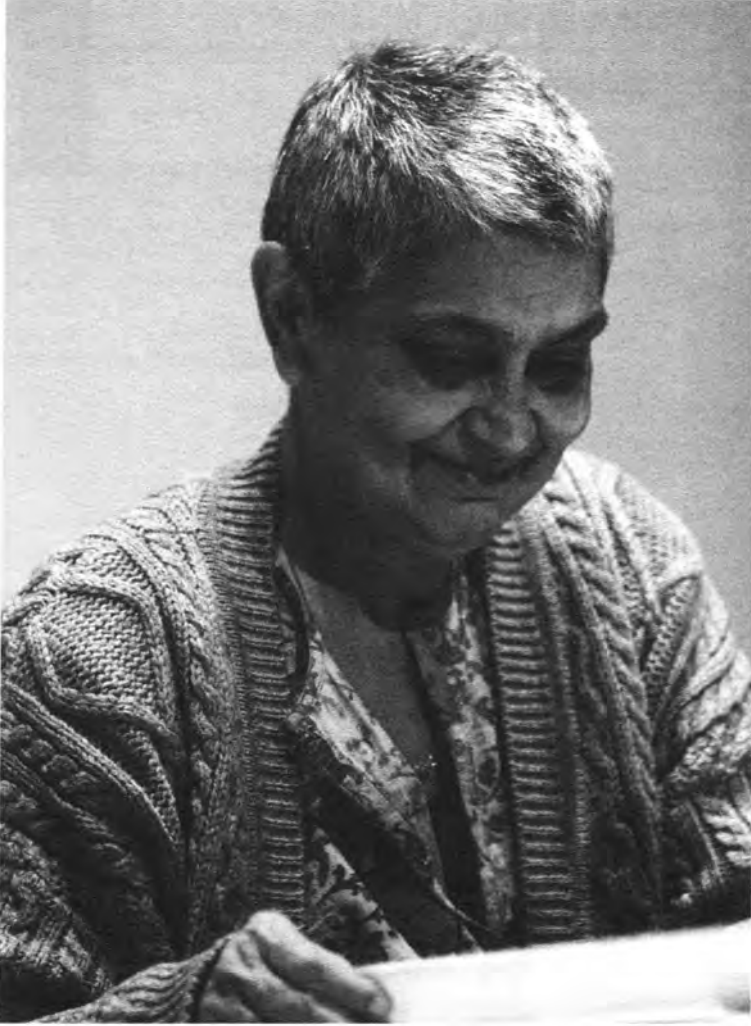
Hindistan'dan Fransa'ya kadar uzanan felsefe ve edebiyat düşünceleri üzerine renklilik katan ve bu doğrultuda gelişim gösteren bir kitabın kapağı hafifçe aralanmış bulunmaktadır. Tür olarak söyleşi niteliği taşıyan bu rehberde bilgi eşliğini geçmeden hemen önce "mücadele" kelimesi *tabula rasa*'nın diğer boşluklarını doldurmaktır. Bu durum açık açık ben buradayım demese dahi verilen emekten, birikimden ve gelişim çabasından dolayı meyveleri göze çarpmaktadır. Bir hayatın bütün evrelerine serpiştirilmiş öğrenme serüveni ve aktarma sorumluluğunun paralel olması son derece mütevazı oluşuyla dikkat çekicidir.

Bunun yanında kalıpsal dökmelerin her daim geçerli olma fikri yerine pergelin açılma kapasitesini genişletici bir durum söz konusudur. Spivak, konu ve kavramların kendisine yöneltilen her soruda –önceden tanımlamış olsa dahi– yeniden anlam buluyormuşçasına, kendisinin ufkunu yeniden açarcasına cevap vermektedir. Sekiz kişi ile yapmış olduğu ve yayımladığı bu metinlerde de geri dönüşler yaparak her noktasında ayrı çıkarımlar buluyordur düşüncesi akılların bir kenarında not olarak kalmaktadır adeta.

Kısa bir önsöz ile bu tasvir edilen durumdan bahsetmiş ve temennilerini dile getirerek uzun bir düşünce deryasının –söyleşiler kısa olsa dahi– küreğini biz okurların ellerine vermiştir.

Bir sarkacın ucundaki toplar misali hep aynı yönü etkiliyor gibi görünse dahi hareketin yaratmış olduğu etkin farklılığın büyüğü her daim yenilenmiş hissi vermektedir. O toplarda yapısöküm kelimesinin yahut da kavramının anlam bakımından şekil verilmeyişinin ve anlam çeşitliliğinin benzerliğini ortaya koymaktadır. Diğer iki kelimenin (Postkolonyalizm ve Madunluk) ise ip kısmını oluşturduğu düşünülebilir. Bunlara yüklenen (ipin sabit konumu) tanımların aynı kalması ve çağrışım içermesinin yanında farklı bakış açılarının (topun hareketi misali) birer yansımasıdır. Spivak, bu üç kavramı söyleşinin her bir bölümüne ufak ufak yaymış ve yer yer altını çizmiştir.

İlk bölüm Eleştirel Yakınlık'ta Derrida ile kesişen yollarını anlatmakta ve hiç bilmediği sulara haritasını nasıl yarattığını ortaya koymaktadır. Bunun yanında Avrupalı söylemlerin ve üretilen oluşumların ucundan yakalayıp sorgulanması gerektiğine –post-

kolonyal çalışmaların dallarının erişimi-, bunun zemininin oluştuğuna fakat görmezden gelmenin daha kolay olduğuna vurgu yapmaktadır. Söyleside mikrofona elinde olan Steve Paulson bu kıvrımları ortaya çıkaracak soruları kaçırmamış görünmekte. Diğer yandan kitaba ismini veren üç kavramın bağlantılarını cevaplar-ken aynı zamanda diğer bölümlere de yansıyacak olan Gramsci'nin düşüncelerine bir dipnot titizliğinde yer vermektedir (özellikle Madun tanımı).

Bu bölümün ilgi çeken bir diğer kısmı ise meslekî açıdan hem bir akademisyen niteliği taşıyan Spivak'ın yine aynı doğrultuda memleketi Hindistan'da sınıf öğ-

retmenliği yapmasıdır. Durumun ABD ve Hindistan arası mekik hareketliliği dikkate alınır ve yazarın kast geçmişi göz önünde bulundurulursa iletişim kurmada ne kadar başarılı olduğu da gözlemlenecektir. Bunun somutluğunu ve doğruluğunu "... gerçeklikle sınıma daha geniş ölçekte ihtiyacımız var" cümlesi ile gösterebiliriz. Nazish Brohi'nin ev sahipliği yaptığı ikinci bölüm Arzuları Yeniden Düzenlemek kısmında Spivak, geçmişinden izlere dokunarak şimdiyi nasıl şekillendirdiğini sunmaktadır. Bunun yanında çeşitli hareketler sergileyen topluluklardan ve iletişimsel hareketlilik için dilin öneminden bahsetmektedir. Şunun da altını çizmektedir ki sabitliğin gideril-

mesi için gereklidir: Bir şeye tek boyutluluktan ziyade çok boyutlu yaklaşım göstermek. Eğitimle İş-tigal Etmek adlı üçüncü bölümde Rahul K. Gairola'nın, Spivak'ı tanıtarak ve çalışmalarının önemli çıkarımlar sağladığından bahsederek az da olsa savunma tarzında bir giriş yaptığı göze çarpmaktadır. Bu bölümde sizi kendinizin itilmeyen fikirlerini oturup düşüneneceğiniz -özdeşleşmecilik- kavramı karşılayacaktır. Bu durumda elinizin çenenizin altına gitmesi an meselesidir. Bunun yanında sivil toplum örgütlerinin oluşumu kavramın düşünülmesi doğrultusunda ilerleyen konular olarak yerini almaktadır.

Madun kelimesini genişletmek ve gelişimi için gerekenin ne olduğuna karar vermek adına entelektüel kelimesinin oynadığı rolü göstermektedir. Politik bir konu ile son demlerine yaklaşan konuşma içerisinde sermaye yasalarının belirleyici konumu söylenmeden geçilmemiştir. Dördüncü basamak Sömürgelikten Arınma ve Madun kısmında Leon de Cock kendisi dışında bir sandalye daha ayırmış olarak bizleri beklemektedir. Bu bölümde uygulandığı ilk günlerden bugüne kadar unutulmayan ve biçimsel olarak bakıldığında şu anda tüm dünyaya uygulanıyormuş hissi veren; *apartheid* kelimesi mumyalanmış misali beklemektedir.

Toplumsal cinsiyet konusunda kadının arka plana itildiği ve bunu yeri geldiğinde hak savunucusu olan kişinin bile kendisinde hissetmesi -yetersizlik duygusu- bu kodun ne kadar derinlere işlediğini satır devamlılığında bize göstermektedir. Baş kısımda küçük de olsa değinilen çeşitlilik konusu burada evrensellik ile birlikte yol almaktadır. Evrensel olan durumun belirleyicisinin olma olasılığı çeşitliliğin, haklı konumunu tüm-

sek aynada ters göstermektedir. Ana kavramlardan birisi olan Madun ise bir olay anlatısı ile neyi temsil ettiği ve etmesi gerektiğine dair açıklamalar eşliğinde yerini almıştır.

Beşinci bölüm olan Küresel Olanı Parçalamak başlığı daha Bulan Lahari ile söyleşiye başlamadan bir alternatif, bir umutmuş gibi yeni yeni yollar çağrısını yapıyor okuyucu üzerinde. Özel bir konu ile girişi olan bu kısım ilerledikçe farklılaşmaktadır. Farklılaşan konu özellikle ilerleyen bölümlere de gölge veren Marksizm'dir. Kitapta düşüncelerine çok fazla yer verilen Gramsci bu konuda da başvurulan, yardımcı konumunu korumuştur. Onun komünizm düşünceleri ve Marksizm'i farklı ele alışı Gramsci'yi Spivak'ın açıklamalarının çok kullanışlı örneği yapmaktan geri koymamıştır. Marksist düşüncenin toprağın altında nefes alıp verişini farklı düşünce yankılarını bulmasından canlılığı anlaşılmalıdır. Bunun yanında küreselleşme ve şirketleşme kelimeleri yan yana düşünülerek kıyaslanmış ve açıklık getirilmeye çalışılmıştır. Edebî ve beşerî olan konuların küreselleşmemesi gerektiği, kültürel zenginliğin bu yolda görmezden gelinerek farklılık çoğulculuğuna dış kapının mandalı muamelesi yapıldığı ifade edilmeye çalışılmıştır.

Kaybetmek İçin Oynamak adlı altıncı bölümün kapılarını Shailja Patel aralıyor. Spivak'ın sözlerinden derlediği kısa metinler eşliğinde bir giriş sunarak onun samimiyetini ortaya koyup başlamak istemektedir. Bu bölümde hissedilen ortadaki mevcut bir sorunun çözülmesi gerçeği ile kökeninin ortadan kalkmayacağı yönündedir. Sorun eğer ki sorun çözücüler çoğaltılırsa ve bilinçli bir şekilde yaptıkları şeyin farkına vararak –gerçekliği kabullenerek– bu işi ciddi anlamda çözebilirler. Spivak'ın bahsettiği, baştan beri istediği diğer tüm kavramları çıkarırsak bile bu durum tüm söyleşiyi dolduracaktır. Diğer önemli mesele ise hiç kimsenin elini taşın altına koymadığı sadece koyuyormuş gibi yaptığı göçmen konusudur. Yazar burada kendi yaşantısından kesitler vererek görünmezmiş gibi olan durumu somutlamaya çalışmaktadır. Bunun yanında iki elini göz

çevresine tutarak kâğıt üzerinde yazılı olanı tekrar etmek olan ezberci eğitime değinmeden geçmemektedir. Bilgi dolu çuvalı sadece taşımak ile çuvalın ağız açılmamaktadır. Sondan bir önceki basamak olan Refleksleri Değiştirmek bölümünde Spivak'ın yanında Edward J. Carvalho'yu görmekteyiz. Bu bölümün merak edileni akademik özgürlük düşüncesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bununla bağlantılı olarak beşerî bilimlerin önemine yapılan vurguların kelime aralıklarında akademik özgürlüğün anlaşılması için ne kadar gerekli olduğu göz kırpacaktır. Üstelik beşerî bilimlerin yavaş işleyen dokusu zihin inşası ile ele vermiş bir durumdur ve bu durumda ikisinin de anlaşılması gerekmektedir. Öte yan-

dan ele alınan konu işe yarama ve ömür boyu kullanım arası ayırt edici bir şuur gerektiren durumu içermektedir. Eğitimsiz birisini bilinçlendirmek mi yoksa pratik öğrenim aleti mi?

Kapanış Sarah Harasym'ın Açık Uçluluğun Pratik Siyaseti adlı söyleşisi ile yapılmıştır. Söyleşinin yansımalarına bakıldığında özne ve nesne arası ilişkisinin ne olduğu ve nasıl olabileceği konusunda bağ açıklamalar bulunmaktadır. Bu bağlamada Marksizm üzerinden geniş

ölçekli bahsedilmiştir ve bununla birlikte dolayım-lama kelimesi bölüm içerisinde kendisini belli etmektedir. Doğada bir şeyin varlığının diğer şeye bağlı olduğu yolundaki bir düşünceyi içeren kelime emek ve geçişleri için ne kadar önemli olduğu unutulmuş görünse de aslında ne kadar gerekli olduğunu sergilemektedir.

Büyük bir kısmı Marx ile devam eden bölümde bu düşünce sisteminin kapitalist aynasında görüldüğü, soru işaretlerini üzerine çektiği yönünde cümlelerin kurulması *Kapital*'in satır aralarına ışık tutarak okunması yahut da irdelenmesi gerekliliğini uyandırarak elimize mikroskop alarak yaklaşmamız gerekli hissini uyandırmaktadır. Kadın emeğinin örtbas edilmesi ve bunun çıkış noktası olarak Marksizm'in emek zeminini ele alan feminizm, aralarında ilişkisel yapının oluşmasını sağlamış görünse dahi Spivak, feminizm konusuna hassasiyet ile yaklaşmakta ve ayrı bir alanda konumlandırmaktadır.

Gayatri Chakravorty Spivak'ın söyleşilerini derlediği bu kitap hazinenin sadece bir küçük parçası olarak ışıldamaktadır. Zengin bir kültürel birikim, ulusların nasıl köprüler oluşturması gerekliliği ve yansımalarını çok iyi taşıyan, tanımlayan ve aktaran bir eğitimci ile karşı karşıya durmak onu tanıma fırsatı elde etmek oldukça keyifli olmaktadır. Düşüncelerinin ifadesinde hep bir toy öğrenci vurgusu bizleri bilginin edinimi için heveslendirirken ucu bucağı olmadığını da bir kez daha hatırlatmaktadır.

Dünya üzerinde geçerli olan yapının Avrupaî merkezli şekillendiği bunun Aydınlanma'dan itibaren doğrulduğu gerçeğini ve sistematik çarkın ciddi anlamda bir şey üretilmez ise değişim göstermeyeceği gerçeğini bir tipi ayazı gibi yüzümüze vurmaktadır. Öte yandan Spivak, düşünce hamurunun doğrulması için birçok kavramı ve düşünceyi farklı kulvar

eleklerinden geçirerek anlamsal çerçevenin kenarlarını her daim boş bırakmayı da ihmal etmemektedir. Bu durum logosentrik düşüncenin ak-kara zıtlığının kolay ulaşım sıralamasını yıkan bir durumdur. Öyle ki bütün her şeye tek tanımda ulaşmamız mümkün olsa bile –ya da biz bunu mümkünleştirmeye devam ettiğimiz sürece– zihnimiz farklı açarın varlığını sürekli olarak reddedecektir.

Bir başka yönden düşünüldüğünde kitap, Spivak'ın derin ve bereketli dünyasına gidiş için bir pusula görevini üstlenmektedir. Üstelik düşüncelerini-kuramlarını yazdığı kitaplarının zeminini anlamak ve karmaşık gibi görünecek olan birçok kavramın berak olduğunun farkına varmak adına ilk sırayı alabilmektedir. Bu yüzden gemiye binmeye hazır olun ve yelkeninizde bol kelime olsun.

YAZAR

Sem Çamlıdağ

Üniversite yıllarında kısa öykü denemeleri yazmaya ve farklı konuları sentezleyerek birleştirmeye olan merakı yazı üzerine ilgisini artırdı. Bu durumu ileriye taşımak istediği için ve daha geniş bilgi ağına erişim sağlayarak kendisini geliştirmek adına farklı konular üzerinde bilgi edinmek istedi. Bundan dolayı toplumsal cinsiyet, uluslararası toplum-hukuk ve siyaset bilimi konuları üzerinde araştırmalar yapmaktadır.

Ders : Sağlık Bilgisine İnsanca Bir Giriş (Kafadan)

Konu : BSF Aşısı Nedir, Nasıl Yapılır?

Uzun bir aradan sonra işte yine birlikteyiz arkadaşlar. Tünaydın!

“Zaman her şeyim ilacıdır” diye bir söz vardır bilirsiniz. Bu süre içinde bu sözün doğru olmadığı sonucuna vardım çocuklar. İki ders arasındaki sürenin uzunluğu, sizinle ilgili bazı kuşkularımda yanıltıldığımı ve sizde insandan insana bulaşan bir rahatsızlığın olduğu fikrimi doğruladı. Sizdeki bu hastalığın tedavisinin kesinlikle zamana bırakılmaması gerektiğini, bırakın zamanın böyle bir hastalığa ilaç olmasını, hastalığı daha da kronikleştireceğini biraz sonra siz de “hakkatten yaa!” diyerek onaylayacaksınız. Bu nedenle bundan sonra bilim çevresinde: “Zaman her şeyim ilacıdır” sözü yerine, “Zaman bazı hastalıkların mikropplarının yaşam ortamıdır. Zamanı hastalıkların tedavisinde kullanmak çaresizliğin ve kaderciliğin göstergesidir. Zaman olsa olsa tanı koymamıza yarayan bir olgudur. İnsan ise zamanda bir dolgudur” sözünü kullanacağız.

Peki sizde var olduğunu iddia ettiğim hastalık nedir ve bu tanıyı nasıl koydum?

Sizdeki hastalık çok tehlikeli ve umarım kalıtsal değildir arkadaşlar. Adını söylemeye dilim varmıyor, ama belirtileri beynin soru işaretli olarak çalıştırıl-

ması şeklinde kendini gösteriyor ve çevrede bu hastalığı besleyen sayısız ortam mevcut.

Bu hastalığın-nereden kaptınız bu mikrobu bilmiyorum- sizde mevcut olduğu sonucuna nasıl vardığıma gelince:

Biliyorsunuz bir önceki dersimiz Sosyal Travmatoloji (Toplumsal Vurukbilim) dersiydi ve “Düşünsel Lezyonlar ve Kronik Kitle Hastalıklarına Karşı BSF Aşısı İçin Herkes Kafayı Sıyrısın” adlı bir konuya ucundan kıyısından bir giriş yapmıştık.

Sonra bekledim.. bekledim.. bekledim!.. Boş yere! Bir arkadaşınız çıkıp: “Ya Yöndeş Hocam, özür dile- rim, gerçi konuyu daha tam olarak işleyemedik ama bu BSF aşısı da nedir? Sanırım yanlış yazdınız ve dikkatinizden kaçtı. Sakın bu verem mikrobuna karşı kullanılan BCG aşısı olmasın? Eğer bize yapacağınız bu aşısı, ilkokuldayken yapılmıştı o bize hocam. Üstelik anımsadığım kadarıyla kafayı değil, kolları sıyırmıştık. Aşı kafadan mı yapıyor artık yoksa? Ayy öyleyse çok korkutucu ya!. Şimdiki çocuklara acırım valla!” gibi bir şey söylemedi.

Böyle bir soru gelseydi: “Amaan Yöndeş ne kadar kuşkucusun sen de! Artık şu çocukları biraz rahat bı-

rak da gençliklerinin tadını çıkarsınlar. Baksana toplum az çok aşıltı!” derdim. Ama BSF nedir, yenir mi içilir mi? Draje mi, şurup mu? Enjektörle mi yapılır, serumla mı verilir? Hiçbir soru yok!

Soru gelmeseyse de, Yöndeş Hoca sorulması gereken soruları yanıtlamanın bir yolunu bulur bilirsiniz. Gerekirse kendi sorar, kendi yanıtlar ve bu aşırı bilimsel terbiye sınırları içinde bünyenize enjekte eder eninde sonunda.

Madem böyle bir hastalığa yakalandınız, sizi rahat ettirmek de bana düşüyor. Şimdi ben sizmişsiniz gibi kendime sorular yöneltecek, sonra yeniden Yöndeş Hoca olarak yönelttiğiniz (benim yönelttiğim) soruları yanıtlamaya çalışacağım. Size düşen görev bu tek kişilik gösteriyi izlemeniz. Ders boyunca: “*Yöndeş Hoca şimdi birdenbire bana da bir soru sormasın sakın?*” gibi bir kaygı içine girmeden gayet rahat bir şekilde, kendinizi bir tiyatro salonundaymış gibi hissederek –çok da rahatlayıp uyumayın ama– izlemeniz.

Başlıyoruz.

1-Yöndeş Hocam, bu BSF dediğiniz de neyin nesidir?

Arkadaşla BSF dediğimiz şey insanı insan yapan bir özelliktir ve bilim, sanat, felsefe sözcüklerinin baş harflerinden üretilmiş bir aşıdır. Bu aşı tehlikeli bir hastalığa neden olan ve aynı harflerle ifade edilen BSF mikrobundan insanı korur. Şaşırdınız değil mi? Şaşırmaya hiç gerek yok. İnsanda ve toplumda bilim, sanat ve felsefenin gelişimini engelleyen ve bünyenizdeki bu değerlere ters oranda nicelik ve nitelik kazanan bu mikrop; bağınazlık, softalık ve fesatlık olgularıdır ve yine BSF ile ifade edilir. Taşıyıcı bünyeden çok toplum sağlığı açısından tehlikelidir. Kafanızın karışmaması için bu iki kavramı şöyle ayırabiliriz: Bilim, sanat ve felsefe karışımına BSF1; Bağınazlık, Softalık ve fesatlık karışımına ise BSF2 diyebiliriz. Her ne kadar birbirinden ayırmaya çalışsak da, bu ikisi çokça birbiriyle karıştırırlar ve neyin doğru neyin yanlış olduğunun farkına varmak çok güç olduğundan, toplumu toplum yapan değerler arap saçına döner.

2- Sevgili Yöndeş Hocam! BSF1 ve BSF2’nin ortak özellikleri nelerdir acaba?

Her ikisi de üç harften oluşmuştur ve aynı harflerle ifade edilir. Okunuşları aynı, anlamları ise çok farklıdır.(eşsesli sözcükler) Yanlarındaki rakam sadece karışıklığı önlemek içindir. BSF1 ve BSF2 sadece insanda görülür. Bu ikisinin başkaca da hiçbir ortak özelliği yoktur. Birbirine tam zıt kavramlardır. BSF2’de bulunan “fesatlık” mikrobu BSF1 ile

BSF2’nin birbiriyle çelişmediği ve birçok noktada örtüşerek birbirini destekleyici kavramlar olduğu gibi halüsinasyonlara neden olabilir. Böyle bir durumda akla “fesatlık” mikrobunun girdiği ve bünyedeki bilim, sanat ve felsefe değerlerinin giderek azaldığının göstergesidir. İşte bu durumda zaman kaybetmeden kişiye BSF aşısı yapılmalı ve toplum BSF1 ile dezenfekte edilmelidir.

3- Hocam, “BSF1 ve BSF2 sadece insanda görülür” dediniz. Burayı biraz açar mısınız?

Arkadaşlar! Yeteri kadar açık olan ifadeleri bilmiyorum daha ne kadar açılabiliriz? Arkadaşınızın “açar mısınız” dediği şey apaçık ortada aslında ama madem tam anlaşılmadı, sorularınıza birkaç soruyla yanıt vereyim. Biz insanlar bir kırlangıcın çamurdan yaptığı yuvaya üç boyutlu bir çalışma diyor muyuz? Demiyoruz. Bunu kırlangıçlar da demiyor. Çünkü yaptığı sanatsal bir uğraş değil. Yine benzer şekilde bir ipekböceğinin yaptığı ipliğe bakıp, bilim ve teknolojiye insandan daha ileri gittiği söylenebilir mi? Bir leyleğin “Göçüyorum, o halde uçuyorum!” gibisinden bir felsefi düşünceyle kanatlandığı iddia edilebilir mi? Bir yılan başka canlıları fesatlığından mı sokuyor sizce? Bonsai denilen minyatür ağaçların bağınazlıklarından dolayı büyümeye ve gelişmeye direndikleri veya kaplumbağaların softalıklarından dolayı hala yerleşik hayata geçemeyerek evlerini sırtında taşıdıkları ve yaşadığı çağın gerisinde kaldıklarının yürümesinden de anlaşılabileceği iddia edilebilir mi? “*Ama hocam geçende televizyonda izledim, bir fil hortumunu doladığı fırçayla harika resimler yapıyordu, yani şimdi bu sanat değil de nedir? Valla ben bile yapamam öyle resimleri!*” diyen arkadaşınıza ise bir tek söz söylüyorum: “*Madem o kadar etkilendin, üniversiteyi bırak git sanat dersini filden al!*”

Yani diyeceğim o ki arkadaşlar, BSF1 ve BSF2 sadece insanda görülür. İnsandan başka hiçbir canlı bilim, sanat ve felsefeyle uğraşmaz. Yine hiçbir canlıda bağınazlık, softalık ve fesatlık özelliği görülmez. Bu yüzden insan iki ayağı üzerinde yürümeye başladığından bu yana, BSF1 insanı insanlaştırmak, BSF2 ise insanı insanlıktan çıkarmak için sürekli olarak birbiri ile mücadele halindedir. İnsan olarak biz buna tarih diyoruz. Ama şunu hatırlatmam gerekiyor size: Okuduğunuz tarihin satırları çoğunlukla fesatlık kalemiyle yazılmıştır. Tarihi okurken bilimi elden bırakmayın aman ha!

4- Yöndeş Hocam, BSF1 ve BSF2’nin toplumda birbiriyle çok karıştırıldığını söylüyorsunuz. Peki bu ikisini birbirinden nasıl ayıracağız? Bunun bir yöntemi yok mu? Deneme yanılma yöntemiyle mi hareket edeceğiz? Asit ve bazları birbirinden

ayıran turnusol kağıdı gibi bir ayraç yok mu elimizde? Ya da ne bileyim havuz suyuna karıştırılan ve havuza işeyenin kim olduğunu ortaya çıkaran kimyasala benzer bir ayırıştırıcı?

Var. BSF1 ve BSF2'deki her bir harfi tek tek alıp karşılaştıralım.

a) B1 ve B2 (Bilim ve Bağnazlık) birbirinden nasıl ayırt edilir:

Bilimin bulguları deneyle defalarca tekrar edilmesine rağmen, bu doğrular yüzde yüz doğru olarak kabul edilmez ve bilim her zaman değişime açıktır. Bağnazlık ise herhangi bir bulguyu veya olguyu değişmez doğrular olarak kabul eder ve değişime tamamen kapalıdır. Gördüklerinizin, okuduklarınızın, duyduklarınızın hangi gruba girdiğini bu yolla rahatlıkla ayırt edebilirsiniz.

b) S1 ve S2 (Sanat ve Softalık) birbirinden nasıl ayırt edilir:

Sanat yaratır ve yaşanan çağın ilerisi ile uğraşır. Softalık ise yok eder ve çağın gerisine saplanır. Softaların sanat adına verdikleri uğraş sanat değil, zanaattır. Zanaatçılar atadan dededen öğrendiklerini hiç değiştirmeden tekrar ederler. Sanatçılar ise durmadan kafayı sıyırıp sıyırıp malzemeyi sanat ortamına aktarırken eylemleri toplum tarafından delilikle özdeşleştirilir. Kafayı sıyırma sürecinde zaman zaman kafada çatlamalar oluşabilir. Bu sanatın olağan risklerinden sadece birisidir. Sanat ve sanatçı için en büyük risk ise, farklılığından dolayı onu yok etme girişimleridir. (Bkz: İnsanlık Anıtı'nın yıkılması, Madımak Otel'i'nde sanatçıların yakılması, Bedri Baykam'ın bıçaklanması vb.)

c) F1 ve F2 (Felsefe ve Fesatlık) birbirinden nasıl ayırt edilir:

İşte en zoru bu ikisini birbirinden ayırmaktır arkadaşlar. Demokrasiye “ayak takımının yönetimi” diyen Eflatun ve Aristo gibi fesatlıklar yapan sayısız düşünür, felsefe tarihinin tepesinde tünemiş iken ve bugün derin felsefe bilgileriyle insan aklını sekteye uğratacak düşünce alanları yaratanlar ortalıkta cirit atarken, bir fesatla bir bilgeyi nasıl ayırt edeceğiz? İşte burada her iki sözcüğün anlamlarını iyi kavramak bize bir çıkış kapısı gösterebilir. Felsefe sözcüğü, Yunanca “sevgi” anlamına gelen “phileo” ve “bilgi” anlamına gelen “sophia” sözcüklerinden doğmuştur. Felsefe böyle güzel şeylerle uğraşırken hepinizin bildiği gibi sevgi ortamına nefret tohumu saçan, iyimserlikten uzak ve her şeyi kötüye yoran, kargaşa çıkarıcı ve ara bozucu kişiler yok mudur çevremizde? Evet var! O zaman şimdi soruyorum

size: Sevgi ve bilgi kavramlarının içine eden kişilere ne ad verilir? Aferin! Doğru “fesat” denir. İşte Felsefeye girmiş felsefe dışı fikirlere de “fesatlık” denir arkadaşlar. Fesatlık düşünceyi çürütür. Bulandırır. Sanırım artık kimin bilge kimin fesat olduğunu ayırt edebilirsiniz. Sevgiyi elinizden, dilinizden, gözünüzde ve beyninizden çıkarmayın ve ortaya konan her şeyde sevgi unsuru olup olmadığına bakın! Fesatlıklar kendiliğinden ayrılır bir kenara.

Ayrıca BS1 ve BSF2'ye bir bütün olarak baktığımızda, BSF1'in bir kazanım, BSF2'nin bir yitim olduğunu görürsünüz. Bunun dışında BSF1'in kazanımı uzun bir süreci kapsarken, BSF2 kısa sürede akıl tutulması yoluyla edinilebilir. Bu da bilimin, sanatın ve felsefenin emek gerektirdiğinin; bağnazlığın, softalığın ve fesatlığın ise emeğe gereksinim duymadığının göstergesidir.

5- Yöndeş Hocam, “Düşünsel Lezyonlar ve Kronik Kitle Hastalıklarına Karşı BSF Aşısı İçin Herkes Kafayı Sıyrsın” söyleminizden de anlaşıldığı üzere, BSF aşısının kafadan yapılacağı anlaşılmakta. Peki bu sağlık açısından tehlikeli olmaz mı? Bunun daha tehlikesiz bir yöntemi yok mu?

Var evlat! Size: “Bilim, sanat ve felsefe uğruna adam kafayı sıyırdı” denilmesini istemiyorsanız, bu uğraşları az çok şekil olarak beyni andıran daha yumuşak ve tehlikesiz bir bölgenizle yapabilirsiniz. Bu bölgeden yapılacak aşılama oldukça kolay ve ayrıca keyif vericidir. Gözünü açıp çevreni incelediğinde; bilimi, sanatı ve felsefeyi poposuyla yapan çok sayıda bilim insanı, sanatçı ve düşünürle karşılaşsın. BSF aşısının yeni yöntemi bu. İşine nasıl geliyorsa. Ancak bu şekildeki bir aşılama neticesinde, düşünce genital bölgede yoğunlaşacağından, beynin kontrolündeki tüm organlar bu bölgenin kontrolüne girmekte ve insan “şeyinin doğrultusunda” hareket etmekten kendini alamamaktadır.

6- Hocam!.. Gerçi konumuzun dışında ama günlerdir sorayım deyip de bir türlü fırsat bulamadığım birkaç soru yönelteceğim müsaadenizle!

Bir: Kutlu Doğum Haftası törenleri için üniversite yönetiminin tüm öğretim elemanlarına gönderdiği davetiyeyi alınca, üniversitedeki törenlere katılmamak için rapor alıp, evdekileri de “dedemin mezarını ziyarete gidiyorum” diye kandırıp, sevgilinizle (kim olduğunu hala bilmiyoruz) Moskova'ya Nazım Hikmet'in mezarına gözyaşı dökme-ye gittiğiniz doğru mudur?

İki: Birinci soruya vereceğiniz yanıt “evet” ise; “dedemin mezarını ziyarete gidiyorum” sözünüz-

le, Nazım Hikmet'in mezarını ziyaret etmiş olmanızın-üstelik gözyaşı dökerek- babaannenizle bir ilişkisi var mıdır? Varsa soyadınızın "Ran" olmaması babanızın evlilik dışı bir ilişki sonucunda peydahlanmış olduğu sonucunu doğurmaz mı? Bu durumda babanıza ve size ne denir?

Üç: Üniversite öğrencilerinin "yumurta eylemi"nin finansmanının tarafınızdan karşılandığı ve "yumurtalar benden, gerisi sizden" dediğiniz; bu nedenle mahkemede sizin de savunmanızın alındığı; üniversitedeki öğretim elemanlarının büyük çoğunluğunun size bu yüzden tavır koyduğu; sizin de aylardır, toplantılara, seminerlere ve hiçbir idari odaya adım atmadığınızdan dolayı "faydasız" biri olduğunuzu vurgulamak için size "Eşekarısı Yöndeş" diye lakap taktıkları; hatta "Hiciv Sanatının Dünü Bugünü" adlı bir şiir etkinliğinde "Eşekarısı Yöndeş" adlı taşlamayla başınızın gözünüzün yarıldığı ve kahkahalara boğulan salonu terk ettiğiniz; siz çıkarken de "diiiinsiz, imaaansız, yooola gelmez kiiitapsız!" diye tempo tutularak yuhalandığınız hususlarıyla ilgili hiçbir açıklamaya tanık olmadık! Bu hususa bir açıklama getirir misiniz?

Dört: O gün salonda okunan "Eşekarısı Yöndeş" adlı taşlamayı birçoğumuz ezbere biliyoruz. Soracağım soruya temel oluşturması açısından ve duymayan arkadaşlarımızın da haberdar olması bakımından şiiri anımsatmakta fayda var sanırım. Şiir şöyleydi:

Sana derim sana bre anarşinin hocası

Kovana girmeyen arının balı olur mu

Geberip de cesedi musallada kalası

Kıblesi ters adama Yöndeş adı konur mu

Peki Hocam: Uyağıyla, redifiyle, dolaylı ve doğrudan anlatımıyla, bedduasıyla dört dörtlük a-b-a-b hece ölçüsü ile yazılmış bu taşlama karşısında kim olsa sizin yaptığınızı yapardı! Yani odanıza kapanıp "şeytan taşlama"yı çağrıştıran bu şiire bir karşılık verebilmek için divan ve halk edebiyatı kitaplarına gömülmenizi saygıyla karşılıyoruz! Sorum şu: Bu kadar uğraşa karşı aylardır dört satır bir şey yazamadığınız ve kendinizi serbest şiire vererek rahatlamaya çalıştığınız doğru mu?

Beş: Yöndeş Hocam!.. Sizin... Hocam nooluyor? Hocam gözleminiz belerdi, iyi misiniz hocam?

Yuhh! Senaryoya bakar mısınız? Bu ne yaa? Ya çocuklar arkadaşınız sorularının ders konusuyla ilgisi olmadığını söyledi ama işte size anlatmak istediğim "fesatlık" denen şey bu. Tam da bu işte! Çok teşekkür ederim yavrucuğum! Harikasın!

Hemen yanıtlıyorum sorularını!

Bir: Doğru değil!

İki: Birinci sorunun yanıtı "hayır" olduğu için bu soru düşmüştür.

Üç: Kısmen evet. Hatta büyük oranda evet ama gelişen olayların yorumu fesat bir dilden çıkmış. Anlatayım. Yumurta eyleminin finansmanının tarafımdan karşılandığı ile ilgili iddianın hikayesini duyunca kahkahalarla güleceksiniz. O gün çarşıdan ufak tefek bir şeyler almak ve alışveriş ortamının canlılığı ile hayatın içinde olduğumu duyumsamak için semt pazarına kadar yürüdüm. Gezinirken, biri sanat tarihi bölümünde, ikisi ise arkeoloji bö-

lümünde okuyan üç arkadaşınızla karşılaştım. Onlar da alışveriş için gelmişlerdi. Beni ısrarla yemeğe davet ettiler. Evde menemen yapacaklarmış. "Hocam gelerseniz bizi çok mutlu edersiniz" deyince kıramadım çocukları. "Peki o zaman madem ısrar ediyorsunuz bir koşulla gelirim. Yumurtalar benden, gerisi sizden!" dedim. Sonra alışverişimizi tamamladıktan sonra eve gidip, yaptığımız menemeni yere gazete serip yedik. Harika bir öğle yemeği idi. Ama pazarda dolaşan fesatlar yediğimiz menemeni burnumuzdan getirdiler tabii ki! Aldığım yumurta kolisinin bana yük olacağını düşünen çocuklar "hocam lütfen" diye gayet nazik bir şekilde elimden almaya çalışırken, sen tut-kim olduğunu bilmiyorum-bu sahneyi fotoğrafla ve bir gün sonraki yumurta eylemi sonrasında mahkemeye yetiştir. İşte ben yumurta eyleminin finansmanını bu şekilde karşıladım çocuklar. Sonrası soruda anlatıldı zaten. Gerisi tamamen doğrudur.

Dört: "Eşekarısı Yöndeş" şiiri ile taşlandığım da doğrudur. Ama bu saldırıya bir karşılık verebilmek için divan ve halk edebiyatı kitaplarına gömüldüğüm; buna rağmen dört satır bir şey yazamadığım ve kendimi serbest şiire vererek rahatlamaya çalıştığım ise tamamen safsatadır. Bu zamana kadar bu şiire bir karşılık yazabilmek için çocukça bir yırtınmaya girmedim arkadaşlar. Ama madem herkes böyle bir beklenti içinde buyurum dört satır bir şeyler karalayayım. Gerekli yerlere ulaştırılsın lütfen:

Gül dalı ışıktır verse, ayrık otu dersiniz

Arı olup petek yapsam, kovana da yersiniz

Bir olup dönsek yüzümüzü doğru Mekke'ye

Siz götürüp Kabe'yi Kırım'a dikersiniz

Beş: Bu soru hayretten gözlerimin belermesi nede-
niyle sorulamamıştı sanırım. Bu yüzden yanıtım
şöyle: Ders bitmiştir.

*(Sınıfta bir alkış tufanı kopar. Ama Yöndeş Hoca öğ-
rencilere takılmadan edemez.)*

Eveet arkadaşlar! Bu alkış iki ders boyunca sun-
duğum tek kişilik gösterinin ürünü mü, yoksa "ders
bitmiştir" sözümün sevinci mi? Şaka şaka ders et-
kinliğinin hoşunuza gittiğini bu sefer sizin gözleri-
nizin belermesinden anlayabiliyorum. Ders boyunca

hem siz, hem kendim olmanın yoruculuğuna değdi
doğrusu. Ama "Bu hafta Yöndeş Hoca'nın dersi var,
tiyatroya boşuna para vermeyelim kanka! O paraya
menemen yapıp yeriz." demezsiniz umarım. Bakın
BSF aşısından bahsettik uzun uzun. Bu aşının ya-
pıldığı kütüphanelerde, panellerde, konferanslarda,
söyleşilerde, sergilerde, dinletilerde, sahnelerde ve
daha birçok aşılama ortamlarında sizinle karşıla-
mak mutlu eder beni!

O zaman son sözümüzü söyleyip dağılalım: Haydi
Çocuklar Aşıya!

Sağlıcakla kalın!

YAZAR

Muhammet Akyıldız

Siirt Eğitim Fakültesi'ni bitirdikten sonra Kahramanmaraş, Adana, Osmaniye ve İzmir'de öğret-
menlik yaptı. 1994 yılında yeniden üniversiteye girdi ve Eğitim Yönetimi ve Denetimi Ana Bilim
Dalı'nda öğrenim gördü. 1998 yılında bu bölümden mezun olduktan sonra Maarif Müfettişi olarak
Siirt, Hatay ve Antalya'da görev yaptı ve 15.01.2018 tarihinde emekli oldu. Mesleğinin yanında sanat
ve edebiyatın çeşitli dallarıyla (resim, şiir, karikatür) ilgilendi. Şiirleri ve yazıları çeşitli dergilerde
yayımlandı ve birçok seçki ve yerel yayınlarda yer aldı. Karikatürleriyle ulusal ve uluslararası bazı
sergilere katıldı.

Soru, böyle bir soru sormasına neyin vesile olduğunu
dahi bilmeyecek kadar cahil biri tarafından sorulur.
Søren Kierkegaard

YAŞANTI

AYLIK EDEBİYAT VE BİYOGRAFİ DERGİSİ

Yazı Gönderim ve Detaylı Bilgi:
dusunbil.com/yasanti

